

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO
im. generała broni K. Świerczewskiego

ZAKŁAD DYDAKTYKI WOJSKOWEJ I PRACY
PARTYJNO-POLITYCZNEJ W DZIAŁANIACH BOJOWYCH

TAJNE
Egz. Nr 2

**EFEKTYWNOŚĆ SZKOLENIOWA ĆWICZEŃ
TAKTYCZNYCH Z WOJSKAMI**

(z udziałem rezerwy osobowej)

Wyniki badań ćwiczeń „GROT“, „WICHER“, „SAN“,
„MAZURY“ przeprowadzonych w 1965/66 roku.

(praca zbiorowa)

ARCHIWUM
BIBLIOTEKI SZKOLENIOWEJ
AKADEMII SZTABU GENERALNEGO
im. gen. broni K. Świerczewskiego

26582

WARSZAWA

LUTY

1967

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO
im. generała broni K. Świerczewskiego

ZAKŁAD DYDAKTYKI WOJSKOWEJ I PRACY
PARTYJNO-POLITYCZNEJ W DZIAŁANIACH BOJOWYCH

TAJNE

Egz. Nr 2

**EFEKTYWNOŚĆ SZKOLENIOWA ĆWICZEŃ
TAKTYCZNYCH Z WOJSKAMI**

(z udziałem rezerwy osobowej)

Wyniki badań ćwiczeń „GROT“, „WICHER“, „SAN“,
„MAZURY“ przeprowadzonych w 1965/66 roku.

(praca zbiorowa)

026582

ARCHIWUM
BIBLIOTEKI SZKOLENIOWEJ
AKADEMII SZTABU GENERALNEGO
im. gen. broni K. Świerczewskiego

26582

WARSZAWA

LUTY

1967

2

A K A D E M I A S Z T A B U G E N E R A L N E G O
im.gen.broni K. Świerczewskiego

ZAKŁAD DYDAKTYKI WOJSKOWEJ
I PRACY PARTYJNO-POLITYCZNEJ W DZIAŁANIACH BOJOWYCH

██████████ 2
Egz.nr

Gne klas. pml 12357 77

EFEKTYWNOŚĆ SZKOLENIOWA ĆWICZEŃ TAKTYCZNYCH
Z WOJSKAMI

/z udziałem rezerwy osobowej/

Wyniki badań ćwiczeń "GROT", "WICHER", "SAN", "MAZURY"
przeprowadzonych w 1965/66 roku.

ARCHIWUM
BIBLIOTEKI SZKOLENIOWEJ
AKADEMI SZTABU GENERALNEGO
im. gen. broni K. Świerczewskiego
Nr 26582

WARSZAWA

Styczeń

1967 r.

SPIS TREŚCI

Str.

WSTĘP /opracował płk dr J. Zakrzewski/	4
I. ZAŁOŻENIE METODOLOGICZNE BADAŃ /opracował płk dr J. Zakrzewski/	7
1. Problematyka i koncepcja badań	
2. Metody i techniki badawcze.	
3. Grupa badawcza i tok jej pracy.	
II. PRZEBIEG ĆWICZENIA KOMPLEKSOWEGO "MAZURY".....	19
1. Organizacja ćwiczenia /opracował płk dypl. R. Sielecki/.	
a/ Ogólna koncepcja	
b/ Założenia i warunki organizacyjne.	
c/ Struktura aparatu kierowniczo-rozjemczego i jego przygotowanie.	
d/ Pozoracja pola walki	
2. Mobilizacja i przeszkolenie rezerwy na poligonach /opracował mjr dypl. S. DROZD/	29
a/ Przebieg mobilizacji w jednostkach	
b/ Przebieg szkolenia rezerwy osobowej.	
3. Dwustronne dywizyjne ćwiczenie taktyczne	35
a/ Przejazd transportem kolejowym w rejon wyjściowe do działań.	
b/ Zajmowanie rejonów wyjściowych	
c/ Bój spotkaniowy, pościg i działania opóźniające.	
d/ Pokazy.	
III. OGÓLNE WARUNKI BADAŃ /opracował płk dr J. Zakrzewski/.	46
1. Ocena zebranych materiałów /opracował ppłk mgr S. Wasil/	
a/ Sprawozdanie z przebiegu obserwacji.	
b/ Ankiety.	
c/ Materiały egzaminu testowego.	
d/ Protokoły wywiadów.	
e/ Film	

	Str.
2. Analiza efektywności szkoleniowej badanych ćwiczeń /opracował płk dr J. Zakrzewski/	61
a/ Analiza sprawności mobilizacyjnej.	
b/ Rezultaty ćwiczeń w dziedzinie taktycznej.	
c/ Wychowawcza rola ćwiczeń taktycznych /Opra- cował ppłk mgr M. Sidor/.	
3. Analiza organizacyjno-metodycznej strony ćwi- czeń /opracował płk dr J. Zakrzewski/	89
a/ Organizacja ćwiczeń kompleksowych, analiza osiągniętej intensywności szkolenia.	
b/ Ogólna koncepcja ćwiczeń kompleksowych. ...	
c/ Struktura i zasady pracy aparatu kierowniczo- rozjemczego.	
IV. WNIOSKI OGÓLNE /opracował płk dr J. Zakrzewski/ .	105
BIBLIOGRAFIA	114
ZAŁĄCZNIKI - II CZĘŚĆ OPRACOWANIA s. 1 - 117.	

W S T E P

Niniejsze wydawnictwo jest kontynuacją tematyczną uprzednio opublikowanych materiałów.^{1/} Zawiera ono sprawozdanie z kolejnego etapu badań przeprowadzony^{ch} przez Zakład Dydaktyki Wojskowej ASG w 1966 r. w ramach ćwiczeń taktycznych z wojskami Warszawskiego i Śląskiego Okręgów Wojskowych.

Ogólnym tematem całości przedsięwzięć badawczych zrealizowanych w latach 1964 - 1966 był problem efektywności szkoleniowej pułkowych i dywizyjnych ćwiczeń taktycznych. W pierwszym etapie badań, przypadającym na 1964 rok, chodziło o stwierdzenie stopnia realności ćwiczeń i wykrycia możliwości ich maksymalnego zbliżenia do rzeczywistości przyszłego pola walki. W rezultacie przeprowadzonych obserwacji skonkretyzowano przedmiot badań i wzbogacono jego zakres, zwracając szczególną uwagę na problematykę pracy aparatu kierowniczo-rozjemczego w ćwiczeniach dwustronnych. Zamknięciem tego etapu była VI sesja naukowa ASG, przeprowadzona w styczniu 1965r., a poświęcona metodom i wynikom badań ćwiczeń taktycznych.

W ciągu 1965r. poddano sprawdzeniu doświadczalną strukturę i zasady pracy aparatu kierowniczo-rozjemczego w ćwiczeniach dwustronnych. W lipcu tegoż roku przeprowadzono częściowy eksperyment metodyczny w ramach dwustronnego pułkowego ćwiczenia 8 DZ. Rezultaty tego przedsięwzięcia były w zasadzie pozytywne, uzyskano bowiem podstawy do ostatecznego

1/^aZbiór prac Akademii 1965 nr 1, zawierający materiały opracowane na VI sesję naukową ASG.

b/ Płk dr Jerzy Zakrzewski: Koncepcyjne założenia eksperymentalnego ćwiczenia taktycznego. ASG-1965 r. Materiał ten pod tym samym tytułem został opublikowany w tajnej "Myśli Wojskowej" 1966r. nr 3, s. 61-87.

etapu badań planowanego na 1966 r. W oparciu o uzyskane wyniki została opracowana publikacja: Koncepcyjne, założenia eksperymentalnego ćwiczenia taktycznego,^{1/} którą przekazano do Inspektoratu Szkolenia MON oraz rozesłano do okręgów wojskowych. W piśmie przewodnim do wymienionego materiału Komendant Akademii Sztabu Generalnego przedstawił propozycję zorganizowania szeregu ćwiczeń z wojskami o charakterze doświadczalnym, w celu zbadania możliwości zwiększenia ich efektywności szkoleniowej i sprawdzenia poprawności niektórych usprawnień metodyczno-organizacyjnych.

Inicjatywa Akademii spotkała się w zasadzie z pozytywnym przyjęciem. Warszawski Okręg Wojskowy wyraził zgodę na zorganizowanie badań w ramach ćwiczenia kompleksowego "MAZURY", natomiast Pomorski Okręg Wojskowy zgłosił propozycję przeprowadzenia wspólnych badań w toku pułkowego ćwiczenia 8 DZ. Wybór padł na ćwiczenie organizowane przez WOW, ze względu na przewidziany udział w szkoleniu rezerwy osobowej. Program zajęć zakładał bowiem mobilizację i wcielenie do ćwiczących jednostek rezerwistów, ich przeszkolenie na poligonach Dębe - Lipa i Orzysz oraz dwustronne dywizyjne ćwiczenie taktyczne.

Wyniki ćwiczenia "MAZURY" stanowią główną treść opracowania. Ponadto ujęto w nim również rezultaty badań trzech innych ćwiczeń /"GROT", "SAN", "WICHER"/, w których w większym lub mniejszym stopniu brały udział jednostki uzupełnione rezerwą osobową.

W pracach badawczych przeprowadzonych w 1965 roku /częściowo w 1965/ uczestniczyli:

- w ćwiczeniu "GROT" /SOW - maj 1965 r./: płk dypl. R.

Sielecki;

1/ Patrz odnośnie 1b.

- w ćwiczeniu "WICHER" /SOW - marzec 1966 r./: płk dypl. Sielecki wraz z zespołem oficerów z ASG;
- w ćwiczeniu "SAN" /WOW - marzec 1966 r./: płk dr J. Zakrzewski, mjr dypl. S. Drozd;
- w ćwiczeniu "MAZURY" /WOW - wrzesień 1966 r./: z Zakładu Dydaktyki Wojskowej - płk dr J. Zakrzewski /kierownik całości badań/, pld dypl. R. Sielecki, ppłk mgr S. Wasil, mjr dypl. S. Drozd, mjr mgr E. Ruszel; z Katedry Taktyki Ogólnej - ppłk dypl. J. Przybylski; z Katedry Obrony Terytorium Kraju - ppłk dypl. E. Łabędź; z Katedry Taktyki Tyłów - płk dypl. M. Kaznowski, mjr dypl. W. Janiec; z Ośrodka Szkolenia Oficerów Rezerwy - mjr dypl. M. Janik.

W skład zespołu autorskiego wchodził: płk dr J. Zakrzewski /redaktor naukowy publikacji/, płk dypl. R. Sielecki, ppłk mgr M. Sidor, ppłk mgr S. Wasil, mjr dypl. S. Drozd, w opracowaniu załączników uczestniczyli: ppłk mgr inż. Stangret, mjr mgr E. Ruszel. Ponadto w treści publikacji zostały wykorzystane materiały przygotowane przez ppłk dypl. E. Łabędzia oraz ppłk mgr inż. K. Stangreta.

Niniejsze sprawozdanie zostało pomyślane jako opracowanie o charakterze analityczno-informacyjnym. Zamiarem autorów było dokonanie, w oparciu o zebrany materiał faktograficzny, analizy uzyskanych efektów szkoleniowych oraz sprawności mobilizacyjnej z punktu widzenia stopnia osiągniętej gotowości bojowej /zwłaszcza w dziedzinie taktycznej/ przez ćwiczące oddziały i związki taktyczne. Z racji przyjętych założeń metodologicznych rozdziały drugi i trzeci publikacji mają charakter informacyjny, zaś pierwszy i drugi analityczny.

I. ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE BADAŃ

Badania ćwiczeń taktycznych "GROT", "WICHER", "SAN" nie przysporzyło większych trudności. Przedstawiciele Akademii ograniczyli się w zasadzie do prowadzenia obserwacji oraz zorganizowania sondażu opinii rozjemców i ćwiczących. Oddzielnego planu ćwiczeń nie opracowywano, działalność badawczą prowadzono w oparciu o uprzednio sporządzone dokumenty.^{1/} Celem obserwacji było przede wszystkim stwierdzenie specyfiki i stopnia efektywności szkoleniowej ćwiczeń taktycznych z wojskami z udziałem rezerwy osobowej i na tej podstawie sprecyzowanie szczegółowych zadań badawczych.

Uzyskane rezultaty, zwłaszcza w toku ćwiczenia "SAN" utwierdziły, uprzednio krystalizujące się, przekonanie o konieczności przeprowadzania bardziej wnikliwych badań tego rodzaju przedsięwzięć szkoleniowych. Okazało się bowiem, że w sensie organizacyjno-metodycznym są one znacznie trudniejsze od ćwiczeń taktycznych organizowanych z jednostkami o pełnej gotowości bojowej.

Skoncentrowanie badań w 1966 r. na ćwiczeniach z udziałem rezerwy osobowej nie było więc przypadkowe, tym bardziej, że przedsięwzięcia tego typu stają się coraz częstszym zjawiskiem. Przewiduje się, że w przyszłości ich rola i znaczenie będą jeszcze większe.

Przystępując do zorganizowania kolejnych badań - w tym wypadku w ramach ćwiczenia "MAZURY" - okazało się konieczne opracowanie uzupełniających założeń badawczych i przygotowania odpowiedniej, dostosowanej do tematu zajęć dokumentacji.

Czynność tę wykonano w ciągu lipca 1966 r. we współpracy z pra-

^{1/} Przede wszystkim: Płk dr J. Zakrzewski: Konceptyjne założenia ... - wyd. cyt.

cownikami sztabu WOW. Całość przedsięwzięć badawczych ujęto w "Planie badań przebiegu i rezultatów kompleksowego ćwiczenia taktycznego "MAZURY" /załącznik 1/. Dokument ten zaakceptowany przez Komendanta ASG został również /w nieco zmienionej postaci/ zatwierdzony przez Dowódcę WOW i włączony do zasadniczych dokumentów ćwiczebnych. W ten sposób grupa badawcza uzyskała formalną podstawę do pracy.

1. Problematyka i koncepcja badań

Całość prac badawczych, zgodnie z treścią opracowanego planu, zamierzano prowadzić w dwóch dziedzinach: dydaktyczno-wychowawczej i mobilizacji. Z tego punktu widzenia zostały opracowane tematyka i cele badawcze zarówno ogólne, jak też dotyczące wymienionych dwóch kierunków działania /załącznik 1 s. 4-5/.

Ogólny temat badań był następujący: Efektywność szkoleniowa kompleksowego ćwiczenia taktycznego z rezerwą osobową /mobilizacja, wstępne przeszkolenie oficerów i szeregowych rezerwy, dwustronne dywizyjne ćwiczenie taktyczne/. W ramach tego tematu zamierzano zbadać ogólną efektywność kompleksowego ćwiczenia "MAZURY" z punktu widzenia stopnia osiągnięcia przez wojska gotowości bojowej oraz wyników szkoleniowych /w dziedzinie taktycznej/, a także stwierdzić możliwości i sposoby podniesienia skuteczności tego rodzaju przedsięwzięć /całości ćwiczeń kompleksowych/.

W dziedzinie dydaktyczno-wychowawczej ustalono następujące szczegółowe cele badawcze:

1. Zbadać efektywność szkoleniowo-wychowawczą ćwiczeń kompleksowych w tym mobilizacji, wstępnego przeszkolenia rezerwy i dwustronnego, dywizyjnego ćwiczenia taktycznego w zakresie przygotowania /zwłaszcza taktycznego/ oficerów, szta-

- bów i wojsk do działań bojowych na współczesnym polu walki.
2. Określić możliwości i sposoby zwiększenia skuteczności szkoleniowej ćwiczenia kompleksowego z udziałem rezerwy osobowe zwłaszcza dwustronnego ćwiczenia taktycznego oraz zbadać na podstawie eksperymentu:
 - celowość i praktyczną przydatność w ćwiczeniach dwustronnych z wojskami jednolitej struktury aparatu rozjemczego, zasad jego pracy oraz proponowanego systemu łączności /według uzupełniających propozycji/;
 - możliwości zwiększenia wartości szkoleniowej ćwiczeń przez prowadzenie ich według decyzji ćwiczących dowódców, w sposób ciągły i zapewnienie stronom równych szans wykonania zadania.
 3. Określić wpływ ćwiczenia na kształtowanie się kolektywów wojskowych po krótkim okresie wspólnego przeszkolenia /rezerwy osobowej/ oraz wyrabiania u oficerów i szeregowych właściwych cech moralno-bojowych, a także stwierdzić możliwości i sposoby podniesienia wartości ćwiczenia pod względem wychowawczym.

Sformułowano również temat oraz cele badań w dziedzinie mobilizacji /załącznik 1, s. 5-6/. Przewidywano między innymi porównać skuteczność różnych systemów i sposobów prowadzenia mobilizacji /z wyjściem w rejony alarmowe/ oraz stwierdzić przydatność zastosowania w planowaniu mobilizacji metody analizy sieciowej /PERT, CPM/.^{1/}

1/ PERT i CPM są podstawowymi metodami analizy sieciowej. PERT /Program Evaluation and Review Technique/ oznacza w dosłownym tłumaczeniu - technikę oceny i kontroli programu. CPM /Critical Path Method/ oznacza - metodę ścieżki krytycznej /płk mgr inż. R. Sieradzian: Metody analizy sieciowej w planowaniu i kierowaniu obiektami. WAT 1965r./

W drugiej części omawianego planu badań przedstawiono koncepcyjne założenia badań dydaktyczno-wychowawczych /załącznik 1, s. 6-7/. W treści tegoż punktu przedstawiono kierownictwu ćwiczenia "MAZURY" odpowiednie propozycje odnośnie celów szkoleniowych /np. uwzględnienia zadań w dziedzinie kształtowania osobowości/, treści i zamiaru ćwiczenia, eksperymentalnej struktury aparatu rozjemczego oraz zasad jego pracy. W praktyce, z uwagi na specyfikę ćwiczenia oraz niewystarczającą ilość sił i środków, nie wszystkie założenia badawcze mogły być urzeczywistnione w całej rozciągłości I tak np. organizacja aparatu kierowniczo-rozjemczego była nieco inna w stosunku do proponowanej. Niemniej jednak większość podstawowych zadań ujętych w planie badań została zrealizowana.

2. Metody i techniki badawcze

Tak jak w poprzednich ćwiczeniach, również w wypadku ćwiczenia "MAZURY" okazało się celowe i konieczne zastosowanie różnorodnych metod badawczych w sposób kompleksowy. Doświadczenie wykazało bowiem, że tylko taki system badań umożliwia kilkakrotne zweryfikowanie i sprawdzenie uzyskanych wyników. W omawianym ćwiczeniu planowano zastosować następujące metody badawcze:

- obserwacja;
- eksperyment /częściowy/;
- badanie opinii /ankiety, wywiady/;
- egzamin /badawczy/ testowy.

W porównaniu z poprzednim okresem wzbogacono zakres stosowanych metod badawczych, uwzględniając po raz pierwszy test egzaminacyjny. Przy pomocy tego sprawdzianu zamierzano ustalić /w pewnych granicach prawdopodobieństwa/, stan

wiedzy szkolonych oficerów i szeregowych /rezerwy/ przed rozpoczęciem właściwych zajęć i określić jej ewentualny przyrost w rezultacie wykonania programu całości kompleksowego ćwiczenia.

Z wymienionych metod badawczych główną rolę odgrywała obserwacja. Zamierzano mianowicie, poprzez stałą systematyczną obserwację czynności dowódców i sztabów oraz działań wojsk, uzyskać wyczerpujące dane odnośnie całości przebiegu ćwiczenia i zdobyć odpowiedź na szereg z góry ustalonych pytań.

Obserwację /bezpośrednią/ w toku całego ćwiczenia mieli prowadzić przede wszystkim członkowie grupy badawczej. Z uwagi jednak na szczupłość zespołu badawczego przewidywano korzystać w określonych wypadkach z pomocy rozjemców lub nawet ćwiczących. Współpraca tego rodzaju między innymi polegałaby na prowadzeniu przez dane osoby dokładnego rejestru czynności mobilizacyjnych /w wypadku szerokich badań w tej dziedzinie/ lub zjawisk zachodzących w pododdziałach w zakresie kształtowania się kolektywów żołnierskich. W tym drugim wypadku grupa badawcza zyskała pomoc ze strony jednego dcy batalionu, trzech dców kompanii oraz pięciu dców plutonów. Oficerowie ci zgodzili się prowadzić obserwację /uczestniczącą/ żołnierzy własnych pododdziałów, z punktu widzenia kształtowania się kolektywów wojskowych na danym szczeblu dowodzenia.

✓ Duże trudności o charakterze metodologicznym przysposzyła metoda eksperymentu. Organizacja zbyt rozległego eksperymentu mogła bowiem skomplikować kierownictwu prowadzenie ćwiczenia i wpłynąć negatywnie na realizację celów szkoleniowych. Dlatego zaplanowano tylko eksperyment częściowy

w odniesieniu do struktury aparatu kierowniczo-rozjemczego i zasad jego pracy w dywizyjnym dwustronnym ćwiczeniu. W ramach eksperymentu chodziło o zbadanie możliwości zastosowania i zalet udoskonalonej struktury aparatu rozjemczego oraz jego metod pracy w dynamicznych formach działań na ćwiczebnym polu walki. Niewątpliwie i w tych badaniach metoda obserwacji nadal odgrywała istotną rolę.

Badanie opinii uczestników ćwiczenia "MAZURY" /członków kierownictwa i rozjemców, ćwiczących oficerów i szeregowych/ zdecydowano prowadzić w oparciu o doświadczenia uzyskane w ramach uprzednio przeprowadzonych przedsięwzięć badawczych. Zamierzano poddać badaniom ankietowym 160 oficerów kadry i rezerwy oraz 150 szeregowych, wywiady zaś przeprowadzić z oficerami kierownictwa, rozjemcami i z ćwiczącymi w tym z kilkoma oficerami rezerwy. Egzamin^{em} testowym planowano objąć 60 oficerów i 240 szeregowych rezerwy /załącznik 2/.

Ważnym elementem okresu przygotowawczego było opracowanie technik badawczych^{1/} /formularzy obserwacji i sprawozdań, testów egzaminacyjnych, treści ankiet i wywiadów, scenariusza filmowego/ /załącznik 3/. W pracy tej kierowano się zasadą ciągłości badań tj. dążono do wykorzystania narzędzi opracowanych i stosowanych w poprzednich przedsięwzięciach badawczych. Tylko w ten sposób istniała możliwość poczynienia analitycznych porównań uzyskanych wyników. Niemniej jednak z uwagi na bogatszy zakres badań również i w tej dziedzinie zaistniała konieczność wprowadzenia odpowiednim zmian i uzupełnień.

1/ W pracach tych wzięli udział: płk dr J. Zakrzewski, płk dypl. R. Sielecki, ppłk mgr M. Sidor, ppłk mgr S. Wasil, mjr dypl. S. Drozd/.

Tak np. znacznie poszerzono treść formularzy sprawozdania i notatnika obserwacji członka grupy badawczej /załącznik 4/. Między innymi wprowadzono do tego dokumentu rozdział dotyczący przebiegu mobilizacji i wstępnego przeszkolenia. Wydzielono i wzbogacono również część dotyczącą wychowawczego wpływu ćwiczenia, zwłaszcza w zakresie kształtowania się kolektywu wojskowego. Ażeby dokładniej opracować ten ostatni problem, przygotowano oddzielne arkusze obserwacji^{1/}, które miały być wypełnione przez wytypowanych w toku ćwiczenia dowódców kompanii i plutonów.

Analogiczne uzupełnienia dokonano w treści ankiet dla oficerów i szeregowych^{2/}. W kwestionariusza dla oficerów uwzględniono dodatkowo kilka pytań dotyczących przebiegu mobilizacji i wstępnego przeszkolenia, wyodrębniono część obejmującą problematykę wychowawczą /kształtowanie cech osobowości oraz powstawania kolektywów żołnierskich/ zachowując w zasadzie bez zmian treść pytań odnośnie taktycznych rezultatów ćwiczenia. We wszystkich dokumentach /ankietach, sprawozdaniach, wywiadach/ sformułowane identyczne pytanie odnośnie stopnia osiągnięcia /gotowości bojowej przez dany pododdział /oddział/.

Opracowanie testów egzaminacyjnych^{3/} również nastąpiło ze pewnych trudności. Chodziło o zestawienie takiego wykazu pytań i zadań, aby sprawdzić u egzaminowanych żołnierzy poziom ich faktycznego przygotowania do ćwiczeń i stwierdzić

1/ Treść arkusza obserwacji /program obserwacji/ przedstawia załącznik 15.

2/ Treść pytań odnośnych ankiet zawierają załączniki 11 i 12.

3/ Treść pytań egzaminacyjnych zawierają załączniki 13 /tab. 2/ i 14 /tab. 2/.

jej przyrost w rezultacie tych ćwiczeń. Jednakże takie zadanie egzaminacyjne byłoby zbyt obszerne, wobec czego ograniczono się do problematyki ogólno-taktycznej oraz z zakresu nauki o broni /podstawowych wiadomości z uzbrojenia piechoty, a dla żołnierzy specjalności pancernej - czołgów/. Planowano w celu uzupełnienia pisemnych badań testowych wprowadzić elementy praktycznego sprawdzianu, jednak pomysłu tego nie udało się zrealizować tak, że egzamin ograniczył się w zasadzie do wiedzy głównie teoretycznej.

3. Grupa badawcza i tok jej pracy

Początkowo przewidywano powołanie jednej wspólnej grupy badawczej ASG i WOW. Z uwagi jednak na to, że sztab okręgu nie wytypował swoich przedstawicieli, utworzono zespół badawczy wyłącznie z pracowników Akademii. Zgodnie z zarządzeniem Komendanta ASG nr PF-55 z dnia 25.7.1966 r. w skład grupy badawczej włączono 13 oficerów - przedstawicieli różnych komórek dydaktyczno-naukowych uczelni. Kompletując grupę badawczą kierowano się zasadą, aby przy każdym sztabie dywizji i ćwiczącym pułku zorganizować samodzielny zespół badawczy. Najsilniejszą podgrupę zamierzano utworzyć przy 14 pz, gdyż pułk ten zgodnie z zamiarem ćwiczenia miał działać na głównym kierunku dywizji. Brak samochodów osobowo-terenowych uniemożliwił zrealizowanie powyższej koncepcji. Przede wszystkim zrezygnowano z samodzielnych zespołów przy sztabach dywizji. Nie zdołano utworzyć większego zespołu przy 14 pz, gdyż włączenie do ćwiczenia w trybie alarmowym 4 i 30 pz wywołało konieczność skierowania do jednego z nich /do 4 pz/ dwóch obserwatorów. Natomiast 30 pz pozostał w ogóle nieobsadzony. Ostateczny skład grupy badawczej i jej podział był następujący:

1. płk dr J. Zakrzewski - przy kierownictwie ćwiczenia /kierownik grupy/;
- 2-3. mjr dypl. S. Drozd i ppłk dypl. E. Łabędź - przy 14 pz /zespół A/;
- 4-5. ppłk mgr S. Wasil i ppłk dypl. J. Przybylski - przy 4 pz /zespół B/;
6. mjr dypl. M. Janik - przy 32 pcz /zespół C/;
- 7-8. płk dypl. R. Sielecki i mjr mgr E. Ruszel - przy sztabie 1 DZ i 2 pz /zespół D/;
9. płk dypl. M. Kaznowski - przy stronie "południowej" /ekipa filmowa/.
10. mjr dypl. W. Janiec - przy stronie "północnej" /ekipa filmowa/.

Do dyspozycji grupy wydzielono cztery samochody osobowo-terenowe oraz dwie kamery filmowe. Okazało się przy tym, że WOW nie mógł wyznaczyć dla celów badawczych żadnych samochodów. Dopiero interwencja u Szefa Inspektoratu Szkolenia MON spowodowała, że dla potrzeb grupy przeznaczono cztery samochody osobowo-terenowe z pułku samochodowego MON.

Przebieg i miejsce pracy grupy badawczej i jej poszczególnych zespołów ilustruje załącznik 5. Zgodnie z tabelą większość obserwatorów rozpoczęła pracę 5 września, udając się do poszczególnych garnizonów według ustalonego podziału. W ciągu pierwszych dwóch dni zespoły badawcze A, C oraz D prowadziły obserwację przebiegu mobilizacji i wcielania rezerwistów do pododdziałów, zaś 7 i 8 września - toku wstępnego przeszkolenia rezerwistów na poligonach Dębe - Lipa lub Orzysz. W tymże dwudniowym okresie w 2 i 14 pz oraz 32 pcz przeprowadzono egzamin testowy.

W okresie od 9 do 11 września część grupy badawczej wzięła udział w instruktażu zorganizowanym przez kierownictwo ćwiczenia dla rozjemców terenowych, a od 12 do 15 całość grupy obserwowała przebieg działań na poligonach Czerwony Bór i Orzysz oraz przeprawę wojsk /forsowanie/ przez rzeki Bug i Narew. W międzyczasie operatorzy filmowi /amatorzy/ realizowali plan pracy zgodnie ze scenariuszem. 15-16 września poświęcono na przeprowadzenie końcowych i kontrolnych badań testowych, ankietowych i wywiadów.

Warunki pracy grupy badawczej nie były łatwe. Zaistniały między innymi trudności z przeprowadzeniem badań ankietowych i egzaminów testowych. Tak jak w poprzednich badaniach nie udało się zebrać odpowiedniej ilości badanych. Z tych też względów nie wykonano pełnego programu ilościowego zarówno w badaniach ankietowych, jak też - testowych. W niektórych wypadkach pośpiech i brak czasu negatywnie wpłynął na jakość wypełnionych ankiet. Poza tym część oficerów kadry, dość niechętnie ustosunkowała się do wszelkiego rodzaju badań, a zwłaszcza własnego w nich udziału. Szczególnie dużo kłopotu nastęrczała sprawa zebrania ankiet od rozjemców i przedstawicieli kierownictwa. Na 30 wydanych kwestionariuszy dla kierownictwa i rozjemców kierunkowych zwrócono i to dopiero na kilkakrotne interwencje zaledwie 16 egzemplarzy. Również w niektórych oddziałach były trudności w zorganizowaniu badań ankietowych. Tak np. w 32 pcz z uwagi na konieczność natychmiastowego ładowania transportów, nie udało się zebrać oficerów rezerwy natychmiast po zakończeniu ćwiczenia. W tych warunkach ankiety przekazano szefowi sztabu pułku z zobowiązaniem zorganizowania badań ankietowych w garnizonie /w Sanoku/ i przesłania wypełnionych ankiet do akademii. Na 50 formu-

larzy dostarczono tylko 18 i to dopiero w połowie października, przy czym w badaniach tych pominięto oficerów rezerwy.

Badania testowe przebiegały nieco sprawniej. Dotyczyły one oficerów i szeregowych rezerwy, którzy na ogół chętnie brali udział w tego rodzaju przedsięwzięciach. Jednak i w tym wypadku stwierdzono pewne mankamenty natury organizacyjnej.

Nie nastęrczały trudności wywiady. Zarówno przedstawiciele kierownictwa, jak też oficerowie ćwiczący kadry i rezerwy z dobrą woią udzielali wszelkich informacji i przedstawiali własne poglądy.

W rezultacie całokształtu przeprowadzonych prac, mimo zaistniałych trudności, grupa badawcza zebrała pokaźny materiał sprawozdawczy, mianowicie:

- ankiet oficerów	- 84
- ankiet szeregowych	- 164
- testów oficerów	- 110
- testów szeregowych	- 234
- arkuszy obserwacji	- 9
- sprawozdań i notatników członków grupy badawczej	- 8

Ponadto zrealizowano film z przebiegu ćwiczenia. Szczegółowy wykaz podstawowej dokumentacji zebranej w toku badań przedstawia załącznik 6.

W ramach pozostałych ćwiczeń zakres prac badawczych był daleko mniejszy. W ćwiczeniu "SAN" zebrano 44 ankiety, "WICHER" - 58^{1/2}, zaś z ćwiczenia "GROT" opracowano film,

1/ Treść pytań ankietowych dla ćwiczeń "SAN" i "WICHER" zawiera załącznik 27.

Ze wszystkich badań sporządzono obszernie sprawozdania.^{1/} Uzyskany materiał badawczy, mimo stwierdzonych braków, przedstawia określoną wartość poznawczą i umożliwia on dokonanie wyczerpującej analizy stopnia efektywności szkoleniowej ćwiczenia "MAZURY". Wydaje się, że całość zebranego materiału z wszystkich badanych ćwiczeń, stwarza wystarczającą podstawę do poczynienia uogólnień i sprecyzowania wniosków o charakterze praktycznym.

- 1/ a/ Sprawozdanie z badań dwustronnego kompleksowego ćwiczenia taktycznego z wojskami pod kryptonimem "WICHER" /bibl.szkoł. ASG nr 08219 oprac. przez płk dypl. R. Sieleckiego/.
- b/ Sprawozdanie z badań dwustronnego kompleksowego ćwiczenia taktycznego z wojskami z elementami ćwiczenia szkieletowego pod kryptonimem "GROT" /bibl.szkoł. ASG nr 06940 opracowane przez płk dypl. R. Sieleckiego/.
- c/ Sprawozdanie z badań ćwiczenia "SAN" przeprowadzonego w dniach 18-23.3.1966 r. w WOW /bibl.szkoł. ASG nr 08558 opracowane przez mjr dypl. S. Drozda/.

II. PRZEBIEG ĆWICZENIA KOMPLEKSOWEGO "MAZURY"

1. Organizacja ćwiczenia

a/ Ogólna koncepcja

Plan szkolenia taktyczno-operacyjnego Warszawskiego Okręgu Wojskowego przewidywał przeszkolenie rezerwy osobowej w ramach dwustronnego dywizyjnego ćwiczenia z wojskami pod kryptonimem "MAZURY".

Temat ćwiczenia sprecyzowano następująco: 1/

"rozwiniecie ćwiczących związków taktycznych, oddziałów /pododdziałów/ okresu pokojowego do określonych stanów etatowych, przesunięcie wojsk transportem kolejowym, wejście dywizji do bitwy i prowadzenie kompleksowych działań bojowych połączonych ze strzelaniem artylerii amunicją bojową i pokonywaniem przeszkód wodnych".

Na ćwiczenie zamierzano powołać dowództwa i sztaby 1 i 9 DZ, niektóre oddziały i pododdziały tych związków taktycznych uzupełnione rezerwą osobową, część samodzielnych oddziałów i pododdziałów okręgu, Wojewódzkie Sztaby Wojskowe Rzeszów i Białystok, rzeszowski pułk obrony terytorialnej oraz wydzielone powiatowe sztaby wojskowe. Ze względu na dwustronny charakter ćwiczenia, ćwiczących podzielono na "południowych" i "północnych". Szczegółowy wykaz wojsk i sztabów przewidywanych w ćwiczeniu z podziałem na poszczególne strony przedstawia poniższa tabela:

1/ Na podstawie materiałów WOW: "ćwiczenie z wojskami 1 i 9DZ "MAZURY".

"Południowi"		"Północni"		W dyspozycji kierownictwa
z wojskami /mobilizowane/	tylko sztab	z wojskami /mobilizowane/	tylko sztab	
sztab 9 DZ	4 pcz	sztab 1 DZ	1 pz	sztab 2 CBSap
blącz		blącz		
krozp	30 pz	krozp	3 pz	2 bsap
korr		korr		
b dow. AD	9 drt	2 pz	11 pecz	5 bmask
14 pz		5 dar		2 krozp inż
32 pcz		51 bsap	1 par	
40 pa		1 DPZ /w ogr/		7 abdp
25 daplót				
13 bsap		klucz śmigł. SM 1-2		brozp BDPD
btransp				23 apaa
9 RWNCz				1 bzs
klucz śmigłowców SM-1-3				9 pl
				9 bsam
				klucz śmigłowców SM-2-3

Łącznie w ćwiczeniu wzięło udział: ^{1/}

- oficerów 1810 /w tym 734 oficerów rezerwy/
- podoficerów zawodowych 729
- podoficerów i szeregowców 11187 /w tym 8.783 rezerwistów/
- wozów bojowych 196
- artylerii i moździerzy 117
- samochodów różnego typu 2145
- środków łączności różnego typu 819
- transportów kolejowych 125 /3.578 wagonów/

W ćwiczeniu zaplanowano zrealizować następujące ogólne cele szkoleniowe:

a/ dla wojsk:

- doskonalić szeregowych i oficerów rezerwy w indywidualnym przygotowaniu fachowym zwłaszcza w umiejętnościach strzeleckich poprzez przeprowadzenie strzelań bojowych;
- zgrywać pododdziały i oddziały na szczeblu batalionu i pułku w prowadzeniu działań bojowych;

- sprawdzić umiejętności i możliwości wykonywania różnorodnych zadań bojowych przez pododdziały i oddziały zgodnie z ich przydziałami mobilizacyjnymi;
- określić dalsze niezbędne potrzeby w zakresie szkolenia rezerw osobowych umożliwiając utrzymanie jednostek skadrowanych i szkolonych na odpowiednim poziomie gotowości bojowej;

b/ dla dowództw i sztabów wojsk operacyjnych:

- doskonalic sposob powiadamiania i alarmowania obowiazujacy w systemie gotowosci bojowej okregu;
- doskonalic umiejtnosci w organizacji dzialan bojowych oraz w kierowaniu wojskami i podleglymi sztabami w kompleksowych rodzajach walki z pokonaniem szeregu przeszkod wodnych;
- doskonalic w organizacji dzialan w polaczeniu ze strzelaniem amunicja bojowa;
- wypracowac optymalny program szkolenia rezerw osobowych dostosowany do ustalonego czasokresu ich powolywania na cwiczenia;
- sprawdzic mozliwosci praktycznego dowodzenia wojskami z WSD armii w oparciu o etatowe srodki lacznosci /kompanie WSD/ oraz przewidywane sily jakie zazwyczaj wydziela sie na WSD;

Ponadto sformulowano cele szkoleniowe dla rodzajow wojsk i sluzb oraz organow i wojsk OTK.

W ramach cwiczenia wyrozniono nastepujace cztery okresy: 1/

-
- 1/ Z punktu widzenia badan przyjeta nieco inny podzial, wyrozniajac nastepujace okresy: I - 6-8.9 - mobilizacja; II - 9-11.9 - przeszkolenie na poligonach; III - 12-15.9 - taktyczne cwiczenie dywizyjne; IV - 16-20.9 - powrot do garnizonow i zwolnienie rezerwy.

- I - 6-11.9 - przyjęcie rezerwy i rozwinięcie jednostek oraz strzelania bojowe i zgrywanie pododdziałów w ramach dywizji na poligonach.
- II - 11/12.9 - 12.9 - przejazd transportem kolejowym w rejon wyjściowe do działek /tylko 9 DZ/.
- III - 13-15.9 - taktyczne ćwiczenia dywizyjne.
- IV - 16-19.9 - powrót ćwiczących do garnizonów i praca związana z czyszczeniem oraz konserwacją sprzętu i uzbrojenia.

b/ Założenia i warunki organizacji ćwiczenia

Zgodnie z planem kierownictwo ćwiczenia zamierzało uzupełnić związki taktyczne i oddziały biorące udział w ćwiczeniu rezerwą osobową, następnie zorganizować przeszkolenie rezerwy oraz zgrywanie pododdziałów na poligonach Dęba - Lipa, Czerwony Bór oraz Orzysz, po czym przeprowadzić dwustronne dywizyjne ćwiczenie taktyczne. Rozwinięcie poszczególnych jednostek i wyprowadzenie ich do rejonów alarmowych, a następnie na poszczególne poligony miało się odbyć zgodnie z obowiązującym systemem gotowości bojowej na podstawie ustalonych uprzednio zasad.

Na wcielenie rezerwy osobowej do ćwiczących oddziałów oraz przeszkolenie przeznaczono 6 - 7 dni. Po zakończeniu przeszkolenia /a dla 4 i 30 pz - po zakończeniu mobilizacji/ przewidywano przejazd wojsk 9 DZ z OC Dęba do rejonów wyjściowych półn m. Siedlce transportem kolejowym. Natomiast 2 pz 1 DZ rozpoczynał działanie bezpośrednio z rejonu przeszkolenia na poligonie Orzysz.

Po zakończeniu mobilizacji, przeszkoleniu i przegrupowaniu wojsk do rejonów wyjściowych do ćwiczenia dowódcy związków taktycznych i samodzielnych oddziałów mieli otrzymać zadania bojowe będące punktem wyjścia do dwustronnego ćwiczenia dywizyjnego.

W warunkach szkolenia wojsk WOW ćwiczenia dywizyjne z wojskami nie są częstym zjawiskiem i stąd wysiłki kierownictwa były nakierowane na zapewnienie w miarę możliwości maksymalnej realności ćwiczenia. Wyraziło się to w dużym rozmachu ćwiczenia i dążeniu do zabezpieczenia go w potrzebną ilość środków łączności, transportu, pozoracji pola walki itp.

Kierownictwo ćwiczenia postanowiło całość działań "bojowych" stron przeprowadzić według opracowanego planu przebiegu ćwiczenia. Koncepcję taktyczno-operacyjną ćwiczenia dywizyjnego przedstawia załącznik nr 7. Zgodnie z zamiarem wyrażonym na schemacie działania zaczepne miała prowadzić 9 DZ, zaś obronne i opóźniające - 1 DZ, a faktycznie 2 pz i niektóre pododdziały dywizyjne.

Zakładano, że przegrupowanie 9 DZ z rejonu OC DEBE do rejonu płn SIEDLCE odbędzie się transportem kolejowym według planu opracowanego przez sztab 9 DZ. Pułki zmechanizowane dywizji miały ześrodkować się w nakazanych rejonach w ciągu 12.9. Przewidywano natomiast, że 32 pcz oraz część czołgów 14 pz ze względu na ograniczony przebieg kilometrów /przeciętnie 80 - 100 km/ zostaną wyładowane z transportów kolejowych dopiero 14.9 w pobliżu poligonu ORZYSZ. Ustalono, że z tych samych przyczyn /mały przebieg kilometrów/ wye-

liminuje się "z walki" batalion czołgów 2 pz /1 DZ/, na skutek skażenia terenu i sprzętu środkami promieniotwórczymi. Batalion ten miał wejść do walki na poligonie ORZYSZ w ostatnim dniu ćwiczenia /15.9/.

Kierownictwo planowało, że faktyczne manewrowe działania rozpoczną się w godzinach rannych 13.9. W pierwszym dniu walki ćwiczące strony po przekroczeniu przeszkód wodnych /9 DZ - rz. BUG, 1 DZ - rz. NAREW/ miały stoczyć w godzinach przedpołudniowych bój spotkaniowy na OC CZERWONY BÓR. Zwycięstwo w tym starciu z uwagi na przewagę sił i środków powinno być przypisać w udziale 9 DZ. Natomiast 2 pz /1 DZ/ w rezultacie niepomyślnego wyniku boju spotkaniowego miał przejść do obrony płu brzegu rz. NAREW.

Plan na dzień następny /14.9/ przewidywał, iż 9 DZ kontynuując działania zaczepne ^{przeprowadzi} zorganizuje w godzinach rannych pokazowe forsowanie rz. NAREW w rejonie ŁOMŻY, a następnie do końca dnia prowadząc działania pościgowe, osiągnie płu skraj poligonu ORZYSZ, gdzie zostanie zatrzymana przez oddziały 1 DZ.

W ostatnim dniu ćwiczenia planowano ^{przeprowadzić} zorganizować na OC ORZYSZ pokazowe ogniowe przygotowanie natarcia, a następnie jako końcowy fragment ćwiczenia rozegrać kontratak wykonany siłami 2 pz /uprzednio wycofanego z przedniego skraju/ oraz wprowadzenie do walki 32 pcz-drugiego rzutu 9 DZ.

Kierownictwo ćwiczenia przewidywało, że po zakończeniu ćwiczenia dywizyjnego odbędzie się pokaz strzelania do pozorowanego desantu powietrznego.

Autorzy ćwiczenia w zamiarze stron przewidywali:

- pasy natarcia 1 i 9 DZ - 20-25 km;
- odcinki natarcia pułków 5-8 km;

- przeprawę wojsk 9 DZ przez rz. BUG po moście zbudowanym przez bsap 2 CBSap;
- marsz zbliżania do strefy spotkania ćwiczących stron rzędu 120 - 140 km /6-10 godzin/;
- przeprawę "Północnych" przez rz. NAREW po moście zbudowanym przez 51 bsap;
- rozegranie właściwych działań /dywizyjnego ćwiczenia taktycznego/ w ciągu trzech dni /13 - 15.9.1966 r./;
- stworzenie wszystkich zaplanowanych sytuacji taktycznych na obszarze poligonów CZERWONY BÓR i ORZYSZ /9.600 km²/;
- średnie tempo natarcia 40-45 km/dobę.

c/ Struktura aparatu kierowniczo-rozjemczego i jego

przygotowanie

W skład kierownictwa ćwiczenia wchodził: kierownik oraz jego zastępcy i pomocnicy /7 osób/, sztab kierownictwa /39 osób/ oraz grupy zabezpieczenia ćwiczenia.

Sztab kierownictwa, którego trzonem była grupa operacyjna miał spełniać rolę rzeczywistego koordynatora ćwiczenia, zapewniać kierownikowi stałą orientację w sytuacji i ciągły wpływ na tok wydarzeń.

Struktura organizacyjna aparatu kierowniczo-rozjemczego w ćwiczeniu nie pokrywała się jednak z propozycją przedstawioną przez ASG. Jej myślą przewodnią było stworzenie jednolitego organu rozjemców oddziałowo-terenowych /załącznik 1 s. 7-9/, a zwłaszcza powołanie rozjemców przy batalionach i kompaniach czołgów. Kierownictwo ćwiczenia mając na względzie ograniczone możliwości etatowe oraz tradycje w zakresie organizacji ćwiczeń, tylko w pewnym sensie uwzględniło postulaty grupy badawczej. Struktura aparatu rozjemczego w ćwiczeniu "MAZURY" przedstawiała się następująco:

W skład aparatu rozjemczego wchodziłi rozjemcy oddziałowi przy stronie "południowych" i przy stronie "północnych" /załącznik 8/, przy czym z uwagi na brak sił i środków nie wyznaczono rozjemców przy wszystkich pododdziałach /kcz/.

Oprócz rozjemców oddziałowych przy każdej stronie byli wyznaczeni główni rozjemcy kierunkowi wraz z pomocnikami. Byli oni odpowiedzialni za kierunki działań poszczególnych pułków.

Przy kierownictwie zorganizowano także odwodową grupę rozjemców, której działalność ograniczała się do pododdziałów specjalnych /powietrzno-desantowych, zabiegów specjalnych/.

Łącznie w składzie aparatu kierowniczo-rozjemczego było zaangażowanych: ^{1/}

- oficerów	358
- podoficerów i szeregowych	872
- samochodów osobowo-terenowych	65
- samochodów ciężarowo-terenowych	29
- samochodów specjalnych	119
- śmigłowców	10

Struktura aparatu kierowniczo-rozjemczego zapewniała obsadzenie rozjemcami dowództw i sztabów związków taktycznych, oddziałów i pododdziałów specjalnych. Wyraziło się to w tym, że np. w sztabach ćwiczących z wojskami pułków było od 9-ciu do 11-tu rozjemców. Natomiast w batalionach po 3-4 rozjemców, przy czym w zasadzie jeden przy do-
1/ Na podstawie sprawozdania z ćwiczenia "MAZURY" opracowanego przez Sztab WOW,

wódcy batalionu, jeden przy kompanii wsparcia, jeden przy plutonie dział i jeden przy kompanii piechoty zmotoryzowanej /załącznik 8/.

Organizatorzy ćwiczenia przewidywali udział w ćwiczeniu dwóch pułków 9 DZ i jednego pułku 1 DZ. Koncepcji tej podporządkowano prace organizacyjne i zabezpieczenie materiałowo-techniczne ćwiczenia. Ze względu na ograniczone możliwości w tym zakresie, kierownictwo zaangażowało z pułków 9 DZ, nie przewidywanych do udziału w ćwiczeniu, część sprzętu dla zapewnienia warunków sprawniejszego przebiegu tak poważnego przedsięwzięcia.

Zaskoczeniem dla dowództwa okręgu było ogłoszenie przez Sztab Generalny mobilizacji dla 4 i 30 pz /9 DZ/ i włączenie ich do ćwiczenia. W związku z tym organizatorzy ćwiczenia napotkali na dodatkowe trudności związane z zabezpieczeniem materiałowo-technicznym całości przedsięwzięcia i koniecznością rozszerzenia składu aparatu kierowniczego - rozjemczego. Do tych pułków musiano na przykład skierować dodatkowo po 15-tu rozjemców.

W ramach przygotowania aparatu kierowniczego-rozjemczego przeprowadzono teoretyczny instruktaż na OC DEBA oraz dwudniowy instruktaż praktyczny w terenie na poligonach Czerwony Bór i Orzysz oraz w rejonach przepraw i pokazów na rzekach Bug i Narew. Główną uwagę zwrócono na przygotowanie rozjemców strony "południowych", co było uzasadnione tym, że po tej stronie działała cała dywizja.

d/ Pozoracja pola walki

W ćwiczeniu "MAZURY" pozoracja pola walki była zorganizowana centralnie. Wyrażało się to w tym, że kierownictwo wpływało na czas, miejsce i rodzaj pozorowania poprzez rozjemców terenowych i oddziałowych oraz specjalną grupę pozoracji pola walki. W innych dotychczas badanych ćwiczeniach środkami pozoracji pola walki w zasadzie dysponowali ćwiczący i stosowali je według własnego uznania.

Stale powtarzającym się mankamentem jest to, że stosowane w ćwiczeniach środki pozoracji w większości nie odpowiadają współczesnym wymaganiom, nie spełniają należycie swej roli, a tym samym nie zapewniają warunków imitacji rzeczywistego pola walki.

Mankamenty powyższe wystąpiły również w ćwiczeniu "MAZURY". Pozoracja pola walki ograniczała się w zasadzie głównie do imitacji ognia broni piechoty lub artylerii, wybuchów artyleryjskich i bomb lotniczych oraz wybuchów jądrowych. Odczuwało się brak pozoracji pól minowych, pozorowania strat w ludziach i sprzęcie itp. Większy stopień zbliżenia do rzeczywistych warunków pola walki można byłoby uzyskać gdyby zastosować nieszkodliwie wybuchające miny. Podobnie dotyczy to np. skażenia terenu. Nie wystarczy bowiem ustawić tabliczkę z napisem "teren skażony". Trzeba teren nieszkodliwie skazić, ażeby zmusić ćwiczących, a nawet rozjemców do użycia odpowiednich środków ochrony lub obejścia.

2. Mobilizacja i przeszkolenie rezerwy na poligonach

a/ Przebieg mobilizacji w jednostkach^{1/}

Mobilizacja w ćwiczeniu "MAZURY" została przeprowadzona systemem alarmowym. Powołanie żołnierzy rezerwy i środków transportowych z gospodarki narodowej przeprowadzono dwójakim trybem: nagłym - kartami powołania rozesłanymi przez akcję kurierską Prezydów Rad Narodowych z natychmiastowym terminem wstawiennictwa /14 pz/ i na podstawie kart powołania z określonym późniejszym terminem wstawiennictwa /2 pz/. /W pozostałych jednostkach przebiegu mobilizacji nie obserwowano/.

W 2 pz około 80 oficerów rezerwy powołano wcześniej w celu wzmocnienia grupy mobilizacyjnej jednostki i zapoznania ich z programem szkolenia szeregowców na podstawie uprzednio przygotowanych i wręczonych im konspektów do prowadzenia poszczególnych zajęć. Dowódcy pułków byli również poinformowani o terminie wstawiennictwa szeregowych rezerwy.

Nieco inny przebieg miała próbna mobilizacja w 14 pz, gdzie dowódca pułku, sztab, jak również część oficerów, podoficerów i żołnierzy rezerwy była zawiadomiona o terminie rozpoczęcia ćwiczeń, lecz nie było rozesłanych kart powołania i nie określono terminu przybycia do jednostki. Żołnierze ci otrzymywali karty powołania dopiero w ramach "akcji kurierskiej" uruchomionej przez Prezydium Rady Narodowej z nakazem natychmiastowego wstawiennictwa. Ponadto około 100 żołnierzy rezerwy powołano systemem alarmowym w celu

1/ Przy opracowaniu problematyki mobilizacji zostały wykorzystane materiały dostarczone przez ppłk dypl. E. Łabędzia.

wzmocnienia grupy mobilizacyjnej. Wcielono również część kierowców samochodowych aby umożliwić jednostce wcześniejsze uruchomienie pojazdów mechanicznych będących na konserwacji i przyspieszenie ewakuacji sprzętu i wyposażenia do zapasowego rejonu mobilizacji /rejonu alarmowego pułku/.

Oficerowie i szeregowi rezerwy w obu pułkach /2 i 14 pz przybywali w godzinach rannych 6.9 a nawet w nocy z 5 na 6.9 /14 pz/ z tym, że największe nasilenie zgłaszania się rezerwistów obserwowano w godzinach od 7.00 do 11.00 6.9.

Punkty rozdzielcze 2 pz znajdowały się w lesie około 2 km od garnizonu, natomiast 14 pz w garnizonie w specjalnie ustawionych w tym celu namiotach /przygotowanych przed rozpoczęciem ćwiczenia/.

Organizacja przyjęcia stanu osobowego w 14 pz przebiegała sprawnie.^{1/} Żołnierze rezerwy przybywający na uzupełnienie byli w sposób zorganizowany kierowani do poszczególnych miejsc pracy punktu rozdzielczego, co znacznie przyspieszało przyjęcie uzupełnienia. Stwierdzono, że po 45 minutach od przybycia, rezerwiści byli już umundurowani w pododdziałach.

Gorzej natomiast odbywał się pobór pojazdów mechanicznych. Zła organizacja pracy i brak sił i środków na poszczególnych punktach pracy Komisji Poboru Pojazdów Mechanicznych utrudniały przyjęcie i szybkie skierowanie pojazdów do pododdziałów. Opóźniło to w znacznym stopniu przebieg ewakuacji sprzętu i oddziałów do zapasowego miejsca mobilizacji. Niewłaściwie również zostało zorganizowane przyjęcie i umundurowanie żołnierzy rezerwy - kierowców.

1/ Przebieg wcielania rezerwistów do pododdziałów i praca punktów rozdzielczych została wszechstronnie przedstawiona w filmie nakręconym przez członka grupy badawczej płk dypl. M. Kaznowskiego.

Po usunięciu tych niedociągnięć pułk mógłby osiągnąć gotowość bojową w rejonie alarmowym wcześniej, co najmniej o 6 godzin. Pułk w tych warunkach zakończył mobilizację po dwóch dobach od momentu zarządzenia mobilizacji.

Organizacja przyjęcia i rozdziału żołnierzy rezerwy nieco gorzej przedstawiała się w 2 pz, w którym nie wszędzie wystawiono odpowiednie znaki, tablice i kierunkowskazy, co powodowało zbędne kręcenie się żołnierzy rezerwy po rejonie punktu rozdzielczego.

Znacznie dłużej trwało /3-4 dni/ wcielanie rezerwistów w 4 i 30 pz /9 DZ/. Oddziały te nie spodziewały się alarmu i nie poczyniły odpowiednich przygotowań.

b/ Przebieg szkolenia rezerwy osobowej

Po zakończeniu mobilizacji i wyprowadzeniu wojsk z koszar do rejonów alarmowych, pododdziały 14 pz i 32 pcz /9 DZ/ zostały skierowane do OC DEBA, natomiast 2 pz /1 DZ/ na OC ORZYSZ celem realizacji drugiego etapu ćwiczenia, tj. zorganizowania przeszkolenia rezerwy osobowej.

Szkolenie na poligonach prowadzono na podstawie planów szkolenia, znajdujących się w dokumentacji mobilizacyjnej, a opracowanych przez sztaby dywizji i pułków i zatwierdzonych przez sztab WOW.

Szkolenie wojsk prowadzono w ciągu 10 godzin dziennie.

W ramach szkolenia taktycznego oraz ogniowego przewidywano przeprowadzić:

- zajęcia z zakresu działania załogi, drużyny i plutonu oraz ćwiczenia taktyczne zgrywające na szczeblu plutonu, kompanii /kcz/ i batalionu /bcz/;

- strzelania szkolne oraz pojedynczo-bojowe z broni piechoty, artylerii i czołgów, natomiast z kadrą - strzelanie z pistoletu maszynowego oraz TT.

Z innych przedmiotów jak: szkolenie inżynieryjne, łączności, OPBMaR itp. program przewidywał po kilka godzin zajęć praktycznych z pododdziałami w takim zakresie, w jakim to było potrzebne w planowanym ćwiczeniu dywizyjnym.

Zaplanowany program szkolenia oddziałów 9 DZ na poligonie DEBA wg oceny kierownictwa ćwiczenia nie został w pełni zrealizowany. Np. w 14 pz nie przeprowadzono taktycznych ćwiczeń zgrywających kompaniami piechoty i kompaniami czołgów /bez/ oraz ćwiczeń taktycznych z 3/14 pz i batalionem czołgów. Spowodowane to było między innymi zrezygnowaniem z jednego dnia przewidzianego na szkolenie, wobec konieczności wcześniejszego załadowania części pułku / 3/14 pz/ na transport kolejowy. Również w 32 pcz z powodu zorganizowania nieplanowanego pokazu strzelania kcz nie przeprowadzono ćwiczeń taktycznych z niektórymi kompaniami czołgów. Sztab 9 DZ nie planował przeprowadzenia pułkowych ćwiczeń taktycznych z 14 pz ani z 32 pcz. Ćwiczenie takie zorganizował natomiast sztab 1 DZ, który po zakończeniu ćwiczeń zgrywających na szczeblu kompanii wprowadził zmiany do programu szkolenia 2 pz i na miejsce batalionowych ćwiczeń taktycznych przeprowadził pułkowe ćwiczenie na temat działań obronnych.^{1/}

W 4 i 30 pz wskutek ich niespodziewanego włączenia do ćwiczenia i przedłużenia się mobilizacji, w ogóle nie starczyło

1/ Dowództwo 1 DZ wiedziało, że 2 pz będzie prowadził działania obronne.

czasu na systematyczne przeszkolenie.

Niezrealizowanie w całości programu szkolenia taktycznego, a szczególnie nieprzeprowadzenie kompanijnych i pułkowych ćwiczeń zgrywających, ujemnie wpłynęło na tok przygotowania wojsk do udziału w ćwiczeniu na szczeblu dywizji. Dlatego w przyszłych ćwiczeniach tego typu należałoby maksymalnie zwiększyć i wykorzystać czas przeznaczony na wstępne przeszkolenie rezerwistów i zgrywanie pododdziałów tak, aby przed ćwiczeniami dywizyjnymi odbyć wszystkie ćwiczenia zgrywające na niższych szczeblach.

W toku organizacji i prowadzenia szkolenia w oddziałach 9 DZ na OC DEBA dowódcy odpowiedzialni za szkolenie napotkali na szereg trudności spowodowanych między innymi:

- brakiem czasu /planowany okres szkolenia rezerwy osobowej na poligonie okazał się za krótki/;
- małą pojemnością poligonu co skomplikowało zorganizowanie strzelań /szczególnie artylerii i czołgów/ na duże odległości.

Zdarzały się wypadki nieskoordynowanego planu szkolenia np. w czasie planowanych batalionowych ćwiczeń taktycznych środki wzmocnienia i wsparcia tych batalionów miały szkolenie z innych przedmiotów lub w innych rejonach itp.

Szczegółowych badań przebiegu przeszkolenia rezerwy osobowej na poligonie DEBA /za wyjątkiem 32 pcz/ grupa naukowo-badawcza ASG nie prowadziła, niemniej jednak na podstawie obserwacji przeszkolenia wojsk na OC ORZYSZ oraz informacji przekazanych przez px oficerów organizujących i prowadzących odnośnie szkolenie nasuwają się następujące uwagi i wnioski:

- okres szkolenia rezerwy osobowej na poligonach ma istotne znaczenie w całokształcie przygotowania wojsk i sztabów do ćwiczeń taktycznych na wyższym szczeblu i dlatego

powinien on być szczegółowo przemyślany i zaplanowany w okresie poprzedzającym mobilizację;

- baza szkoleniowa Komend Poligonów jest niewystarczająca do równoczesnego prowadzenia szkolenia z kilkoma oddziałami /brak podstawowego sprzętu i pomocy naukowych jak: mapy, schematy, regulaminy, makiety itp/, a obszar poligonów /ilość strzelnic/ i ich wyposażenie nie zapewnia przeprowadzenia potrzebnej ilości strzelań i ćwiczeń zgrywających. Dlatego wskazane byłoby szkolenie rezerwistów prowadzić w garnizonach, a jedynie dla odbycia ćwiczeń taktycznych i strzelań bojowych wyjeżdżać na poligony, które należałoby lepiej przygotować do tego rodzaju przedsięwzięć;
- oficerowie i podoficerowie rezerwy, szczególnie dowódcy plutonów i drużyn nie są przygotowani do prowadzenia szkolenia z rezerwą osobową /brak umiejętności i nawyków instruktorsko-metodycznych, nieznanomość programów oraz niejednokrotnie merytorycznej treści przedmiotu nauczania/;
- we wszystkich prowadzonych ćwiczeniach poziom przygotowania rezerwistów okazał się bardzo niski. Część rezerwistów nie była uprzednio powoływana na okresowe przeszkolenie;
- badania testowe oficerów i szeregowych rezerwy wykazały, że nie znają oni nowego sprzętu bojowego, norm taktycznych, zasad współdziałania na polu walki oraz zachowania się w warunkach użycia broni masowego rażenia /większość otrzymała ogólną ocenę niedostateczną - załącznik 14/;
- osiągnięte wyniki szkolenia na poligonie były zadowalające jedynie ze szkolenia ogniowego. Zadania ogniowe /amu-

nicją bojową/ pododdziały wykonywały średnio na ocenę - dobrą, poza tym wstępnie przeszkolenie wpłynęło głównie na podwyższenie umiejętności praktycznego wykonywania czynności /strzelania, rozkazodawstwa, podejmowania decyzji itp/.

3. Dwustronne dywizyjne ćwiczenie taktyczne

a/ Przejazd transportem kolejowym w rejon wyściowe do działań

Po zakończeniu szkolenia rezerwy osobowej na poligonach ORZYSZ i DEBA przystąpiono do realizacji drugiego okresu ćwiczenia, tj. przeprowadzenia dwustronnego dywizyjnego ćwiczenia taktycznego. W ramach tego okresu do czasu rozpoczęcia bezpośrednich działań bojowych oddziały 9 DZ przegrupowały się transportem kolejowym w rejon pld Siedlce, skąd miały rozpocząć działania zaczepne.

Załadowanie ćwiczących jednostek /14 pz, 32 pcz oraz pododdziałów dywizyjnych/nastąpiło na stacjach kolejowych w pobliżu poligonów, na których prowadzono szkolenie. Natomiast 4 i 30 pz zostały załadowane na transporty kolejowe w garnizonach.

W czasie załadowania lub w okresie przejazdu, oddziały dywizji zostały wprowadzone w sytuację taktyczno-operacyjną oraz otrzymały poprzez przedstawicieli kierownictwa ćwiczenia lub rozjemców wstępne zarządzenia przygotowawcze. Wprowadzenie w sytuację taktyczno-operacyjną zmusiło ćwiczące wojska do wykonywania zadań w czasie załadowania i wykonywania marszu w warunkach bojowych, zaś sztabom umożliwiło poczynienie wstępnych kalkulacji i przemyśleń.

Przejazd wojsk transportem kolejowym do rejonów wyjściowych nie był w zasadzie badany przez grupę naukowo-badaw-

czą /z wyjątkiem 32 pcz i 2 pz/ niemniej jednak na podstawie informacji uzyskanych od ćwiczących rozjemców oraz pracowników PKP można stwierdzić, że tabor kolejowy przeznaczony do przewozu wojsk nie zawsze w pełni był przystosowany do tych zadań, np:

- w transportach kolejowych powstały trudności w organizacji zabezpieczenia oraz osłony przeciwlotniczej w ruchu spowodowane brakiem otworów do zamontowania karabinów i dział przeciwlotniczych. Wagony bardzo często nie były przystosowane do przewozu żołnierzy, między innymi nie spełniały warunków sanitarnych;
- w wagonach brak było specjalnych pomieszczeń przystosowanych do pracy sztabów oraz szkolenia żołnierzy /był to naszym zdaniem duży mankament biorąc pod uwagę ćwiczenia tego typu jak "MAZURY", w którym sztaby i wojska spędziły w transporcie kolejowym prawie 1/4 czasu przeznaczonego na szkolenie/;
- na większości stacji kolejowych brak było ramp stałych do przyjęcia i wyładowania sprzętu wojskowego /szczególnie ciężkiego/ z transportów kolejowych.

Mimo tych braków organa komunikacji wojskowej i obsługa PKP czyniły duże wysiłki dla zabezpieczenia przewozu wojsk. Szereg niedociągnięć zaistniałych w trakcie przewozu wojsk koleją, wynikało z winy bezpośrednich dowódców i komendantów eszelonów. Stwierdzono wiele wypadków nieprzestrzegania dyscypliny przez żołnierzy oraz braku zachowania warunków bezpieczeństwa /jazda na dachach wagonów, na czołgach, samochodach itp/. Podczas zatrzymywania się transportu, żołnierze gremialnie wychodzili z wagonów dla załatwienia potrzeb osobistych oraz po owoce do pobliskich sadów.

Wyładowanie wojsk 9 DZ z transportów kolejowych odbywało się na stacjach kolejowych w rejonie płn SOKOŁÓW PODLASKI 12.9 oraz w nocy z 12 na 13 września.

Zgodnie z decyzją kierownictwa ćwiczenia rozładowanie transportów odbywało się na różnych stacjach kolejowych w różnych warunkach terenowych, i atmosferycznych. Chodziło o to, żeby wojska zmuszone były radzić sobie same w tego rodzaju przedsięwzięciach. Z tych też względów wyładowanie wojsk z transportów kolejowych trwało z reguły zbyt długo /ponad 3 godz. w 14 pz/. Okazało się, że sztaby pułków oraz poszczególni dowódcy nie są do tych czynności w pełni przygotowani. Uwidoczniła się słaba organizacja prac wyładowniczych. Ponadto w czasie wyładowania wojsk dowódcy nie zorganizowali ubezpieczeń bezpośrednich, osłony plot, patroli porządkowych itp.

b/ Zajmowanie rejonów wyjściowych

Przemarsz wojsk z transportów kolejowych do rejonów ześrodkowania odbywał się w miarę osiągnięcia gotowości do marszu przez poszczególne pododdziały. Nakazany przez kierownictwo ćwiczenia rejon ześrodkowania dla 14 pz nie został poprzednio przez sztab pułku dokładnie rozpoznany, co spowodowało, że 2/14 pz został skierowany w grzęzawisko, w wyniku tego żołnierze zamiast wypocząć przed walką /ćwiczeniem/ prawie przez całą noc wypychali samochody z błota. Ponadto rejon ten nie odpowiadał warunkom sanitarnym /brak czystej wody/. W rejonie rozmieszczenia dowódcy pododdziałów nie zorganizowali ubezpieczenia, osłony plot ani regulacji ruchu.

W tym samym dniu 12.9 o 18.00 w czasie kiedy oddziały kończyły wyładowanie z transportów kolejowych i ześrodkowanie w nakazanych rejonach, dowódca 9 DZ postawił zadania bojowe dla pułków zmechanizowanych oraz pododdziałów. Sztab dywizji przygotował wszystkie dane do powzięcia decyzji. Dowódca w swojej decyzji nie przewidział jednak wariantów działania poszczególnych oddziałów dywizji i nie wydał wytycznych do współdziałania. Fakt ten odbił się ujemnie na działaniu batalionu saperów, któremu dowódca nakazał zbudowanie przeprawy dla 14 pz, w czasie kiedy tenże batalion znajdował^{się} na trasie w transporcie kolejowym. Sztab dywizji nie opracował realnej kalkulacji możliwości zbudowania wspomnianej przeprawy. W konsekwencji batalion saperów nie wykonał zadania w oznaczonym czasie, co z kolei skomplikowało w dniu następnym marsz oddziałów dywizji.

Na podstawie obserwacji i danych uzyskanych od rozjemców stwierdzono, że zadania bojowe nie zostały doprowadzone do niższych szczebli dowodzenia. Dowódcy nie znali w większości wypadków sytuacji taktycznej oraz zadań swoich pododdziałów i sąsiadów. Dowódcy kompanii nie mieli wrysowanych zadań na mapie.

Wymarsz oddziałów 9 DZ z rejonów wyjściowych na rubież wprowadzenia do walki nastąpił o 4.00 13.9 z takim wyliczeniem, aby o 5.00 czołowe oddziały tj. 14 i 30 pz rozpoczęły pokonywanie rzeki BUG po dwóch przeprawach, które miały być zbudowane w ciągu nocy z 12 na 13.9 przez wyżej wspomniany dywizjon bsap oraz ABSap. Na skutek opóźnienia transportu kolejowego z batalionem saperów planowana budowa jednego z mostów została opóźniona i rozpoczęła się dopiero o 4.30 13.9.

W wyniku tego opóźnienia 14 pz, który o 5.00 podszedł do rzeki zmuszony był czekać na zakończenie budowy przeprawy. Dowódca pułku przy pomocy PTG przeprowadził na przeciwległy brzeg rzeki dwie kompanie piechoty i kompanię wsparcia z 1/14 pz dla osłony budowy przeprawy. Ponieważ budowa przeprawy przeciągała się, kierownictwo ćwiczenia około godz. 10.30 poleciło przerwać dalszą budowę przeprawy i skierować 14 pz na most zbudowany przez ABSap, po którym w tym czasie przeprawiał się 30 pz. W wyniku skierowania kolumn wojsk 14 pz w rejon przeprawy 30 pz, nastąpiło wymieszanie się kolumn /film z przebiegu ćwiczenia/ obydwóch pułków, co z kolei doprowadziło do powstawania zatorów oraz ogólnego opóźnienia przeprawy przez rz. BUG.

Część 14 pz przeprawiona na środkach przeprawowych na poprzedniej przeprawie pozostała w miejscu, ponieważ dowódcy kompanii nie wiedzieli gdzie mają maszerować /dca batalionu nie orientował się w sytuacji/, natomiast dowódca pułku nie mógł nawiązać z nim łączności, aby postawić mu nowe zadanie.

W czasie przeprawy wojsk 9 DZ przez rz. Bug stwierdzono szereg innych mankamentów, a mianowicie: brak osłony przeciwlotniczej przepraw, nieprzestrzeganie odstępów taktycznych między wozami bojowymi oraz pododdziałami, grupowanie sił i środków na przeprawach bez przestrzegania warunków rozśrodkowania oraz maskowania itp.

Marsz zbliżania oddziałów 1 i 9 DZ mimo, że wykonywany był w warunkach dziennych bez oddziaływania ze strony nieprzyjaciela, przy stosunkowo dobrym stanie dróg, bez obejścia itp. wykazał pewną nieudolność dowódców i sztabów w zakresie planowania i kierowania tego rodzaju dzia-

żaniem. Ćwiczące sztaby nie zorganizowały /w większości wypadków/ regulacji ruchu, a w wypadku jej organizacji żołnierze kierujący ruchem nie znali swoich obowiązków, ponieważ robili to po raz pierwszy bez przeszkolenia w tym zakresie. Wskutek tego nastąpiło ogólne wymieszanie jednostek. Kolumny wojsk stale zbaczały z trasy marszu i niejednokrotnie błędziły. Na skrzyżowaniach dróg wymuszano pierwszeństwo przejazdu w zależności od "ważności" kolumny /dowódcy/. Żołnierze jechali w samochodach nie przestrzegając przepisów ubiorczych, porozbierani lub bez mundurów oraz też broni. Dowódcy kompanii i plutonów prowadzili kolumny /samochody/ bez map, często nie orientowali się w terenie. Dał się również odczuć brak łączności bojowej między sztabami a poszczególnymi dowódcami kolumn. W rezultacie tempo marszu było bardzo niskie. Tak np. w 14 pz nie przekraczało ono 8 km/godz.

Kierownictwo ćwiczenia nie zorganizowało w tym czasie pozoracji działania nieprzyjaciela tak, aby zbliżyć warunki ćwiczenia do działań bojowych. Główni rozjency nie zmusili ćwiczących stron do praktycznego zorganizowania działania organów rozpoznawczych na trasach przesuwania się wojsk przeciwnika oraz organizacji dywersji, zniszczeń itp. W rezultacie takiego działania stron zaplanowany marsz w przewidywaniu boju spotkaniowego przerodził się w "podróż" pułków do wyznaczonych rejonów.

c/ Bój spotkaniowy. pościg i działania opóźniające

W tych warunkach nie doszło do planowanego w godzinach przedpołudniowych 13.9 boju spotkaniowego na poligonie Czerwony Bór. Wynik tego spotkania /boju spotkaniowego/ miał zadecydować o powodzeniu jednej ze stron w ich dalszych działaniach. Ponieważ jednak marsz 9 DZ został opóźniony

na przeprawach przez rz. BUG, kierownictwo ćwiczenia zostało zmuszone do "sztucznego" powstrzymywania wojsk 1 DZ w ich podejściu do rubieży spotkania.

Do częściowego zetknięcia się stron /po jednym batalionie z każdej strony/ doszło dopiero w godzinach popołudniowych 13.9. Jednak z powodu braku czołgów i artylerii oraz niestosowania manewru starcie przerodziło się w imitację boju spotkaniowego. Drugie rzuty i odwody, które miały wejść do walki dla rozwijania powodzenia czołowych oddziałów - maszerowały w tym czasie po innych marszrutach na innych kierunkach i nie mogły być zaangażowane w boju spotkaniowym. W tych warunkach rozjemcy oddziałowo-terenowi nie mieli możliwości rozegrania lokalnych sytuacji taktycznych ani też wpłynąć na decyzję kierownictwa co do przyznania powodzenia w tym starciu jednej ze stron.

W tej sytuacji kierownictwo ćwiczenia mając na uwadze konieczność organizacji w dniu następnym pokazowego forsowania przeszkody wodnej, zdecydowało przyznać powodzenie 9 DZ uznając jednocześnie, iż działania 1 DZ /2 pz/ były w rzeczywistości znacznie sprawniejsze.

Oddziały 9 DZ przeszły do pościgu za wycofującym się przeciwnikiem w następującym ugrupowaniu bojowym: na prawym skrzydle 4 pz, na lewym 14 pz, w drugim rzucie 30 pz. /32 pcz w tym etapie ćwiczenia nie brał udziału, ponieważ znajdował się w marszu w transporcie kolejowym/. Natomiast 2 pz 1 DZ prowadził działania opóźniające na kierunku natarcia 4 pz i do godzin nocnych wycofał się za przeszkodę wodną /rz. Narew/. Wycofanie wojsk odbywało się bez prowadzenia aktywnych działań obronnych. Nie organizowano pośrednich rubieży obrony ani też nie planowano zwrotów zaczepnych.

W tych warunkach wojska 9 DZ /zwłaszcza 14 pz/ miały zadanie znacznie ułatwione. Niemniej jednak nie wyzyskały one sprzyjających okoliczności i po dojściu do rzeki NAREW w rejonie Łomży i Nowogródka zatrzymały się, nie próbowały pokonać jej z marszu, mimo posiadania środków przeprawowych oraz braku oporu ze strony przeciwnika. Rozmieściły się one nad rzeką na odpoczynek w oczekiwaniu na zbudowanie przeprawy. Takie działanie 14 pz spowodowane było znajomością przez ćwiczących planu kierownictwa ćwiczenia, które przewidywało budowę przeprawy na tym kierunku przez wojska inżynieryjne w ciągu nocy z 13 na 14.9 oraz początek przeprawy wojsk 14 pz dopiero w godzinach rannych 14.9.

d/ P o k a z y

W godzinach rannych 14.9 na kierunku natarcia 4 pz kierownictwo ćwiczenia zorganizowało pokaz forsowania przeszkody wodnej. Dla zabezpieczenia tego pokazu zaangażowano większość sił i środków biorących udział w ćwiczeniu, co odbiło się ujemnie na kierunkach działania pozostałych oddziałów dywizji. Przebieg pokazu nie był jednak pouczający, gdyż 4 pz podszedł do przeszkody wodnej dopiero w godzinach nocnych i nie zdążył dokładnie przygotować się do działań. Sztab pułku nie opracował potrzebnej dokumentacji, zaś niektórzy dowódcy batalionów nie potrafili nawet wrysować na mapy odnośnych zadań. Ponadto dowództwo 9 DZ nie zdążyło zgromadzić na kierunku pokazowego forsowania przewidzianej ilości środków desantowych. Sprzęt ten został uprzednio przydzielony do innych pułków i został dostarczony na czas w rejon forsowania. Z nieznanych przyczyn nie przygotowano również odpowiedniej ilości środków pozorujących

wybuchy, tak, że efekt ogniowego przygotowania forsowania, mimo udanego pozorowanego wybuchu atomowego, był minimalny. W sumie pokaz, zarówno z punktu widzenia taktycznego, jak też widowiskowego, nie odpowiadał w pełni zamierzonym celom.

W czasie forsowania przeszkody wodnej przez 14 pz dał się zauważyć brak współdziałania pomiędzy modzajami wojsk i środkami wzmocnienia. Uwidoczniło się to między innymi w czasie budowy przeprawy przez bsap ABSap, kiedy to kierownictwo ćwiczenia zapozorowało atak piechoty npla w celu zerwania budowy przeprawy. W tej sytuacji dowódca pododdziału saperów powziął decyzję przerwania dalszej budowy przeprawy i skierował saperów dow walci z nieprzyjacielem. W tym czasie obok budowanego mostu ześrodkowały się w oczekiwaniu na przeprawę batalion piechoty 14 pz oraz dywizjon artylerii, niemniej jednak wymienione pododdziały nie wykazały inicjatywy odnośnie wzięcia udziału w walce. Dopiero na interwencję rozjemcy terenowego, dowódca batalionu piechoty skierował jedną kompanię i baterię artylerii do ochrony i osłony przeprawy budowanej przez wojska inżynieryjne.

Przeprawa wojsk rozpoczęła się około godz. 10.00 i przebiegała nieco sprawniej aniżeli przez rzekę BUG, ale i tu stwierdzono brak osłony przeciwlotniczej przepraw, grupowanie się wojsk i sprzętu bojowego bezpośrednio przy przeprawie, a także tradycyjny już brak regulacji ruchu. Pododdziały po przeprowieniu się przechodziły po wyznaczonych marszrutach do pościgu za wycofującym się nplem. W czasie wykonywania marszu wojska nie przestrzegały dyscypliny marszu, między innymi pododdziały tylowe, techniczne itp. nie wykonywały marszu po wyznaczonych marszrutach /drogi boczne, polne/, a kierowały się na drogi o twardej nawierzchni, asfaltowe.

W toku działań zaczepnych oddziały 9 DZ napotkały na przygotowaną obronę przeciwnika, zorganizowaną faktycznie przez oddziały 1 DZ /2 pz/ na rubieży BORKOWO - STAWISKA, którą pokonały z marszu, po czym w dalszym ciągu wykonując marsz /pościg/ podeszły w godzinach wieczornych do płd skraju poligonu ORZYSZ, gdzie zostały zatrzymane. W tym też dniu został wyładowany z transportów kolejowych 32 pcz i włączony do ćwiczenia jako drugi rzut dywizji.

W nocy z 14 na 15.9 wojska 9 DZ przygotowywały się do przełamania kolejnej rubieży obrony npla zorganizowanej wzdłuż strumyka na południowym skraju poligonu ORZYSZ, natomiast wojska 2 pz /1 DZ/ ze względu na warunki bezpieczeństwa zostały wycofane z terenu poligonu do drugiego rzutu dywizji i ześrodkowane w rejonie 10 km p1n wsch ORZYSZ. W tym też czasie wojska nie prowadziły żadnych działań o charakterze taktycznym. Nie zorganizowano ubezpieczenia, ani też nie prowadzono rozpoznania przeciwnika. Prace prowadzone przez wojska w ciągu nocy były skierowane na zabezpieczenie planowanego pokazu.

W ramach ogniowego przygotowania natarcia 9 DZ /8.30 15.9/ kierownictwo ćwiczenia zorganizowało dla cywilnych władz terenowych pokaz strzelania artylerii i piechoty amunicją wojową. Zajęcie pokazowe zostało przeprowadzone sprawnie, a wyniki uzyskane przez jednostki artyleryjskie i pododdziały piechoty w pełni zadowolające.

W ramach kolejnego fragmentu działań /na terenie poligonu ORZYSZ/, traktowanego jako pokaz, kierownictwo ćwiczenia przewidywało: wykonanie kontrataku siłami 2 pz /1 DZ/ na skrzydło nacierającego 30 pz, wprowadzenie do walki drugiego rzutu 9 DZ, tj. 32 pcz i wyjście na tyły kontratak-

jącego nieprzyjaciela /2 pz/. W tym jednak wypadku kierownictwu oraz ćwiczącym wojskom nie udało się wykonać programu pokazu. Wskutek niezorganizowania współdziałania oraz braku łączności między ćwiczącymi oddziałami /14 pz i 32 pcz/ i pododdziałami, wojska nie potrafiły wykonać nakazanego im zadania. Ćwiczące jednostki zmieniły kierunki działania, wskutek czego nastąpiło wymieszanie elementów ugrupowania bojowego 2 i 14 pz oraz 32 pcz.

W wyniku takiego rozwoju sytuacji kierownictwo ćwiczenia nakazało zakończyć ćwiczenie taktyczne.

O 17.30 15.9 ćwiczące wojska zostały zebrane na uroczyste zakończenie ćwiczenia, którego dokonał dowódca WOW wraz z przedstawicielami władz cywilnych. Następnie pododdziały przystąpiły do uporządkowania sprzętu bojowego i środków transportowych oraz przygotowania się do załadowania na transport kolejowy w celu powrotu do garnizonów. Powrót ćwiczących wojsk do garnizonów odbywał się transportem kolejowym w ciągu 16 - 19.9. Po powrocie do garnizonów wojska przystąpiły do zdawania, czyszczenia i konserwacji broni, sprzętu bojowego oraz zwalniania środków transportowych /14 pz/. W dniu 20.9 nastąpiło zwolnienie rezerwy osobowej.

III. OGÓLNE WYNIKI BADAŃ

Cechą charakterystyczną przeprowadzonych badań było kompleksowe zastosowanie różnorodnych metod badawczych. Podstawową z nich była obserwacja. Grupa badawcza nie mogła jednak zadowolić się wyłącznie osobistym osądem. W celu uzyskania wszechstronniejszego rozeznania i zweryfikowania rezultatów obserwacji przeprowadzono w toku ćwiczenia różnorodne i uzupełniające się wzajemnie badania /ankietowe, testowe oraz wywiady/. Zastosowano również metodę eksperymentu, chociaż w tym wypadku nie osiągnięto pełnego powodzenia.

W tych warunkach ogólna analiza i ocena wyników badań ćwiczeń taktycznych, zwłaszcza ćwiczenia "MAZURY", jest jakąś wypadkową różnorodnych osądów i opinii w tym: przedstawicieli kierownictwa, rozjemców oraz ćwiczących /kadry i rezerwistów/, oficerów i szeregowych. Uwzględniono również treść różnych odpraw, a zwłaszcza omówień przeprowadzonych przez poszczególnych kierowników ćwiczeń, zaś w przypadku ćwiczenia "MAZURY" również niektóre informacje z przebiegu i rezultatów inspekcji w 9 DZ. Wszechstronnie wykorzystano dokumentację ćwiczebną:

Szczególnie szeroki zakres badań zrealizowano w ramach ćwiczenia "MAZURY". W tym jednak wypadku niektóre z zaplanowanych celów badawczych nie zostały w pełni osiągnięte. Nie udało się przede wszystkim wykonać planu badań w części dotyczącej problematyki mobilizacji tym bardziej, że w działalności tej nie uczestniczyli przewidziani uprzednio oficerowie okręgu.^{1/} W związku z tym nie zdołano w zasadzie porównać skuteczności różnych sposobów mobilizacji i wcielania

^{1/} Zadania badawcze w tej dziedzinie sztab WOW realizował całkowicie samodzielnie, niezależnie od grupy badawczej ASG.

rezerwistów oraz opracować bardziej udoskonalonego systemu z zastosowaniem metody analizy sieciowej. Z przyczyn niezależnych od grupy badawczej nie uzyskano dostatecznie wyczerpującej informacji odnośnie założeń przyjętego wariantu mobilizacji w WOW i w związku z tym nie przygotowano odpowiedniego modelu sieciowego mobilizacji i zajęcia rejonów alarmowych.

Ponadto grupa badawcza, ze względów zrozumiałych, nie została poinformowana o mającej się odbyć inspekcyjnej mobilizacji 4 i 30 pz i nie mogła zorganizować tam odpowiedniej obserwacji i innych badań. Zubożyło to materiał badawczy, gdyż uniemożliwiło dokonanie porównania przebiegu mobilizacji w różnych oddziałach przygotowanych i nieprzygotowanych do tej akcji. Wobec powyższego okazało się konieczne i inne ustawienie badań przebiegu mobilizacji. Zrezygnowano mianowicie z zadania porównania systemów mobilizacyjnych, koncentrując uwagę na zagadnieniu wpływu przedsięwzięć mobilizacyjnych na realizację zadań szkoleniowych.

W tych warunkach grupa badawcza, poprzez własną bezpośrednią obserwację, zebrała materiał dotyczący mobilizacji tylko w 2 i 14 pz oraz 32 pcz. Ponadto w celu uzyskania pełnego obrazu przebiegu mobilizacji i dokonania poprawnych uogólnień, szeroko wyzyskano informacje zebrane przez sztab okręgu oraz przekazane przez uczestników ćwiczenia w ankietach. W ten sposób zdobyto względnie bogatą dokumentację faktograficzną, umożliwiającą wyrobienie poglądu na osiągniętą w ćwiczeniu sprawność mobilizacyjną i stopień wpływu tegoż okresu na całość przedsięwzięcia.

W dziedzinie dydaktyczno-wychowawczej większość planowanych celów badawczych została zrealizowana. Przede wszystkim

kim zebrano wystarczającą ilość danych odnośnie stopnia efektywności szkoleniowej kompleksowych ćwiczeń taktycznych z udziałem rezerwy osobowej. W szczególności zdobyto bardzo bogatą informację w zakresie wyników ćwiczenia w dziedzinie wyszkolenia taktycznego dowódców, sztabów i wojsk, zapewniającą sformułowanie szeregu konkretnych wniosków. Zgromadzono również istotny materiał z dziedziny metodycznej /treści, organizacji i prowadzenia ćwiczeń taktycznych/. Zebrano wstępne dane odnośnie całości systemu szkolenia rezerw osobowych i możliwości jego udoskonalenia.

W ramach badań roli czynnika wychowawczego w ćwiczeniach taktycznych uzyskano również interesującą informację, dotyczącą kształtowania cech moralno-bojowych żołnierzy w ćwiczeniach oraz powstawania kolektywów żołnierskich, jednakże w tej ostatniej dziedzinie zebrane dane mają charakter fragmentaryczny.

W ramach badań problematyki szkoleniowo-wychowawczej nie udało się natomiast w pełni zrealizować założeń eksperymentu.^{1/} Wprawdzie powołanie głównych rozjemców kierunkowych oraz przyjęty system łączności kierownictwa odpowiadał w przybliżeniu propozycji ASG, to jednak struktura aparatu rozjemczego na niższych szczeblach dowodzenia oraz zakres jego obowiązków znacznie odbiegały od projektu zawartego w koncepcji eksperymentu. Z tych też powodów nie sprawdzono poprawności i użyteczności proponowanych zasad pracy rozjemców, które zgodnie z przekonaniem projektodawców miały być szczególnie przydatne w dynamicznych formach działań bojowych na ćwiczebnym polu walki.

1/ Ogólna koncepcja eksperymentu została przedstawiona w załączniku 1, s. 4-13, zaś całość programu /odniesieniu do ćwiczeń pułkowych/ - w artykule: J. Zakrzewski: Koncepcyjne założenia... Wyd. cyt.

W rezultacie zebrane dane odnośnie pracy rozjemców w ćwiczeniu nie upoważniają do sformułowania poprawnych i uzasadnionych wniosków w sprawie przydatności w dwustronnych ćwiczeniach proponowanej organizacji aparatu rozjemczego i zasad jego pracy.

W związku z niewykonaniem niektórych celów badawczych, nasuwa się pytanie, czy zastosowana metodologia naukowej weryfikacji była właściwie opracowana. Przede wszystkim powstaje problem czy plan pracy nie był przeładowany. Wydaje się jednak, że przy badaniach tak skomplikowanej problematyki jaką jest kompleksowe ćwiczenie taktyczne z udziałem rezerwy osobowej nie można ograniczać się do wąskiego zakresu działania. Badanie ograniczonego wycinka tak bogatej i wielopłaszczyznowej rzeczywistości, bez uwzględnienia całego spłotu zależności jest przedsięwzięciem szczególnie ryzykownym. Zebrane w ten sposób materiały mogłyby bowiem nie uwzględniać tych różnorodnych powiązań i w rezultacie przedstawić badaną rzeczywistość w fałszywym świetle. Te właśnie przyczyny spowodowały, że w aktualnych badaniach zakres problematyki badawczej był stosunkowo bogaty, pozwalający uzyskać jak najszerszy obraz sytuacji.

Niewątpliwie w tak rozległych przedsięwzięciach badawczych nie sposób było uniknąć pewnych niedokładności lub uproszczeń /koniecznych lub przymusowych/. Sądzymy jednak, że szeroki wachlarz zastosowanych metod badawczych i wszechstronność źródeł informacji /mimo ich niejednokrotnie subiektywnego charakteru/ zapewniło działalności naukowej dostateczny, w aktualnych warunkach, obiektywizm i umożliwiło dokonanie wszechstronnej analizy efektywności szkoleniowej ćwiczeń taktycznych z rezerwą osobową. Ponadto dzięki prze-

prowadzeniu podobnych badań w oparciu o jednolitą metodologię w czterech różnych ćwiczeniach/"MAZURY", "SAN", "WICHER", "GROT"/ uzyskano możliwości przeprowadzenia interesujących porównań.

Wobec różnorodności zebranego materiału badawczego wydaje się wskazane dokonanie szczegółowej oceny wartości metodologicznej zastosowanych technik zebranych materiałów badawczych.

1. Ocena zebranych materiałów badawczych

a/ Sprawozdania z przebiegu obserwacji

Zebrane materiały z przebiegu obserwacji obejmują 9 arkuszy obserwacyjnych i 6 sprawozdań członków grupy badawczej. /Formularz notatnika i sprawozdania - załącznik 4; zestawienie danych ze sprawozdań - załącznik 17/.

Wartość naukowa arkuszy obserwacyjnych i sprawozdań członków grupy badawczej jest stosunkowo duża, gdyż dokumenty te zawierają ocenę podstawowych zagadnień, stanowiących w ćwiczeniu przedmiot szczególnego zainteresowania, a dotyczących: sprawności przyjętego systemu mobilizacji; realności sytuacji taktycznych i ich rozwiązań, stopnia przejawiania się cech osobowości ćwiczących dowódców; przydatności zastosowanej struktury aparatu kierowniczo-rozjemczego i systemu łączności. Są to oczywiście najistotniejsze i możliwe do uchwycenia w drodze obserwacji zagadnienia, których ocena - według przyjętych założeń i celów badawczych, miała dać i dała w miarę wyczerpujący obiektywny i konstruktywny materiał poznawczy do analizy i uogólnienia efektywności szkoleniowej ćwiczenia.

Wyczerpujący charakter tego materiału polega na tym, że obejmuje on stosunkowo szeroki zakres najistotniejszych

zagadnień, które najbardziej warunkują efektywność szkoleniową ćwiczenia. Obiektywność tego materiału polega na tym, że obserwacja prowadzona była przez oficerów posiadających duże doświadczenia szkoleniowe, nie związanych służbowo z organizatorami i uczestnikami badanej rzeczywistości, a obserwowane zjawiska były konfrontowane na bieżąco między obserwatorami, z bezpośrednimi uczestnikami ćwiczenia, a także z oficerami kontrolującymi ćwiczące jednostki z ramienia Inspekcji MON.

Ponadto wyszczególnione w arkuszach obserwacji zagadnienia i ich elementy były wielokrotnie sprawdzone na tle różnorodnych sytuacji taktycznych ćwiczenia i dopiero na tej podstawie ustalono zweryfikowaną ogólną skalę stopnia ich przejawiania się w całym ćwiczeniu, zapewniając w ten sposób duży stopień obiektywności.

Konstruktywność powyższych materiałów badawczych osiągnięto w ten sposób, że na podstawie ocen zawartych w arkuszach obserwacyjnych i sprawozdaniach opracowano zestawienie ogólne stopnia przejawiania się badanych zagadnień w całym ćwiczeniu, tworząc w ten sposób wielostronny, analityczny i wnioskodawczy materiał w zakresie badanej problematyki. Najbardziej konstruktywny materiał osiągnięto w zakresie realności występujących sytuacji taktycznych i ich rozwiązań w ćwiczeniu, dynamiczności rozgrywanych sytuacji, kształtowania się cech osobowości ćwiczących dowódców, efektywności szkoleniowo-wychowawczej ćwiczenia oraz w mniejszym stopniu w zakresie przydatności przyjętej struktury aparatu kierowniczo-rozjemczego i zasad jego pracy. Mniejszą konstruktywność materiału obserwacyjnego w tych ostatnich zagadnieniach uzyskano dlatego, że jak to stwierdziliśmy

uprzednio w ćwiczeniu nie zastosowano w pełni eksperymentalnej struktury aparatu kierowniczo-rozjemczego i nie skonfrontowano z rzeczywistością proponowanych zasad pracy rozjemców. W zasadzie w toku ćwiczenia sprawdzono przydatność aktualnego systemu organizacyjnego aparatu kierowniczo-rozjemczego i stosowanych tradycyjnych /z pewnymi zmianami/ metod pracy. Niemniej jednak i w tej dziedzinie uzyskano szereg interesujących i naukowo ważnych spostrzeżeń.

Analityczny i wnioskodawczy charakter zebranego materiału obserwacyjnego polega również i na tym, że umożliwia on wypracowanie uzasadnionych naukowo wniosków w zakresie usprawnienia organizacji i prowadzenia tego typu ćwiczeń dla zapewnienia ich większej efektywności szkoleniowo-wychowawczej oraz prowadzenia wydatniejszych badań naukowych w tym zakresie.

Z przeprowadzonej oceny materiałów uzyskanych w trakcie obserwacji nasuwają się następujące wnioski:

1. Przyjęty zgodnie z celem badawczym zakres zagadnień był stosunkowo trudny do uchwycenia na każdym szczeblu struktury organizacyjnej wojsk przez dwóch obserwatorów w każdym pułku. Z tego też względu stopień przejawiania się badanych problemów obserwowany był głównie na tle działania sztabów pułków i batalionów. Nie można więc na tej podstawie wyciągnąć wniosków co do stopnia kształtowania się tych problemów na niższych szczeblach dowodzenia.
2. Ze względu na niemożliwość całkowitego wyeliminowania subiektywizmu w ocenie zakresu przejawiania się badanych problemów w drodze obserwacji z powodu zmienności warunków obserwacji, niedokładności spostrzeżeń obserwatorów i swoistego sposobu interpretacji obserwowanych zjawisk,

wyniki uzyskane tą drogą należy traktować nie jako prawdy absolutne, lecz jako prawdy względne, które w trakcie wykorzystywania należy weryfikować przy pomocy innych metod badawczych /badania opinii, egzaminu testowego itp/.

b/ Ankiety

Badania ankietowe umożliwiły zebranie stosunkowo wartościowego materiału poznawczego. Planując badania tego rodzaju zakładano uzyskanie opinii szerokiego grona osób uczestniczących w badanej rzeczywistości od szeregowych, poprzez oficerów kadry i rezerwy biorących udział w ćwiczeniu, aż do rozjemców i przedstawicieli kierownictwa. Dla osiągnięcia tych założeń opracowano odpowiednią strukturę i treść ankiet, oddzielnie dla oficerów i szeregowych /pytania ankietowe - załączniki 11 i 12/ oraz przemyślano dobór odpowiedniego zespołu respondentów.

Pozytywną cechą ankiet było to, że w ich treści uwzględniono miejsce na wyrażenie przez respondentów swych propozycji odnośnie ocenianych przez nich zagadnień. Zespół respondentów obejmował łącznie 245 oficerów, podoficerów i szeregowców /załączniki 11 i 12/. Skład respondentów-oficerów stanowiło 30 oficerów kierownictwa i rozjemców, 44 dowódców i oficerów sztabu pułków i batalionów oraz 18 oficerów rezerwy reprezentujących różne specjalności ogólnowojskowe, głównie dołowy szczebel dowodzenia. Zespół 150 respondentów szeregowców i podoficerów reprezentowany był przez możliwie wszystkie specjalności wojsk zmechanizowanych. W ten sposób uwzględniono w składzie respondentów podstawowe wymagania dla uzyskania możliwie maksymalnego stopnia reprezentatywności.

Same badania przeprowadzono bezpośrednio po zakończeniu ćwiczeń. Ankiety wypełnione przez oficerów i żołnierzy reprezentujących bezsprzecznie subiektywizm w ocenie badanych zjawisk zawierają jednak wielostronną i rzeczową opinię odnośnie stopnia przejawiania się różnorodnych, szczegółowych elementów składających się na ogólną ocenę: celowości przyjętego systemu przeszkolenia rezerwy osobowej; sprawności mobilizacyjnej; efektywności wstępnego przeszkolenia rezerwistów; sprawności kierowania ćwiczeniem; uzyskanego zbliżenia rozgrywanych sytuacji bojowych do rzeczywistości współczesnego pola walki; dynamiczności przebiegu działań; stopnia kształtowania się cech osobowości ćwiczących dowódców i walorów moralno-bojowych żołnierzy; gotowości bojowej oddziałów; przydatności przyjętej struktury aparatu kierowniczo-rozjemczego i systemu łączności w ćwiczeniach. Ponadto w ankietach wypełnionych przez oficerów i żołnierzy rezerwy uzyskano również wielostronne i rzeczowe opinie dużej ilości respondentów odnośnie: korzyści jakie odnieśli w trakcie przeszkolenia i z której dziedziny największe; taktycznej, technicznej, wychowawczej czy wyszkolenia ogniowego.

Niezależnie jednak od wartości poznawczej danych ankietowych co do stopnia przejawiania się poszczególnych cech i zjawisk oraz osiągniętych rezultatów szkoleniowo-wychowawczych, bardzo dużą wartość poznawczą stanowią także przedstawione przez respondentów uwagi i propozycje odnośnie różnych aspektów ćwiczeń kompleksowych.

Na podstawie ankiet opracowano zestawienie ogólne wyników badań ankietowych /załączniki 11 i 12/, zawierające dane liczbowe ujęte najczęściej w procentach oraz naj-

powszechniejsze i najbardziej interesujące wnioski i propozycje. Całość zebranego materiału przedstawiająca różnorodne punkty widzenia oraz wszechstronne i w większości wypadków bardzo rzeczowe oceny i sugestie, ma istotną wartość naukową. Niemniej jednak zebrane opinie nie należy traktować jako w pełni obiektywne z powodu dość szerokiego zakresu zagadnień przyjętych do oceny, pewnej dozy subiektywizmu dla różnych kategorii respondentów i nie zawsze dogodnych warunków prowadzenia badań ankietowych.

W związku z tym informacje uzyskane w ankietach nie mogą stanowić wystarczającej podstawy do ustalenia konkretnych ocen i sformułowania ostatecznych wniosków. Należy je szczególnie dokładnie weryfikować i porównywać z wynikami zdobytymi przy pomocy innych metod badawczych.

d/ Materiały egzaminu testowego

Materiały egzaminu testowego mają tę szczególną wartość poznawczą, że określają stan konkretnej wiedzy egzaminowanych w zakresie wymaganego minimum, a poprzez nią skuteczność określonego systemu szkoleniowego, który tę wiedzę kształtuje.

Planując egzamin testowy zakładano uzyskanie orientacji o stanie wiedzy traktowanej jako obowiązujące minimum, a nabytej przez oficerów i szeregowców rezerwy przed ćwiczeniem, oraz orientacji o stanie wiedzy osiągniętej w rezultacie przeszkolenia. Na tej podstawie zamierzano ustalić stopień efektywności przyjętego systemu przeszkolenia rezerw osobowych. Częściowo chodziło także o ustalenie stopnia przygotowania żołnierzy z punktu widzenia specjalności zamiennych.

Dla osiągnięcia tych założeń opracowano specjalne

arkusze testowe oddzielnie dla oficerów i szeregowców /pytania egzaminacyjne - załączniki 13 i 14/. Arkusze testowe składały się z dwóch części. W części pierwszej ujęto konkretne pytania lub zadania, których objaśnienie wyrażałoby stan aktualnej wiedzy egzaminowanych w zakresie określonego minimum. Druga część zawierała rubryki, dotyczące danych personalnych egzaminowanych, ich wykształcenia, posiadanej specjalności zamiennej, częstotliwości przeszkalania oraz przydziału mobilizacyjnego.

Do przeprowadzenia egzaminu testowego wybrano grupy o różnych specjalnościach wojskowych. W czasie egzaminu starano się ograniczyć możliwość porozumiewania się badanych, chociaż nie wyeliminowano takiej możliwości całkowicie. Nie ograniczano jednak czasu wypełniania testów.

Badania takie prowadzono dwukrotnie z tym samym składem osobowym. Badanie przeprowadzono przed okresem wstępnego przeszkolenia, drugie natomiast po zakończeniu ćwiczeń. Dla uzyskania potwierdzenia stanu kształtowania się wiedzy grup sprawdzanych po ćwiczeniach, egzaminowano przy pomocy tych samych testów tak zwane grupy kontrolnej. Badaniem testowym objęto ogółem 71 oficerów i 181 szeregowców z tego dwukrotnie przed i po ćwiczeniach 37 oficerów i 61 szeregowców, a jednokrotnie po ćwiczeniu 34 oficerów i 120 szeregowców. Testów wypełniono ogółem 352.

Wypełnione przez badanych testy poddane były bardzo szczegółowej analizie. Za każdą odpowiedź lub rozwiązanie wystawiano ocenę według przyjętej powszechnie skali czterostopniowej. Oceny te i inne dane ujęto w odpowiednich zestawieniach /załączniki 13 i 14/, które przedstawiają: ilość poszczególnych rodzajów ocen i ich średnie ogólne

przed i po ćwiczeniu dla egzaminowanych grup w pułkach: średnie oceny uzyskane przez badanych za kolejne pytania przed i po ćwiczeniu oraz wynikające stąd różnice w przyroście wiedzy. Oprócz tego zestawienia te zawierają dane odnośnie posiadanych przez żołnierzy specjalności zamiennych i przydziałów mobilizacyjnych /czy właściwe?/ w ćwiczeniu oraz dane odnośnie częstotliwości przeszkolenia w rezerwie.

Z przeprowadzonej oceny wyników egzaminu testowego nasuwają się pewne wnioski odnośnie wartości uzyskanego tą drogą materiału poznawczego.

1. Wyniki ^ttestowego egzaminu badawczego, którym objęto dokładnie 9% oficerów i 2% szeregowców można przyjąć jako reprezentatywne dla całej zbiorowości rezerwy osobowej, a przynajmniej dla pułków zmechanizowanych i czołgów z uwagi na to, że badani dobrani byli z różnych oddziałów z uwzględnieniem zbliżonego stanu przeszkolenia, stażu wojskowego oraz wszystkich specjalności ogólnowojskowej.
2. Przy ocenie stanu wiedzy i efektywności przyjętego systemu przeszkolenia, należy uwzględniać jako element łagodzący występujące w toku badań obiektywne lub subiektywne utrudnienie, jak: niedoskonała metoda postępowania badających, napięcie nerwowe lub przejściowa niewydolność umysłowa badanych itp.
3. Wartość poznawcza i wnioskodawcza wyników badań testowych jest duża, niemniej jednak nie należy ich wykorzystywać do zbyt szerokiej, wielostronnej analizy i oceny efektywności przyjętego systemu szkolenia rezerw osobowych. Można je spożytkować głównie do oceny stanu wymaganego minimum wiedzy egzaminowanych przed przeszkoleniem oraz do oceny efektywności przyjętego systemu

przeszkolenia w toku ćwiczenia w zakresie podnoszenia u szkolonych żołnierzy danego minimum wiedzy i wo w zasadzie teoretycznej. Nie można jednak na tej podstawie formułować sądów co do umiejętności praktycznej badanych żołnierzy. Aczkolwiek występują tu swego rodzaju zależności, to jednak nie zostały one w toku badań sprawdzone, gdyż równolegle nie przeprowadzono egzaminów praktycznych.

d/ Protokoły wywiadów

Protokoły wywiadów zawierają pomocniczy materiał do analizy, oceny i uogólnienia całokształtu wyników badań efektywności przyjętego systemu mobilizacji i przeszkolenia rezerw osobowych. Dlatego też planując w ramach przedsięwzięć badawczych przeprowadzenie wywiadów zakładano uzyskanie opinii, wniosków i propozycji osób najbardziej kompetentnych w zakresie najważniejszych zagadnień, będących przedmiotem badań. W związku z tym odpowiednio wcześniej ustalono zakres tych zagadnień, pytania zasadnicze i pomocnicze, któreby zapewniły konkretność i rzeczowość wywiadu oraz osoby, z którymi wywiad zamierzano przeprowadzić.

Wywiad przeprowadzono bezpośrednio po zakończeniu ćwiczeń z zastępcą kierownika ćwiczenia d/s operacyjnych, dwoma dowódcami pułków, szefem sztabu pułku, pomocnikiem szefa sztabu pułku d/s org.-mob., dowódcą batalionu, z powołanymi na przeszkolenie z rezerwy dwoma dowódcami kompanii i plutonów, dowódcą drużyny i szeregowcami rezerwy.

W rezultacie wywiadów uzyskano na ogół szczegółowe opinie wymienionych osób co do sprawności systemu mobilizacyjnego, skuteczności przyjętego systemu przeszkolenia wstępnego, realizmu przeprowadzonych ćwiczeń i ich efek-

tów szkoleniowo-wychowawczych, struktury aparatu kierowniczo-rozjemczego. Zebrany w toku wywiadów materiał został usystematyzowany i uogólniony w załączniku 16 według problemów, które były przedmiotem wywiadów.

Przy okazji oceny tej metody badawczej i zebranych przy jej pomocy materiałów nasuwa się bardzo istotne pytanie co do możliwości spożytkowania uzyskanej w ten sposób informacji. W tym wypadku bowiem posiada ona ograniczoną wartość z uwagi na niewielką stosunkowo liczbę wywiadów. Dlatego zdobyty odnośny materiał można wykorzystać tylko do weryfikowania stopnia zasadności wyników osiągniętych w tych samych zagadnieniach przy pomocy innych metod badawczych.

e/ Film^{1/}

Film stanowi bardzo ważną część zebranego materiału badawczego, gdyż uzupełnia zakres, wzbogaca treść, utrwala i udokumentowuje obserwowane w toku badań zjawiska. W celu nakręcenia filmu o powyższych walorach podczas przygotowania pomocniczej dokumentacji badawczej do ćwiczenia "Mazury" opracowano scenariusz do filmu /załącznik 3/, w którym sprecyzowano szczegółowo etapy ćwiczenia, terminy, zakres zagadnień, rodzaj sprzętu do filmowania, miejsce i czas projekcji fragmentów filmu. Realizatorów filmu zapoznano szczegółowo z organizacją, specyfiką warunków i planowanym przebiegiem ćwiczenia oraz odpowiednio przeinstruowano.

1/ W filmie został wykorzystany materiał dostarczony prawie wyłącznie przez płk dypl. M. Kaznowskiego członka grupy badawczej /pracownika Katedry Taktyki Tyłów ASG/. W/w opracował również film pod względem technicznym i przygotował komentarz we współpracy z Zakładem Dydaktyki ASG.

W ten sposób zapewniono planową, wielostronną i odpowiadającą potrzebom badań pracę zespołu filmowego.

Opracowany w trakcie badań film odpowiada w zasadzie założeniom scenariusza. Ogółem nakręcono około 400 m taśmy, z której po usunięciu odcinków technicznie nieudanych lub tematycznie nieistotnych uzyskano 45 minutowy film, ilustrujący prawie wszystkie ważniejsze zagadnienia, będące przedmiotem zainteresowania grupy badawczej.

W zakresie mobilizacji film przedstawia przebieg mobilizacji w 14 pz; akcję kufiarską, powiadomienie rzutu alarmowego, przybycie rezerwistów, pracę punktu rozdzielczego, przyjęcia sprzętu z gospodarki narodowej, wyjście pododdziałów i ich zachowanie się w rejonach alarmowych.

Poszczególne ujęcia wymienionych fragmentów wykazują zarówno pozytywne jak i negatywne elementy wykonawstwa odnośnych czynności, wskazują na towarzyszące im okoliczności i dostarczają niezbędnego materiału rzeczowego, uzupełniającego i wzbogacającego spostrzeżenia członków grupy badawczej w tej dziedzinie.

W zakresie wstępnego przeszkolenia rezerwy osobowej film pokazuje fragmenty zajęć programowych, mianowicie prowadzenie strzelań z broni piechoty i ćwiczeń zgrywających w pododdziałach 2 pz 1 DZ. Film przedstawia bardzo szczegółowo przebieg wyładowywania transportu czołgów i sprzętu bojowego 14 pz na stacji kolejowej Kosów Łaski. W epizodzie tym pokazuje się w sposób instruktażowy tok budowy i sprawność działania czołowej, stalowej rampy. Powyższy epizod filmu ma bardzo ważne znaczenie poznawcze i szkoleniowe, a ponadto ugruntowuje prawdziwość poczynionych w tym zakresie spostrzeżeń, wpływa na realność i trafność ocen.

W następnej części filmu operatorzy ujeli fragmenty organizacji przeprawy oddziałów 9 DZ przez rz. BUG, starcie pododdziałów w ramach boju spotkaniowego na OC CZERWONY BÓR; organizację działań opóźniających przez 2 pz, elementy pokazu forsowania rz. NAREW przez 4 pz oraz epizody działań bojowych wojsk na poligonie ORZYSZ.

Całość filmu pozwala bardziej obiektywnie ocenić faktyczny stan przejawiania się badanych w ćwiczeniu zjawisk, ocenić ich realizm oraz uzupełnia obraz efektów dydaktyczno-wychowawczych szkolenia. Z powyższych względów opracowany film stanowi uzupełniający materiał w zakresie badanej problematyki.

2. Analiza efektywności szkoleniowej badanych ćwiczeń

=====

Obiektywna ocena rezultatów ćwiczeń kompleksowych /z udziałem rezerwy osobowej/ nie jest sprawą łatwą. Jak dotychczas nie mamy sprecyzowanych ścisłych kryteriów ustalania wyników szkoleniowych tak skomplikowanych przedsięwzięć dydaktycznych. Problem jest utrudniony przede wszystkim z tego względu, iż ogólne wyniki ćwiczeń są mało wymierne. Dotyczy to zwłaszcza strony taktycznej oraz określania ich wpływu na stopień osiągniętej gotowości bojowej wojsk. W praktyce ocena sprawności działań bojowych wojsk ustalana jest w oparciu o kryteria jakościowe /tylko w niektórych wypadkach ilościowe/, a więc subiektywne, które z reguły są mało ścisłe i nie zapewniają pomiarom procesów dydaktycznych dostatecznej dokładności.

Z tych też względów nawet u obiektywnych i doświadczonych sędziów /egzaminatorów/, rozbieżności w ocenie tych samych zdarzeń o charakterze taktycznym /decyzje, działania

wojsk, manewr, użycie broni jądrowej/ są niekiedy bardzo znaczne, zwłaszcza w sytuacjach dynamicznych i szybko zmieniających się. W celu zmniejszenia rozpiętości ocen uwzględnia się opinie szerokiego grona kompetentnych osób /w wypadku badań - członków zespołu badawczego/, licząc na to, iż w ten sposób ukształtuje się ocena najbardziej zbliżona do rzeczywistości. Metoda ta prawidłowo stosowana umożliwia uniknięcia rażących pomyłek, nie gwarantuje jednej pełnej nieomyślności.

W aktualnych badaniach w celu zwiększenia dokładności i wyeliminowania rozbieżności w ocenie zjawisk szkoleniowych sprecyzowano niektóre ogólne zasady weryfikacji efektywności szkoleniowej badanych ćwiczeń. Ustalono mianowicie, że:

- efektywność szkoleniowa omawianych przedsięwzięć należy rozpatrywać przede wszystkim z punktu widzenia wpływu realizacji założeń ćwiczebnych na gotowość bojową wojsk;^{1/}
- w centrum uwagi grupy badawczej powinna być zasadniczo strona i rezultaty ćwiczenia pod względem taktycznym /dowodzenia/;
- etap mobilizacji należy potraktować jako samodzielny temat badań z uwzględnieniem oddziaływania czynności mobilizacyjnych na sprawność całości procesu szkolenia;
- zjawiska szkoleniowe /dydaktyczne/ trzeba ujmować w ścisłym związku z problematyką wychowawczą, ograniczając jednak tę ostatnią dziedzinę do kwestii kształtowania się w

^{1/} Pod pojęciem gotowości bojowej rozumiemy zdolność przyjęcia określonego /właściwego dla danego szczebla/ zadania bojowego i możliwości /potencjalna/ wykonania go w określonym czasie /sformułowanie własne - J.Z./. Należy jednak stwierdzić, że w badaniach prowadzonych przez Zakład Dydaktyki ASG kryterium gotowości bojowej mogły być odniesione tylko w pewnym zakresie /przede wszystkim w szkoleniowym. Z uwagi na ograniczony skład grupa badawcza nie była w stanie ocenić ćwiczeń z punktu widzenia sprawności techniki i sprzętu bojowego, stanu zaopatrzenia

toku ćwiczenia pożądanych cech osobowych żołnierzy oraz powstawania kolektywów żołnierskich.

Oprócz tych ogólnych zasad badania efektywności szkoleniowej ćwiczeń taktycznych, opracowano w trybie roboczym bardziej szczegółowe sposoby pomiaru poszczególnych zjawisk dydaktycznych /organizacyjnych/ obserwowanych w toku zajęć lub zarejestrowanych w dokumentach badawczych.

W celu wszechstronnego przedstawienia problemu efektywności ćwiczeń zespół autorski nie ograniczył się wyłącznie do analizy przebiegu ćwiczenia "MAZURY". Uwzględniono również materiały uzyskane w ćwiczeniach "SAN", "GROT", "WICHER".

Całość analizy efektywności szkoleniowej ćwiczeń z udziałem rezerwy osobowej została dokonana w następujących trzech aspektach:

- 1/ sprawności mobilizacyjnej osiągniętej przez związki taktyczne;
- 2/ uzyskanych rezultatów w wyszkoleniu taktycznym wojsk w tym oficerów i szeregowych rezerwy, z uwzględnieniem problematyki dowodzenia wojskami;
- 3/ wychowawczej roli ćwiczeń, tj. ich wpływu na kształtowanie się określonych cech osobowych żołnierzy i powstawania kolektywów żołnierskich.

a/ Analiza sprawności mobilizacyjnej

W ćwiczeniach "GROT" i "WICHER" problemy mobilizacji nie odgrywały decydującej roli. W przedsięwzięciach tych powoływano na przeszkolenie tylko około 1300-1500 rezerwistów

ciąg dalszy ze str. 62

techniczno-materiałowego, pracy organów tyłowych np. służby zdrowia i innych czynników wywierających istotny wpływ na ogólną gotowość bojową wojsk.

uzupełniając nimi stany osobowe, w każdym przypadku, w zasadzie jednego pułku. Niemniej jednak czynności mobilizacyjne mimo ich stosunkowo małego zakresu, skomplikowały znacznie przebieg szkolenia.

W ćwiczeniach "SAN" i "MAZURY" problemy mobilizacji miały znacznie większy ciężar gatunkowy. Wywarły one zasadniczy wpływ na rezultaty szkoleniowe, całości przedsięwzięć. W tych wypadkach bowiem powoływano od około 5000 do prawie 9000 rezerwistów, uzupełniając składy osobowe wszystkich ćwiczących jednostek, w rezultacie rezerwiści stanowili większość żołnierzy biorących udział w szkoleniu.

Zgodnie z opinią dowództwa WOW w pierwszym z wymienionych ćwiczeń przebieg mobilizacji i wcielania rezerwistów do jednostek nie był zbyt sprawny. Wpłynął na to zarówno duży zakres czynności mobilizacyjnych, jak też brak doświadczenia ze strony dowództw i sztabów ćwiczących jednostek.

Znaczną poprawę stwierdzono w ćwiczeniu "MAZURY". W przedsięwzięciu tym uwzględniono doświadczenia innych ćwiczeń zwłaszcza ćwiczenia "SAN", co przyczyniło się do wyeliminowania szeregu uprzednio stwierdzonych mankamentów i sprawnego przeprowadzenia mobilizacji. Szczególnie dobrze wypadły oddziały, które uprzednio, jeszcze przed ćwiczeniem, uzyskały gotowość mobilizacyjną. Według informacji uzyskanych w organach mobilizacyjnych okręgu przyjęty w tych jednostkach system mobilizacji i wcielania rezerwistów do pododdziałów, w zasadzie zdały egzamin. Między innymi dobrze przygotowały się do akcji WKR-y, pomyślnie ułożyła się współpraca z radami narodowymi /akcja kurierska/, dość sprawnie przebiegał dowóz i stawiennictwo rezerwistów oraz właściwie, zwłaszcza w 14 pz, zorganizowano pracę punktów rozdzielczych.

Kierownictwo ćwiczenia "MAZURY" jak też Inspekcja MON /dotyczy to 9 DZ/ pozytywnie oceniły całość przebiegu mobilizacji w związkach taktycznych biorących udział w ćwiczeniu "MAZURY". Zwrócono jednak uwagę, że oddziały dywizji /9 DZ/ miały ułatwione zadanie, ponieważ wykonywały tylko część prac w tym zakresie, nie przeprowadziły one mobilizacji szeregu jednostek okręgowych, co ułatwiło im wykonanie przedsięwzięć mobilizacyjnych we własnych pododdziałach. Zrezygnowano również z ewakuacji zapasów oraz sprzętu i uzbrojenia. W okresie faktycznego zagrożenia zadania mobilizacyjne byłyby znacznie trudniejsze. Szczególnie duże zastrzeżenia budził przebieg mobilizacji i wcielania rezerwistów w 4 i 30 pz. Jednostki te nie były przygotowane do mobilizacji, gdyż nie spodziewały się, że zostaną włączone do ćwiczenia w trybie alarmowym.

Również grupa badawcza w toku obserwacji przebiegu mobilizacji stwierdziła szereg mankamentów. Tak np. w 14 pz przyjmowanie pojazdów mechanicznych trwało zbyt długo, w 2 pz nie zostały oznakowane punkty przyjmowania rezerwistów, zaś we wszystkich oddziałach zajmowanie rejonów alarmowych nosiło cechy improwizacji. Dowódcy i sztaby ćwiczących jednostek nie zapewniły zgrupowaniom właściwej obrony naziemnej /ubezpieczenia/ oraz przeciwlotniczej.

Przeprowadzona mobilizacja potwierdziła konieczność dokonania podziału zadań mobilizacyjnych pomiędzy wojska operacyjne i OTK. Okazało się również niezbędne uwzględnienie określonej ilości nadliczbowych rezerwistów * tzw. procentu bezpieczeństwa, których wcielano w wypadku niewstawiennictwa rezerwistów z przydziału zasadniczego. Konieczne jest dalsze doskonalenie sposobów ewakuacji wojsk

i sprzętu bojowego z garnizonów do rejonów alarmowych. Niezbędne jest również znaczne usprawnienie ewidencji w WKR-ach i jej stałe uaktualnianie.

Ten ostatni problem ma szczególnie duże znaczenie, gdyż właśnie od dobrej ewidencji zależy nadawanie rezerwistom właściwych przydziałów mobilizacyjnych /w WKR/ oraz przydziałów wojennych/w jednostkach/. W tej dziedzinie ujawniono w trakcie badań dość liczne błędy i nieporozumienia wywierające negatywny wpływ na poziom przeszkolenia i uzyskane wyniki. Wystąpiły bowiem wypadki wyznaczania oficerów i szeregowych rezerwy na niewłaściwe stanowiska, niezgodne z ich aktualną specjalnością lub też obsadzanie ważnych stanowisk /np. w wydziale operacyjnym 9 DZ, w sztabie artylerii 9 DZ/ oficerami rezerwy w ogóle nie przygotowanymi do pełnienia odnośnych funkcji.

Materiały z badań ankietowych i testowych świadczą, że fakty tego rodzaju były, według oświadczeń respondentów - oficerów i szeregowych rezerwy, dość częstym zjawiskiem. Tak np. na ogólną ilość 331 szeregowych rezerwy, w tym 150 ankietowanych /załącznik 12, tab. 2 s. 52/ oraz 181 egzaminowanych /załącznik 14, tab. 3 s. 66/, aż 53 tj. 16 % stwierdziło, że zostali wyznaczeni do pełnienia funkcji nie odpowiadającej posiadanej przez nich specjalności wojskowej.^{1/}

Nasuwa się przy tym pytanie, czy uzyskany wynik może być uznany jako prawdziwy w stosunku do całej zbiorowości szeregowych rezerwy powołanych na ćwiczenia, a więc w odnie-

1/ Gorszy wynik, bo 20% uzyskano w badaniach ankietowanych oficerów /załącznik 11/. W tym jednak wypadku pobrana próba opinii 18 oficerów rezerwy była za mała, aby w oparciu o nią przeprowadzać szerszą analizę.

sieniu do kilku tysięcy osób. Wydaje się, że istnieją podstawy, aby tak twierdzić, przynajmniej w stosunku do tych szeregowych, którzy zostali powołani do pułków zmechanizowanych i czołgów.^{1/} W tym bowiem przypadku próba 331 szeregowych /z trzech pułków/ poddana badaniom ankietowym i testowym, została dobrana w sposób losowy, i jest wystarczająco reprezentatywna w stosunku do całej zbiorowości szeregowych rezerwy powołanych do pułków zmechanizowanych i czołgów.

Z powyższego wynikałoby, że około 16% wszystkich szeregowych tych pułków prawdopodobnie wyraziłoby wątpliwości w stosunku do nadanego im przydziału mobilizacyjnego. Zgodnie jednak z zasadami badań socjologicznych^{2/} w tego rodzaju oszacowaniach występuje tzw. błąd /odchylenie/ standardowy, który w tym wypadku, po dokonaniu odpowiednich przeliczeń,^{3/} wynosiłby 3,3% w odniesieniu do całej zbiorowości. Wprowadzając do uprzednich obliczeń powyższą poprawkę stwierdziliśmy ostatecznie, że ogólna ilość żołnierzy, która wyraziłaby odnośne zastrzeżenia mieściłaby się w przedziale między 12,7% a 19,3%.

1/ Badaniami ankietowymi nie objęto natomiast szeregowych powołanych do jednostek dywizyjnych /artylerii, saperów, łączności/. Specyfika tych wojsk jest jednak stosunkowo duża i dlatego zachodziła by obawa, iż ewentualne wyniki badań przeprowadzone w wojskach znacznie różniłyby się od rezultatów badań uzyskanych w wojskach zmechanizowanych i pancernych.

2/ Metody badań socjologicznych /pod red. S. Nowaka/, Warszawa 1965 r.

3/ Ostateczny wynik został opracowany w oparciu o wzory przedstawione w podanym wyżej opracowaniu /s. 520-530/. Zaznaczyć przy tym należy, że w danym konkretnym wypadku może budzić określone zastrzeżenia stopień poprawności metody obliczania błędu standardowego, gdyż metoda ta nie została zweryfikowana w ramach aktualnie prowadzonych badań. Sądzymy jednak, że nie jest to sprawa zasadnicza, gdyż w przedstawionych rozważaniach chodziło raczej nie o dokładność wyliczeń, ale o wskazanie na znaczenie znajomości metod statystycznych oszacowań.

Czy tak było w istocie? Otóż w tym konkretnym przypadku badania dotyczyły subiektywnych opinii respondentów. Uzyskany wynik w tym sensie jest prawdopodobnie bliski prawdy. Wcale to jednak nie oznacza, że aż tylu szeregowych rezerwy otrzymało rzeczywiście niewłaściwe przydziały mobilizacyjne. Tak się mogło kształtować w ich przekonaniu, gdy tymczasem z punktu widzenia potrzeb jednostek określona część tych kwestionowanych przydziałów mogła być całkowicie prawidłowa. Tak np. były stosunkowo liczne wypadki nadawania zawodowym kierowcom innych specjalności /np. ładowniczych, obsługi ckm itp/ nieodpowiadających ich cywilnym zawodom. Było to spowodowane tym, że dany rezerwista odnośną specjalność uzyskał w czasie służby wojskowej, przy czym nie została ona zmieniona, gdyż okazało się, że kierowców samochodowych i tak jest dostateczna ilość wśród rezerwistów. Poza tym część szeregowych rezerwy, z uwagi na konieczność zdobywania przez nich drugiej specjalności wojskowej, otrzymała inne przydziały mobilizacyjne. Ta zmiana przydziału mogła być traktowana przez niektórych żołnierzy jako przejaw niewłaściwej pracy organów mobilizacyjnych.

Według danych zebranych przez sztab okręgu tylko niewielka ilość rezerwistów nieprzekraczająca kilka procent otrzymała niewłaściwe przydziały mobilizacyjne. Jak widzimy różnice są bardzo znaczne. Nasuwa się przypuszczenie, że z jednej strony rejestracja wszystkich faktów niewłaściwych przydziałów była fragmentaryczna i niedokładna /co zostało zresztą potwierdzone/, zaś z drugiej, iż żołnierze rezerwy nie zostali w dostatecznej mierze informowani o przyczynach nadania im tej czy innej specjalności wojskowej. W każdym bądź razie problem zasługuje na dokładne zbadanie, tym bardziej, że od właściwych przydziałów mobilizacyjnych w znacz-

nym stopniu zależy wynik szkolenia, jak i uzyskiwana gotowość bojowa wojsk.

Z przedstawionych rozważań wynika, że możliwości usprawnienia przebiegu mobilizacji są dość znaczne. Wiele cennych propozycji i sugestii zgłosili pod tym względem w ankietach i wywiadach zarówno oficerowie kadry i rezerwy, jak też szeregowi /załączniki 11, 12, 16/. Wydaje się jednak, że działając przy pomocy tradycyjnych metod badawczych i organizacji pracy, uwzględniając już osiągnięty stosunkowo wysoki poziom sprawności mobilizacyjnej, możliwości uzyskania przeobrażeń i usprawnień o charakterze jakościowym są ograniczone.

Dalszy wyraźny postęp może nastąpić w rezultacie wnikliwych badań całego systemu i poszczególnych czynności mobilizacyjnych z zastosowaniem bardziej dokładnych i wydajnych metod działania /np. matematycznych, statystycznych/. W tym świetle wydaje się, iż znaczne korzyści w omawianej dziedzinie może zapewnić zastosowanie metod analizy sieciowej /CPM, PERT/. Dotychczasowe próby wprowadzenia wspomnianych metod do planowania różnych przedsięwzięć okazały się bardzo interesujące i rokujące duże nadzieje na przyszłość. Tak np. pracownicy naukowcy ASG we współpracy ze sztabem POW zbudowali, posługując się metodami analizy sieciowej, model planu przeprowadzenia alarmu bojowego w określonym pułku. Model ten w praktycznym zastosowaniu wykazał szereg zalet. Natomiast możliwości wykorzystania odnośnych metod w planowaniu przedsięwzięć mobilizacyjnych nie zostały jeszcze sprawdzone w praktyce, dlatego też problem powyższy tylko sygnalizujemy, bez formułowania konkretnych propozycji. Wrócimy jeszcze do tej kwestii przy omawianiu możliwości usprawnie-

nia organizacji ćwiczeń kompleksowych z udziałem rezerwy osobowej.

b/ Rezultaty ćwiczeń w dziedzinie taktycznej

Jak już stwierdziliśmy ocena efektywności szkoleniowej ćwiczeń pod względem taktycznym jest najbardziej trudnym problemem do rozstrzygnięcia. Ażeby maksymalnie zobiektywizować tę ocenę należy przede wszystkim rozszyfrować samo pojęcie taktycznej strony ćwiczenia oraz wyszczególnić jej składowe elementy.

Nie komplikując zagadnienia szczegółowymi rozważaniami sądzimy, iż taktyka w ćwiczeniach przejawia się w umiejętnościach sztabów i wojsk /pododdziałów, oddziałów, związków taktycznych/ zorganizowania i prowadzenia działań bojowych na ćwiczebnym polu walki. Z tego punktu widzenia ocena /jakość/ strony taktycznej ćwiczeń będzie uzależniona między innymi od następujących czynników:

- poprawności podjętych decyzji przez dowódców;
- sprawności i ciągłości dowodzenia wojskami na ćwiczebnym polu walki;
- prowadzenia rzeczywistego rozpoznania i uzyskania faktycznych danych o stronie przeciwnej;
- sprawności /realności, dynamiczności/ działań wojsk w toku wykonywania zadań bojowych /w tym realność użycia i działań rodzajów wojsk/.

Niewątpliwie zasadnicze znaczenie ma ostateczny z wymienionych czynników, gdyż ostateczny rezultat walki zależy w istocie rzeczy od działań wojsk. Niemniej jednak i pozostałe momenty w warunkach ćwiczebnego pola walki powinny wywierać znaczny wpływ na ogólną ocenę strony taktycznej zajęć.

W toku ćwiczeń występuje bowiem szereg momentów umownych,

które znajdują wyraz wyłącznie w decyzji lub w dowodzeniu /np. użycie broni jądrowej, ogień artylerii i lotnictwa/, niemniej jednak w faktycznych działaniach miałyby one istotne lub nawet decydujące znaczenie i dlatego powinny być uwzględniane przy ogólnej ocenie. Wyeksponowanie zaś roli rozpoznania uzasadnia się między innymi tym, że w ćwiczeniach nie wykluczone są wypadki przyznawania powodzenia jednej ze stron w zależności od ilości i wagi zdobytych danych o przeciwniku.

W celu uzyskania wszechstronnych danych o roli wymienionych czynników taktycznych w ćwiczeniu "MAZURY" zostały one uwzględnione w odpowiednich pytaniach /punktach/ w ankietach dla oficerów /załącznik 11, s. 37 pkt. 2/, jak też w sprawozdaniach członków grupy badawczej /załącznik 17, s. 77-78/.

Szczególnie interesujące wnioski nasuwają się z analizy wyników badań ankietowych przeprowadzonych z oficerami. Przede wszystkim odnosi się wrażenie, że między respondentami w ramach poszczególnych kategorii ćwiczących oficerów /kierownictwa i rozjemców, ćwiczących oficerów kadry oraz ćwiczących oficerów rezerwy/ zaznaczają się pozornie zbyt wielkie różnice w ocenie taktycznych zjawisk ćwiczebnych.

Najbardziej optymistyczną ocenę wyników ćwiczenia formułowali ćwiczący oficerowie rezerwy, najniższą zaś przedstawiciele aparatu kierowniczo-rozjemczego. Kompromisowe stanowisko zajęli oficerowie kadry. Sądzić jednak wypada, że takie ukształtowanie opinii jest całkowicie usprawiedliwione. Oficerowie rezerwy w zasadzie nie mają żadnej skali porównawczej i dlatego w wątpliwych wypadkach albo wstrzymywali się oni od wypowiedzenia zdania /stosunkowo naj-

większa ilość takich odpowiedzi/ lub prawdopodobnie woleli formułować opinię pozytywną.

Również oficerowie kadry z racji ich subiektywnego stosunku do własnych działań dość optymistycznie ocenili stronę taktyczną ćwiczenia. Natomiast rozjemcy i przedstawiciele aparatu kierowniczego oceniali ćwiczących i dlatego mogli sobie pozwolić na bardziej surowy i obiektywny osąd działań i umiejętności taktycznych stron.

W porównaniu z respondentami bardziej krytyczną ocenę, kształtującą się wyraźnie w granicach niedostatecznej, sformułowali członkowie grupy badawczej.

Przy bardziej wnikliwym porównaniu tabel, przedstawionych w wymienionych załącznikach okaże się jednak, że opinie zarówno respondentów, jak też grupy badawczej są pod pewnymi względami zbieżne. Z zestawień wynika bowiem, że uszeregowanie ocen /od najniższej do najwyższej/ poszczególnych czynników taktycznych wyszczególnionych w tabelach jest prawie identyczne u wszystkich kategorii respondentów oraz grupy badawczej. Większość ankietowych oficerów oraz obserwatorów najniżej oceniła realność prowadzonego rozpoznania, krytycznie ustosunkowała się do umiejętności dowodzenia wojskami oraz realności i dynamiczności działań pododdziałów. Równie rzeczą charakterystyczną jest fakt, że w odczuciu wyżej wymienionych kategorii oficerów /oprócz oficerów rezerwy/ najwyższą notę, chociaż też w granicach średniej, uzyskały umiejętność i poprawność podejmowanych decyzji przez dowódców. Względna zbieżność opinii ujawniona w ankietach i sprawozdaniach świadczy o znacznej dozie obiektywizmu, wypowiedzi zarówno obserwatorów jak też uczestników ćwiczenia.

W ocenie działań dowódców na szczególną uwagę zasługuje wspomniany już problem oceny podejmowanych decyzji. Otóż, jak to zresztą wynika z opisów przebiegu wszystkich badanych ćwiczeń, odnośne decyzje nie były zasadniczo błędne. Ich podstawową słabą stroną był zbyt ni optymizm co do możliwości ćwiczących wojsk. Tak np. we wszystkich ćwiczeniach przewidywano, iż tempo działań będzie znacznie wyższe niż zostało faktycznie osiągnięte. Przy czym nie był to nawet błąd, bowiem w większości wypadków ćwiczący dowódcy starali się po prostu dosłownie zrealizować nakazane im zadania w ustalonych przez kierownictwo czasach. W większości wypadków uważali nawet, że potrafią zadania wykonać i to w krótszych terminach. W praktyce zaś tempo działań było zawsze niższe od zaplanowanego. Np. w ćwiczeniu "MAZURY" sztab 9 DZ kalkulował, iż tempo marszu oddziałów będzie wynosić ok. 20 - 25 km/godz. Faktycznie zaś wojska w ciągu pierwszego dnia działań zaczepnych nie przekroczyły szybkości 8-10 km/godz. Podobne zjawisko wystąpiło w ćwiczeniu "SAN", a także chociaż w mniejszym stopniu "GROT" i "WICHER".

Zasadniczymi przyczynami niskiego tempa posuwania się wojsk były więc nie tylko decyzje, a przede wszystkim brak umiejętności organizacji i planowania działań.

Na odprawach /omówieniach/ podsumowujących wyniki ćwiczeń odnośni kierownicy /dowódcy i szefowie sztabów okręgów/ podkreślali, iż kadra i sztaby wykazały znaczne braki w dziedzinie sprawnej organizacji pracy, praktycznej służby sztabów /rzemiosła sztabowego/, wykorzystania środków łączności oraz orientacji w terenie. We wszystkich ćwiczeniach największe trudności przysparzała więc nie kwestia podjęcia decyzji, a przede wszystkim organizacja działań /marszu,

przegrupowań, manewrów/ oraz ich zabezpieczenie /rozpoznanie, regulacja ruchu, praca OZR/.

Zasadnicze zastrzeżenia budził przebieg samej walki, tj. działania wojsk w toku starć w terenie. W rzadkich tylko wypadkach dowódcy byli zmuszeni do wykazania swych umiejętności w bezpośredniej walce z przeciwnikiem. W ćwiczeniach "MAZURY" nie obserwowano pod tym względem prawie żadnego interesującego momentu oprócz bardzo krótkotrwałej potyczki dwóch trzech batalionów na poligonie Czerwony Bór. Było to spowodowane ciągłym opóźnianiem marszu 9 DZ i małą sprawnością ich działań. W rezultacie w ciągu prawie 3 dni manewrowych działań zasadniczy wysiłek dowódców i rozjemców był skierowany na organizację przegrupowań i marszów, a nie na rozwiązywanie taktycznych sytuacji.

W ćwiczeniu "SAN" /załączniki 25 i 26/ przebieg działań nasuwał te same spostrzeżenia, gdyż wskutek opóźnienia posuwania się 3 DZ, kierownictwo ćwiczenia również zmuszone było uprościć taktyczne sytuacje ćwiczebnego pola walki. W ćwiczeniach "GROT" i "WICHER" /załączniki 23 i 24/ interesujących momentów taktycznych było wprawdzie więcej, ale i w tych przedsięwzięciach wystąpiło szereg wyraźnych umowności. Były one spowodowane włączeniem do ćwiczeń szeregu strzelań amunicją bojową. Wskutek tego nacierające wojska główną uwagę skupiły na rozwiązywaniu zadań ogniowych, natomiast broniące się wojska spełniały raczej rolę pozoracji.

W tych warunkach stopień realności badanych ćwiczeń oraz uzyskane wyniki w wyszkoleniu taktycznym nie mogły być wysokie. Potwierdzają to przeprowadzone badania ankietowe. Tak np. w sondażach opinii przeprowadzonych w ćwiczeniu "SAN" aż 50% pytanych oficerów wyraziło opinię, że stopień zbliże-

nia ćwiczenia do rzeczywistej walki był mały albo raczej mały /załącznik 27, a. 108, tab. 1/. Respondenci mieli zastrzeżenia co do szybkości działań wojsk /tab. 2/, krytycznie ocenili manewrowość i stopień rozśrodkowania sił w ćwiczeniu. Nieco lepiej ocenili taktyczną stronę zajęć uczestniczy ćwiczenia "WICHER". 55% oficerów respondentów wyraziło sąd, iż w ćwiczeniu osiągnięto jednak średnie zbliżenie do rzeczywistej walki /załącznik 27, s. 108, tab. 1/.

Lepiej też w tym ćwiczeniu wypadła ocena realności poszczególnych sytuacji taktycznych /tab. 2/.

Wyraźnie negatywnie ustosunkowali się respondenci-oficerowie do ćwiczenia "MAZURY" 9załącznik 11, s. 38/. Z dotychczasowej praktyki badań ankietowych prowadzonych przez Zakład Dydaktyki była to najbardziej krytyczna opinia wyrażona przez samych uczestników ćwiczeń. Tak np. na pytanie dotyczące stopnia uzyskania w ćwiczeniu zbliżenia do rzeczywistej walki znaczna większość respondentów dała odpowiedź "nie" lub wstrzymała się od pozytywnej odpowiedzi. W odpowiedziach stwierdzono również, że w ćwiczeniu w słabym stopniu wystąpiły takie cechy, jak: wysokie tempo, wysoka manewrowość. Uważa się również, że przeciwnik nie był trudny do pokonania.

Bardziej optymistyczny stosunek do stopnia osiągniętej realności ćwiczenia wyrazili szeregowi /załącznik 12 s. 53/. Niemniej jednak część respondentów w wyjaśnieniach sformułowała szereg krytycznych uwag świadczących, że negatywne strony ćwiczenia były również widoczne dla bardziej spostrzegawczych szeregowych.

Szczególnie krytyczny stosunek do realności ćwiczeń wyrazili członkowie grupy badawczej /załącznik 17, s. 77

tab.1/. Na podstawie obserwacji stwierdzili oni, że w ćwiczeniu prawie nie było zwrotów zaczepnych /z wyjątkiem kontrataków w ramach pokazu/, zaskakujących manewrów, krytycznych i napiętych sytuacji.

Negatywny wpływ na taktyczną stronę ćwiczeń i ich realność wywierają między innymi liczne pokazy oraz strzelania amunicją bojową. W ćwiczeniach "GROT" i "WICHER" przeprowadzono dwa pokazy strzelań amunicją bojową oraz pokazowe forsowanie rzeki Odra. W ćwiczeniu "SAN" ograniczono się do jednego pokazu - strzelań na poligonie DEBE. W ćwiczeniach "MAZURY" zorganizowane dla wyższego kierownictwa pokaz forsowania rz. NAREW, pokazowe ogniowe przygotowanie natarcia oraz pokazowe wprowadzenie do walki pułku czołgów - drugiego rzutu dywizji. W okresie przeszkolenia na poligonach również odbyły się pokazowe strzelania czołgów 32 pcz.

W czasie pokazów, organizowanych zwłaszcza dla wyższych władz, cały wysiłek kierownictwa i ćwiczących skupiał się tylko na tym fragmencie. Następową przy tym nieuzasadnioną przerwą w akcji wojsk oraz zamierały działania na innych kierunkach. Potrzebne siły i środki gromadziło się w rejonie pokazu z reguły wbrew taktycznym potrzebom, pogłębiając fikcyjność sytuacji taktycznych. Również strzelania amunicją bojową w ramach ćwiczeń taktycznych znacznie zwiększały umowność działań wojsk, ograniczały inwencję taktyczną dowódców, utrudniały rozegranie manewrowych form walki.

Pokazy jak też strzelania amunicją bojową są niewątpliwie niezbędnym elementem szkolenia. Wydaje się jednak, że uzyskiwane aspekty szkoleniowe w toku pokazów nie rekompensują strat ponoszonych w szkoleniu taktycznym.

Przedsięwzięcia tego rodzaju należałoby organizować poza ćwiczeniami taktycznymi, przed rozpoczęciem lub po ich zakończeniu. Podobna propozycja została sformułowana w obszernym sprawozdaniu opracowanym przez sztab 9 DZ.

Przeprowadzone obserwacje, krytyczne oceny kierowników odnośnych ćwiczeń, a w wypadku ćwiczenia "MAZURY" również Inspekcji MON świadczą, że efekt szkoleniowy badanych ćwiczeń, zwłaszcza pod względem taktycznym, był stosunkowo niski. Największe korzyści z ćwiczeń odnosiły zazwyczaj wojska specjalne /inżynieryjne - budowa mostów, organizacja przepraw; jednostki artylerii; wojska łączności/. Natomiast z punktu widzenia wyszkolenia taktycznego dowódców, sztabów oraz wojsk uzyskane wyniki były zaledwie dostateczne lub nawet niedostateczne.

W ćwiczeniu "MAZURY" zwrócono ponadto szczególną uwagę na zbadanie wpływu całości przedsięwzięcia na poziom wiedzy taktycznej posiadanej przez oficerów i szeregowych rezerwy. Aby sprawdzić ten problem grupa badawcza w porozumieniu z odnośnymi dowódcami przeprowadziła w toku ćwiczenia egzamin testowy oficerów i szeregowych rezerwy z zagadnień taktycznych. Wyniki tego egzaminu /załączniki 13 i 14/ potwierdzają uprzednio sformułowaną opinię o niskim wyszkoleniu taktycznym rezerwy osobowej i niskiej efektywności szkoleniowej osiągniętej w badanym ćwiczeniu. Stwierdzono między innymi, że przyrost wiedzy egzaminowanych żołnierzy był minimalny. Przeciętna ocena uzyskana przez oficerów rezerwy przed przeszkoleniem wynosiła 2,3 stopnia, natomiast po zakończeniu 2,5 stopnia /załącznik 13, tab. 1/. Identyczny rezultat zaliczono grupie kontrolnej. Wyniki egzaminów szeregowych są nieco lepsze, chociaż też kształtowały się w granicach oceny niedostatecznej lub ledwo dostatecznej.

Sądźmy, jak już to stwierdziliśmy w innym miejscu, iż wyniki badań testowych są w dostatecznej mierze adekwatne dla całej zbiorowości żołnierzy rezerwy, zwłaszcza tej, która została wcielona do pułków zmechanizowanych i czołgów. Gwoli ścisłości należy jednak stwierdzić, iż uzyskany rezultat jest prawdziwy wyłącznie w odniesieniu do nieznacznego zakresu wiedzy /w zasadzie teoretycznej/ ujętego w pytaniach testowych. Dlatego też nie ma żadnej pewności, że także w innych dziedzinach nie nastąpił poważniejszy przyrost wiedzy i umiejętności wojskowych /jak np. u artylerzystów w zakresie prowadzenia ognia/. Niemniej jednak, w oparciu zarówno o wyniki badań testowych, jak też dane zebrane z innych źródeł^{1/}, nasuwa się wniosek, że przyrost wiedzy zwłaszcza taktycznej, u oficerów i szeregowych rezerwy był /abstrahując od faktu ich ogólnego bardzo słabego przygotowania do ćwiczeń/, wyraźnie niedostateczny. Problem wydaje się bardzo poważny, gdyż dotyczy między innymi kwestii systemu szkolenia rezerw osobowych. Poświęćmy tej sprawie więcej miejsca w dalszej części opracowania.

Uogólniając powyższe wywody można zaryzykować stwierdzenie, że efekt szkoleniowy ćwiczenia "MAZURY" w dziedzinie taktycznej był w odniesieniu do całości wojsk i sztabów, niewątpliwie zbyt niski, w małym tylko stopniu rekompensujący koszty finansowe i wysiłek organizacyjny włożony w przeprowadzenie tak skomplikowanego i wielkiego przedsięwzięcia.

1/ Na podstawie badań ankietowych, wywiadów, obserwacji oraz omówienia ćwiczenia a także innych informacji potwierdzających słabe wyszkolenie oficerów rezerwy między innymi w dziedzinach: dowodzenia, rozkazodawstwa, orientowania się w terenie, posługiwania się środkami łączności itd. Trzeba zauważyć, że w porównaniu z badaniami testowymi są to dane niedokładne, nieokreślone w sensie liczbowym i w związku z tym nie mogą one stanowić samodzielnej podstawy do formułowania uogólnień.

Niewątpliwie powyższej konkluzji nie wolno generalizować i przyjmować jako obowiązującej w odniesieniu do pozostałych badanych ćwiczeń. Prawdą jednak jest, że i w tych przedsięwzięciach wystąpiło szereg negatywnych zjawisk, przy czym właśnie strona taktyczna budziła najwięcej zastrzeżeń.

Wydaje się więc, że mamy do czynienia z jakąś negatywną prawidłowością w dziedzinie wyników szkolenia taktycznego w ćwiczeniach, chociaż przejawiającą się w niejednakowej skali i nasileniu, zasługującą nie tylko na gruntowne dalsze badanie, lecz również na podjęcie odpowiednich organizacyjnych posunięć zaradczych.

c/ Wychowawcza rola ćwiczeń taktycznych

Istnieją co najmniej dwie zasadnicze drogi badania roli i uzewnętrzniania się problematyki wychowawczej w ćwiczeniach taktycznych. Jedna z nich sprowadza się do badania zagadnień wychowawczych niezależnie od taktycznego tła ćwiczenia. Druga natomiast przyjmuje, że problematykę wychowawczą należy badać w ścisłym powiązaniu z taktyczną stroną ćwiczenia. Wydaje się, że należy wykorzystywać przede wszystkim tę drugą drogę. Jeśli pierwsza pozwala badać raczej tylko pracę wychowawczą organizowaną przez dowódców i aparat polityczny w stosunku do składów osobowych jednostek, to druga oprócz tego daje możliwość badania wpływu warunków ćwiczeń na stan wychowania biorących w nich udział wojsk. Możliwość ta zasługuje na szczególną uwagę, gdyż ćwiczenie taktyczne jest bardzo złożonym i z tego powodu bardzo kształcącym szkoleniem wojsk. Ćwiczenie taktyczne pozwala na bardzo skuteczne kształtowanie osobowości żołnierzy oraz kolektywów żołnierskich. Występuje tu nie bierne, lecz aktywne

kształtowanie żołnierskich osobowości i kolektywów. W ćwiczeniu taktycznym uzewnętrznia się i realizuje nie tylko to, czego żołnierza nauczono, ale ponadto powstają sprzyjające warunki umożliwiające ujawnienie się jego samodzielnych pomysłów i działań. Dlatego też można powiedzieć, że w czasie ćwiczeń taktycznych proces wychowania realizowany jest poprzez:

1. Określone zabiegi wychowawcze stosowane przez przełożonych wobec podwładnych. Jest to wychowanie celowo organizowane.
2. Oddziaływanie wychowawcze warunków w jakich się odbywają i jakie stwarzają ćwiczenia taktyczne. Można tu mówić o wychowaniu poprzez warunki ćwiczeń taktycznych. Wychowanie to występuje na płaszczyźnie indywidualnej /warunki ćwiczeń wpływają wychowawczo na poszczególnych żołnierzy/ oraz grupowej, czyli kolektywnej, a polegającej na tym, że warunki ćwiczeń kształtują odpowiednie postawy kolektywów.

Należy również uwzględnić jeszcze takie relacje wychowawcze, jak wpływ postaw poszczególnych żołnierzy na postawę kolektywu oraz wpływ postawy kolektywu na postawy poszczególnych żołnierzy itp. Tak więc możemy powiedzieć, że proces wychowania jest tu niejako produktem warunków, w których odbywają się ćwiczenia taktyczne.

Biorąc pod uwagę powyższe zagadnienia, inicjatorzy przeprowadzonych badań starali się ściśle powiązać problematykę wychowawczą z taktycznym tłem ćwiczenia. Między innymi techniki badawcze były tak skonstruowane, by w związku z problemami taktycznymi można było również uchwycić zagadnienia wychowawcze. Materiał dotyczący strony wychowawczej został uzyskany drogą:

- uwzględnienia w ankietach działu /pytań/ dotyczącego wychowawczej roli ćwiczeń;
- uwzględnienia odnośnej problematyki w procesie obserwacji i wywiadów ustnych prowadzonych przez członków grupy badawczej;
- prowadzenia obserwacji zachowania się żołnierzy rezerwy przez niektórych ćwiczących dowódców.

Do podstawowych problemów będących przedmiotem badania należały:

1. Miejsce i rola czynnika wychowawczego wśród innych składników /czynników/ ćwiczenia.
2. Wpływ ćwiczenia na kształtowanie osobowości ćwiczących.
3. Wpływ ćwiczenia na powstawanie kolektywów żołnierskich.

Zaznaczyć przy tym należy, że gdy chodzi o wpływ ćwiczenia taktycznego na kształtowanie osobowości ćwiczących, to grupa badawcza dysponowała już pewnym doświadczeniem. Pochodziło ono stąd, że w poprzednich badaniach ćwiczeń taktycznych problematyka ta była uwzględniana. Natomiast sprawa wpływu ćwiczenia taktycznego na kształtowanie kolektywów żołnierskich była uwzględniona po raz pierwszy. Stąd też badania tego problemu i osiągnięte wyniki trzeba raczej traktować jako wstępne i zarazem fragmentaryczne. Był to jak gdyby rekonesans badawczy, który pozwolił dostrzec tylko niektóre zagadnienia związane z procesem kształtowania się żołnierskich kolektywów w czasie ćwiczeń taktycznych. Stanowi on punkt wyjścia do dalszych ewentualnych badań w tym zakresie.

W ramach całości badań dokonano między innymi próby sprecyzowania zasadniczych czynników, które odegrały największą rolę w czasie ćwiczenia, a w związku z tym dały

ćwiczącym, jak największe korzyści. Dlatego też jedno z pytań kierowanych pod adresem badanych brzmiało: "Z jakiej dziedziny odnieśliście największą korzyść?" Badani mieli do wyboru następujące dziedziny /czynniki/ ćwiczenia: taktyczną, wychowawczą, ogniową, techniczną i organizację dowodzenia, przy czym każdy z badanych miał do wyboru dwie spośród wymienionych dziedzin. Zastanawiające jest to, że tylko część badanych oficerów rezerwy /załącznik 11, s. 34/ jak też tylko część szeregowców i podoficerów /załącznik 12, s. 52/ zaliczyła problematykę wychowawczą do dziedziny, która dała im w toku ćwiczeń największe korzyści. Zestawienia wyników w wymienionych załącznikach wskazują na to, że wychowawcza rola ćwiczeń zarówno w opinii oficerów rezerwy, jak też szeregowców i podoficerów jest wymieniona na ostatnim miejscu. Wstępna analiza tego faktu zdaje się wskazywać na trzy zasadnicze jego przyczyny:

1. Nie jest wykluczone, że samo zestawienie różnych dziedzin /czynników/ ćwiczenia jest takie, iż w pewnym sensie wyklucza możliwość zajęcia czołowego miejsca przez czynnik wychowawczy. Trudno żądać by czynnik wychowawczy w czasie ćwiczeń górował np. nad czynnikiem taktycznym, czy technicznym. Nie oznacza to jednak, że w każdym ćwiczeniu taktycznym przy takim zestawie jego czynników, jak to przedstawiono powyżej, czynnik wychowawczy jest skazany na to, by zająć ostatnie miejsce. Dlatego też wynika się, że bardzo istotną była tu następna przyczyna.
2. Zarówno część aparatu politycznego, jak też część ćwiczących dowódców w niedostatecznym stopniu zwracała uwagę na ciągłe, systematyczne organizowanie pracy wy-

chowawczej wśród ćwiczących stanów osobowych, Dowódcy np. koncentrowali swoją uwagę głównie na problemach walki, rozwiązywaniu zadań taktycznych, ogniowych lub techniczno-zaopatrzeniowych. One też w wyniku tego uzyskały przewagę nad czynnikiem wychowawczym.

3. Również nie bez znaczenia jest tu chyba to, że część badanych ustalając, która dziedzina /czynnik/ ćwiczenia dała największe korzyści, gdy chodziło o czynnik wychowawczy brała pod uwagę tylko to, co pod tym względem organizowali dowódcy i aparat polityczny. W związku z tym pomijała fakt wpływu wychowawczego, który jest wywierany przez warunki, w jakich się odbywają ćwiczenia taktyczne. Dlatego w przyszłych badaniach tego typu należałoby tak formułować pytania pod adresem badanych i tak organizować proces obserwacji, by wyraźnie uwzględniona była nie tylko praca wychowawcza dowódców i aparatu politycznego, ale również by uwzględniony był wychowawczy wpływ warunków ćwiczeń taktycznych.

Na podstawie przeprowadzonych badań stwierdzono, że wychowawcze oddziaływanie ćwiczenia i warunków ćwiczebnych wywierało istotny wpływ na:

1. Kształtowanie osobowości żołnierzy biorących udział w ćwiczeniu.
2. Kształtowanie kolektywów żołnierskich.

W pracy badawczej starano się uwzględnić specyfikę, która występuje w kształtowaniu osobowości oficerów, podoficerów i szeregowców, biorących udział w ćwiczeniu. Dlatego też przy sondowaniu opinii oficerów na temat tego, czy przebieg ćwiczenia sprzyjał kształtowaniu określonych cech osobowości były brane pod uwagę następujące: samodzielność myślenia, samodzielność działania, umiejętność działania

w zespole, aktywność i inicjatywa, umiejętność przewidywania, wyobraźnia, dokładność i punktualność, szybkość reakcji, zdolność do wysiłku umysłowego i fizycznego /załącznik 11, s. 47/.

Zarówno oficerowie występujący w składzie kierownictwa i rozjemców oraz ćwiczący oficerowie kadry, jak też oficerowie rezerwy są zgodni, co do tego, że przebieg ćwiczeń wpływał przede wszystkim na kształtowanie następujących cech osobowości oficerów:

- zdolność do wysiłku umysłowego i fizycznego;
- samodzielność myślenia;
- samodzielność działania;
- umiejętność działania w zespole;
- aktywność i inicjatywa.

jakie

Równocześnie podkreślają, że cechy osobowości oficerów uzewnętrzniały się szczególnie w czasie takich działań jak: forsowanie przeszkody wodnej, bój spotkaniowy, wykonywanie i odpieranie kontrataków oraz innych działań, w których miały miejsce bezpośrednie starcia z przeciwnikiem. Samodzielność myślenia występowała głównie w momentach utraty łączności oraz podczas działań w nocy. Występowały też przyczyny powodujące ograniczenia w możliwościach uzewnętrzniania się, a zarazem kształtowania cech osobowości ćwiczących oficerów. Badani stwierdzili np, że przyczynami powodującymi poważne trudności w kształtowaniu samodzielności myślenia i działania były: ograniczony obszar poligonów, ilość i stan sprzętu oraz narzucony przez kierownictwo plan rozgrywania działań.

Przy sondowaniu opinii szeregowców i podoficerów na temat tego, czego wymagały od nich ćwiczenia, gdy cho-

dziło o funkcjonowanie ich osobowości brane były pod uwagę: samodzielność myślenia, samodzielność działania, umiejętność współdziałania, aktywność, inicjatywa, dokładność, szybkość, zdolność do intensywnego wysiłku fizycznego. Badania wykazały, że ćwiczenia wymagały od szeregowców i podoficerów przede wszystkim takich cech osobowości, jak: szybkość, intensywny wysiłek fizyczny, aktywność, inicjatywa, umiejętność współdziałania. W mniejszym stopniu wymieniali oni takie cechy osobowości, jak: samodzielność myślenia i samodzielność działania.

Niemniej interesujące wyniki uzyskano przy badaniu wpływu ćwiczeń na powstawanie kolektywów żołnierskich. Prowadzący badanie wychodzili z założenia, że w powstawaniu i funkcjonowaniu kolektywu żołnierskiego zasadniczą rolę odgrywają wzajemne stosunki, a w tym więzi między podwładnymi a przełożonymi, przełożonymi a podwładnymi oraz między samymi podwładnymi.

Dlatego też w badaniach w tym zakresie zostały uwzględnione powyższe relacje /stosunki/. Badania stosunków między podwładnymi /szeregowcami i podoficerami/ a ich przełożonymi wykazały, że zgodnie z opinią podwładnych były one bardzo dobre i dobre. Nie było wypadków niewłaściwego traktowania podwładnych przez przełożonych.

Badani oficerowie kadry i rezerwy zwracali uwagę na to, że ich podwładni szybko zżywali się z sobą, pomagali sobie nawzajem w wykonywaniu obowiązków, byli zdyscyplinowani oraz życzliwi w stosunku do siebie. Zdaniem badanych oficerów na kształtowanie się kolektywów żołnierskich najbardziej wpływały: praca organizacji partyjnych i młodzieżowych, zapal rezerwistów, trudne warunki ćwiczeń oraz konieczność współdziałania.

Badanie wzajemnych stosunków między podwładnymi /szeregowcami i podoficerami/ wykazały, że byli oni w stosunku do siebie koleżeńscy, życzliwi, chcieli i czynili wszystko, aby ich pododdział wypadł jak najlepiej, pomagali sobie w trudnych sytuacjach, dawali innym dobry przykład w wykonywaniu obowiązków /załącznik 12/.

Wyniki obserwacji prowadzonej przez członków grupy badawczej oraz przez niektórych dowódców pododdziałów, a dotyczące całego okresu przeszkolenia rezerwistów wskazują na to, że rezerwiści:

- 1/ przez cały okres przeszkolenia należycie ustosunkowywali się do swoich obowiązków;
- 2/ swoje braki w wyszkoleniu nadrabiali zapałem i chęcią do jak najlepszego wykonywania swoich obowiązków;
- 3/ najwyższy poziom dyscypliny i wykonawstwa rozkazów wykazali w czasie ćwiczeń taktycznych;
- 4/ w czasie całego przeszkolenia starali się nie tylko wywiązywać ze swoich indywidualnych obowiązków, lecz również dążyli do tego, by należycie wykonywały swoje zadania ich pododdziały. Znalazło to między innymi wyraz w przejawianiu się koleżeńskości. Istnieje więc podstawa, aby mówić o kształtowaniu się i funkcjonowaniu kolektywów żołnierskich w czasie przeszkolenia /w tym ćwiczeniu/.

Na podstawie uzyskanych w trakcie badań danych można przyjąć, że proces kształtowania się żołnierskich kolektywów w czasie odbywanego przeszkolenia /w tym ćwiczeniu taktycznych/ przez rezerwistów przedstawiał się następująco:

1. W czasie mobilizacji tworzyły się grupki żołnierzy pochodzących z tego samego rejonu zamieszkania lub znających się z okresu służby wojskowej / służba czynna

lub poprzednie przeszkolenie/. Po dokonaniu podziału bojowego zaczęły się tworzyć kolektywy głównie drużynowe i częściowo plutonowe.

2. W czasie wstępnego przeszkolenia następowało zgrywanie kolektywów drużynowych oraz miał miejsce proces kształtowania się kolektywów plutonowych i częściowo kompanijnych.
3. Po odbyciu ćwiczenia taktycznego ukształtowane między szeregowcami i podoficerami więzi, które były podstawą istnienia kolektywów, zaczęły zanikać. I tak np. w czasie konserwacji sprzętu po ćwiczeniach, funkcjonowały głównie kolektywy drużynowe, a w okresie zwalniania do rezerwy tworzyły się grupy w zależności od rejonów zamieszkania.

Biorąc to pod uwagę można powiedzieć, że proces kształtowania się żołnierskich kolektywów zależy od rodzaju i czasokresu wykonywanych zadań przez pododdziały i oddziały.

Warto jeszcze dodać, że w toku badań zwrócono uwagę na to, ile czasu potrzebują dowódcy pododdziałów na poznanie swoich podwładnych. W związku z tym był przeprowadzony wywiad z trzema dowódcami plutonów czołgów i jednym dowódcą kompanii czołgów. Pytanie, na które odpowiadali brzmiało: Ile potrzebowaliście czasu na poznanie swoich podwładnych? Odpowiedzi na to pytanie wskazują, że badani dowódcy reprezentują pod tym względem różne poglądy. Jeden z dowódców plutonu czołgów stwierdził, że aby poznać swoich podwładnych potrzebował 10 dni, drugi powiedział, że 7 dni, a trzeci, bardzo energiczny oficer odpowiedział, że wystarczy 3 do 4 dni i zarazem dodał, iż

załoga czołgu poznaje się w ciągu 2 dni. Dowódca kompanii czołgów stwierdził, że oficerowie kompanii poznaje się w ciągu 3 dni, natomiast dowódców wozów bojowych w ciągu 10 dni.

Oczywiście trudno jest na podstawie tych czterech wypowiedzi formułować jakieś wnioski. Można jednak zwrócić uwagę na to, że problem, o którym mowa również zasługuje na to, by być przedmiotem badania, gdyż od tego ile trwa proces wzajemnego poznawania się podwładnych, jak też proces poznawania podwładnych przez przełożonych w poważnym stopniu zależy czas, w którym może się kształtować względnie trwałe kolektywy żołnierskich.

Problematyka wychowawczej roli ćwiczeń taktycznych z wojskami została zaledwie zasygnalizowana. Niemniej jednak już z tych fragmentarycznych danych wynika, iż jest to dziedzina, jak dotychczas, w zasadzie nie doceniana i z tych przyczyn nie badana w sposób systematyczny i długofalowy. Można również zaryzykować twierdzenie, poświadczone zresztą wynikami badań że tkwiące w ćwiczeniach potencjalne możliwości ich wychowawczego oddziaływania nie są w całej pełni wyzyskiwane. Przywiązuje się za małą wagę do wychowawczej roli ćwiczeń taktycznych, nie dostrzega się, że są to przedsięwzięcia o wielkich walorach pedagogicznych. Właśnie w toku ćwiczeń dowódcy oddziałów /związków taktycznych/ uzyskują doskonałe możliwości kształtowania określonych cech moralno-bojowych swoich podwładnych - oficerów i szeregowych. Wspólne działania, konieczność wykonywania zadań wymagających kolektywnego wysiłku wpływają w sposób przyspieszający na powstawanie zwartych kolektywów żołnierskich, co z kolei powoduje wzrost gotowości bojowej wojsk. Ponadto w ćwiczeniach

zwłaszcza w czasie wykonywania różnorodnych zadań bojowych, powstają sprzyjające warunki do politycznego oddziaływania na żołnierzy, między innymi przez nawiązywanie do realnych, rzeczywistych momentów sytuacji międzynarodowej.

Jak wskazywaliśmy w ćwiczeniach taktycznych szczególnie wpływ wychowawczy wywierają na żołnierzy same warunki ćwiczebne. Jest to jednak oddziaływanie samorzutne, wymagające świadomego ukierunkowania i stałego wzmocnienia poprzez inne formy pracy pedagogicznej. Dlatego też tak ważne znaczenie w ćwiczeniach, oprócz wspomnianych warunków, ma systematyczna wychowawcza działalność dowódców, aparatu politycznego i całej kadry oficerskiej. To współgranie różnych elementów wychowawczych, celowe wykorzystanie warunków ćwiczebnych do wzmocnienia oddziaływania wychowawczego na szkolonych żołnierzy, niewątpliwie wydatnie wpłynie na ogólną wartość szkoleniową ćwiczeń taktycznych z wojskami.

W świetle powyższych wywodów wynika, że problem wychowawczej roli ćwiczeń taktycznych powinien stać się obiektem badań naukowych.

3. Analiza organizacyjno-metodycznej strony badanych ćwiczeń

a/ Organizacja ćwiczeń kompleksowych. analiza osiągniętej intensywności szkolenia

Szkolenie rezerw osobowych jest problemem szczególnie skomplikowanym. Chodzi bowiem o to, aby przy ograniczonych nakładach finansowych, uzyskać maksymalne efekty szkoleniowe. Z tych też względów limituje się czas przewidziany na planowe przeszkalanie rezerwistów. Tymczasem właśnie w przedłużeniu czasu na przeszkolenie rezerwy upatruje się podstawowe lekarstwo na stwierdzone słabości i niedostatki ćwiczeń komplek-

sowych i w ogóle systemu szkolenia rezerw osobowych. Takie rozwiązanie sugeruje w ankietach i wywiadach część respondentów zwłaszcza rozjemcy i ćwiczący oficerowie kadry.

Z przyczyn zrozumiałych tej propozycji nie zgłaszają oficerowie rezerwy.

Sądzić jednak wypada, że w aktualnych warunkach nie w czasie tkwi zasadnicza przyczyna małej efektywności niektórych przedsięwzięć szkoleniowych z rezerwą osobową, chociaż niewątpliwie i kwestia czasu zasługuje na uważną analizę. Problem raczej polega na tym, iż właśnie wydzielony czas na planowe przeszkolenie nie jest jeszcze obecnie maksymalnie wykorzystywany. Wydaje się bowiem, że w większości badanych ćwiczeń nie uzyskano pełnej intensyfikacji i optymalizacji procesu szkolenia.

Niewątpliwie sprawa nie jest łatwa, gdyż wyniki szkoleniowe ćwiczenia są zależne nie tylko od subiektywnych metodyczno-organizacyjnych umiejętności kierowników i realizatorów szkolenia, ale również od ogólnych warunków, posiadanych sił i środków, które nie zawsze są wystarczające. W wypadku ćwiczenia "MAZURY" dodatkową trudnością był fakt, że tego rodzaju przedsięwzięcie, o takiej skali i rozmachu, organizowano w okręgu po raz pierwszy. Było to w istocie rzeczy ćwiczenie doświadczalne.

Rozważmy jednak kwestię stopnia intensywności szkolenia na przykładzie ćwiczenia "MAZURY", gdyż właśnie w tym ćwiczeniu szczególnie wyraźnie wystąpiły określone zjawiska, wywierające istotny wpływ na wyniki szkoleniowe przedsięwzięcia.

Jak już wspominaliśmy w ramach ćwiczenia "MAZURY", na które przeznaczono łącznie 15 dni, można wyróżnić cztery

zasadnicze okresy: mobilizacja, przeszkolenie na póligo-
bach; właściwe dywizyjne ćwiczenie, powrót do garnizonów
/w tym konserwacja sprzętu i zwolnienie rezerwistów/.

Podział ten i ustalone czasokresy z teoretycznego punktu
widzenia nie nasuwają istotniejszych zastrzeżeń, tym bar-
dziej, że w ćwiczeniach o tej skali, z uwagi na brak doświad-
czenia ze strony sztabu okręgu, nie można było dokładnie
przewidzieć czasu trwania poszczególnych okresów lub czyn-
ności.

Rozpatrując jednak problem post factum można sformu-
łować szereg uwag dotyczących zwłaszcza kwestii wykorzy-
stania czasu. W istocie rzeczy bowiem zgodnie z załączni-
kami 18 i 19 efektywny czas przeznaczony na właściwe szko-
lenie, w tym przeszkolenie rezerwistów /strzelania/, zgry-
wanie pododdziałów oraz ćwiczenie dywizyjne był niepropor-
cjonalnie mały w stosunku do przedsięwzięć o charakterze
organizacyjnym.

Tak np. w 14 pz globalny bilans czasu mniej więcej
przedstawiał się następująco /załącznik 19/:

- mobilizacja i zajęcie rejonu alarmowego	- 1,5 dnia
- załadunek i wyładunek, przemarsze kolejowe /łącznie z przygotowaniem/	- 4 dni
- przeszkolenie na OC Dębe	- 3 dni
- ćwiczenie dywizyjne: w tym - właściwe . .	- 1,5 dnia
- pokazy	- 1,5 dnia
- konserwacja sprzętu, zwolnienie rezerwistów	- 3,5 dnia
	<hr/>
	razem: 15 dni

Łącznie na przeszkolenie wydzielono 6 dni. Jeżeli
przy tym uwzględnimy fakt, że w ramach tego limitu odby-
ły się pokazy oraz, że dla większości szeregowych i drob-

nych pododdziałów ćwiczenia dywizyjne sprowadziło się do ciągłych przemaszów i postojów, to można dojść do wniosku, iż efektywny czas szkolenia dla niższych szczebli był jeszcze mniejszy.

Tak też było w stosunku do 32 pcz, gdyż w tym wypadku zużyto przynajmniej jeden dzień na pokaz strzelań czołgowych na OC Dębe oraz drugi na znacznie dłuższy przemarsz transportem kolejowym. Natomiast w przypadku 4 i 30 pz, włączonych do ćwiczenia w trybie alarmowym, całość szkolenia sprowadziła się do udziału w ćwiczeniach dywizyjnych. W jednostkach tych wobec przedłużenia się czynności mobilizacyjnych, nie starczyło już czasu, zresztą nie przewidziano dla nich miejsca na poligonach, na wstępne przeszkolenie.

Tymczasem, w oparciu o wyniki uzyskane w ćwiczeniach, nasuwa się nieodparty wniosek, że w przedsięwzięciach tego rodzaju istotne, podstawowe znaczenie posiada przeszkolenie na poligonach warunkujące sprawność dywizyjnego dwustronnego ćwiczenia i ogólną efektywność całości przeszkolenia. Dlatego też wydaje się, że w ćwiczeniach z rezerwą osobową czas na dywizyjne ćwiczenie można nawet skrócić lub ewentualnie pozostawić bez zmian, maksymalnie zaś wydłużyć i zintensyfikować, kosztem innych przedsięwzięć, okres przeszkolenia na poligonach.

Powstaje jednak pytanie czy istnieje taka możliwość? Zapewnie tak, chociaż problem nie jest łatwy do rozstrzygnięcia. Najprostszym rozwiązaniem byłoby zmniejszenie rozmachu ćwiczenia i uzyskanie w ten sposób oszczędności czasowych na przewozach kolejowych. Niewątpliwie i takie posunięcie nie może być wykluczone, chociaż wydaje się, że nie wolno wykluczać realności zastosowanego wariantu, który ma

swoje dobre strony z punktu widzenia taktycznego /możliwość rozegrania walki na dwóch poligonach/.

Z tych też względów wydaje się, że podstawowe rezerwy tkwią w okresie mobilizacji, jak również w czynnościach związanych z powrotem do garnizonów i zwalczaniu rezerwy. Ponadto istnieją nie mniejsze możliwości zaoszczędzenia dodatkowego czasu na cele szkoleniowe, przez lepsze planowanie poszczególnych przedsięwzięć oraz realizowanie określonych części programu w trakcie wykonywania innych czynności.

Tak np. w ćwiczeniach "MAZURY" nie wykorzystywano wolnego czasu na szkolenie w rejonach alarmowych przed odjazdem na poligony, mimo że niektóre pododdziały przez dłuższy czas /6-10 godzin/ czekały na załadunek. Zarejestrowano również wypadki, że po planowym załadowaniu transportów przetrzymywano je na stacjach przez kilka godzin. Powyższe marnotrawstwo czasu nie zawsze wynikało z winy sztabów. Czasami głównym winowajcą były władze kolejowe, w niektórych jednak wypadkach przy lepszej koordynacji i współpracy z koleją można byłoby zapobiec tego rodzaju stratom czasu.

W ogóle nie wysyskano czasu na szkolenie w trakcie przemarszów transportem kolejowym. 32 pcz ponad dwie doby zużył na pokonanie tylko jednego odcinka drogi, między poligonami Dębe i Orzysz. W czasie przejazdu, zgodnie z relacją członka grupy badawczej, nie zorganizowano w wagonach żadnych zajęć /regulaminów, nauki o broni, terenoznawstwa/ chociaż żołnierze nie mieli nic do roboty, a przez to zachowywali się niesfornie, nie przestrzegając podstawowych zasad dyscypliny marszu. Wydaje się również, że w tym wypadku istniała możliwość przesunięcia momentu

załadowania 32 pcz na transport o jeden dzień a czas w ten sposób wygospodarowany, spożytkować na ćwiczenia kompanijne. Nasuwa się przy tym uwaga, że może właśnie ta przyczyna - tj. niezorganizowanie tego rodzaju ćwiczeń spowodowała, iż nie udał się pokaz w wykonaniu 32 pcz. Natomiast 2 pz, który w okresie przeszkolenia zdażył zorganizować kompanijne i pułkowe ćwiczenia, zupełnie sprawnie działał na ćwiczebnym polu walki.

Przebieg ćwiczenia "MAZURY" i przeprowadzone obserwacje wskazują wyraźnie, iż istnieją znaczne możliwości zintensyfikowania szkolenia w ramach zaplanowanego czasu. Ujawnienie jednak wszystkich rezerw czasowych oraz metodycznych, przy pomocy tradycyjnych metod organizacji ćwiczeń kompleksowych będzie nader utrudnione lub nawet wręcz niemożliwe. Sądzymy, że i w tym wypadku szczególnie przydatną może się okazać metoda analizy sieciowej /PERT lub CPM/.

Mając to na uwadze, dokonano próby zastosowania metody analizy sieciowej /CPM/ dla sporządzenia planu a posteriori^{1/} ćwiczenia "MAZURY" i uwypuklenia tych powiązań i zależności, które prawdopodobnie uszły uwadze kierownictwa i ćwiczących. W rezultacie wykonano^{2/} dwa modele sieciowe /załączniki 20 i 21/ ćwiczenia: jeden model zagregowany, drugi zdezagregowany z tym, że szczegółowość tego ostatniego, ujęto tylko w takim stopniu, w jakim została opracowana dokumentacja ćwiczenia. Przedstawiony zdezagregowany plan jest opracowaniem uproszczonym ilustrującym możliwości

1/ Oparte na doświadczeniu.

2/ Niniejsze wyjaśnienie dotyczące zastosowania metody analizy sieciowej w planowaniu ćwiczeń kompleksowych oraz odnośnie modele /załączniki 20, 21, 22/ opracował ppłk mgr inż. Stangret z Zakładu Cybernetyki Wojskowej ASG.

zastosowania metody analizy sieciowej w planowaniu przedsięwzięć szkoleniowych. Dla celów praktycznych należałoby opracować znacznie dokładniejszy dokument. Składałby się on w istocie rzeczy z szeregu coraz bardziej zdezagregowanych układów.

Ponieważ sporządzone modele mają charakter przykładowy, dlatego też pominięto w nich niektóre zagadnienia, jak np. ograniczono ilość jednostek biorących udział w ćwiczeniu do 2 pz 1 DZ oraz 14 pz i 32 pcz 9 DZ. Nie wpłynęło to jednak na ogólny cel, jakiemu mają służyć te przykładowe rozwiązania. Poniżej przedstawimy wnioski i konsekwencje, jakie wynikają z modelu zdezagregowanego.

1. Model sieciowy ćwiczenia "Mazury" /załącznik 21/ jest rozwinięciem zagregowanego modelu sieciowego koncepcji planu ćwiczenia i stanowi drugi etap planowania. Ujęto w nim zasadnicze przedsięwzięcia /załącznik 22/, wykonywane przez poszczególne oddziały oraz co najważniejsze, pokazano wzajemne ich powiązania i współzależności.
2. Zgodnie z zasadami budowy sieci, oprócz przedstawienia wspomnianych już współzależności, dokonano oceny trwania /czasów/ kolejnych czynności i ustalono ścieżki krytyczne działalności wykonawczej, wyszczególnionych oddziałów.
3. Dzięki ustaleniu czynności krytycznych, uzyskano pełną możliwość oceny ważności wykonania poszczególnych czynności w odniesieniu do realizacji całości ćwiczenia, względnie poszczególnych jego etapów. Zaistniała również możliwość oceny rezerw czasowych oraz wpływu czynności poprzedzających na czynność, którą organizatorzy ćwiczenia zamierzaliby eksponować. W naszym przypadku,

tą eksponowaną czynnością powinno być przeszkolenie rezerw osobowych oraz dynamika walki. Już wstępna ocena czynności takich, jak: ładowanie pododdziałów na transporty kolejowe, czy wykorzystanie czasu w czasie przejazdu, wskazuje na możliwość uzyskania znacznych rezerw czasowych, drogą lepszej organizacji wykonania tych kolejnych przedsięwzięć.

Wydaje się, że wykonany model, pozwala na ocenę całokształtu ćwiczenia w kontekście czynności zasadniczych i wysnucia wniosków, co do stopnia realizacji celów, stawianych przed ćwiczeniem. Zastosowanie w planowaniu ćwiczeń kompleksowych /w tym z rezerwą osobową/ metody analizy sieciowej /CPM/ umożliwiłoby uwzględnienie wszystkich zależności, wyłuskanie wszelkich rezerw i zapewnienie ćwiczeniom optymalnego wyzyskania przewidzianego czasu na szkolenie. Niewątpliwie, przynajmniej w początkowym okresie posługiwania się metodami analizy sieciowej, obciążenie sztabów wyraźnie by się zwiększyło. Sądzymy jednak, że efekt szkoleniowy byłby znacznie większy, rekompensujący z nadmiarem dodatkowe nakłady pracy.

b/ Ogólna koncepcja ćwiczeń kompleksowych

Wszystkie badane przedsięwzięcia zakładały przeprowadzenie w trzecim okresie dwustronnego dywizyjnego ćwiczenia. Przy czym w każdym wypadku przyjmowano nierówne siły dla ćwiczących stron, mianowicie przedstawawiano pełnej dywizji zmechanizowanej lub pancерnej jeden pułk zmechanizowany. W tych warunkach stroną nacierającą mogła być tylko dywizja, zaś stroną skazaną na niepowodzenie broniący się pułk. W ten sposób, stwarzając w siłach zbyt duże dysproporcje, z góry rezygnowano z możliwości wariantowania

działań bojowych /załączniki 7, 23, 25/.

Jednocześnie jednak prawie we wszystkich ćwiczeniach zakładano, iż działania będą w zasadzie prowadzone według decyzji dowódców. Planowano więc, że powodzenie będzie przyznawane w zależności od decyzji i działań ćwiczących.

W tym też celu w ćwiczeniach "MAZURY" w trybie roboczym /na instruktażu z rozjemcami/ ustalono kilka wariantów przeprowadzenia boju spotkaniowego /między 14 i 2 pz/ na poligonie Czerwony Bór w zależności od tego, która strona wcześniej osiągnie granice poligonu /załącznik 7/.

Bardzo interesującą była koncepcja przeprowadzenia fragmentu działań między rz. Narew, a poligonem Orzysz. Kierownictwo ćwiczenia ustaliło, iż w tym rejonie ocena stron będzie uzależniona od czasu wykonania zadania. Zakładano mianowicie, iż 9 DZ pokona wskazaną przestrzeń w ciągu 12 godzin, natomiast 1 DZ /2 pz/ obowiązana była prowadzić działanie opóźniające w tymże obszarze przez 24 godziny. W tych warunkach wyższą ocenę miano przyznać stronie, która niezależnie od rodzaju prowadzonych działań, potrafiłaby wykonać zadanie w ustalonym lub przybliżonym czasie.

Powyższe założenie było niewątpliwie absolutnie słuszne. Niemniej jednak, ze względu na wspomniane już przedtem opóźnienie marszu 9 DZ oraz planowane pokazy, nie mogło być ono urzeczywistnione.

W praktyce, zarówno w ćwiczeniu "MAZURY", jak też w pozostałych przedsięwzięciach, działania ćwiczących wojsk było prowadzone według jednego wariantu, zgodnie z ustalonymi uprzednio zasadniczymi sytuacjami taktycznymi.

Gwoli ścisłości należy jednocześnie stwierdzić, że

taktyczne zamiary ćwiczeń były pomysłowe. Szczególnie atrakcyjną była koncepcja ćwiczenia "MAZURY" przewidująca różnorodne dynamiczne formy walki. Jednakże przyjęcie faktycznie tylko jednego wariantu prowadzenia właściwej dynamiki walki, znaczna nierówność sił stron walczących, zaplanowane liczne pokazy strzelania amunicją bojową /załączniki 7, 23 i 25/ usztywniło przebieg samej walki, uniemożliwiło prowadzenie ćwiczeń na zasadzie szlachetnej rywalizacji, w zależności od decyzji i efektywności działań stron.

Tym też można wytłumaczyć zarówno małą realność ćwiczebnego pola walki, jak też stwierdzone niezbyt wysokie taktyczne wyniki szkolenia uzyskane we wszystkich obserwowanych przedsięwzięciach.

W tym miejscu nasuwa się pytanie, mianowicie w jakim stopniu można komplikować ćwiczenia z rezerwą osobową. Przecież doświadczenia ćwiczeń "SAN" i "MAZURY" wskazują, że nawet proste zamiary tych ćwiczeń nie mogły być zrealizowane ze względu między innymi na słabe wyszkolenie oficerów rezerwy. Czy wobec tego można zakładać prowadzenie ćwiczeń z rezerwą osobową według decyzji ćwiczących dowódców i w sposób ciągły z zachowaniem równych szans wykonania zadania tj. według zasad ustalonych w swoim czasie^{1/} dla jednostek o pełnej gotowości bojowej?

Sądzić należy że tak. Rzeczą oczywistą jest, że ćwiczenia dla jednostek rozwiniętych powinno być prowadzone z większym rozmachem, niemniej jednak również w ćwiczeniach z rezerwą osobową wymienione zasady też powinny być w

1/ Szczegółową informacją o powyższych zasadach przedstawia płk J. Zakrzewski w artykule koncepcyjne założenia...
Wyd. cyt. s. 65-66.

określonych granicach respektowane. W przeciwnym wypadku traci sens organizacja ćwiczeń dwustronnych, zakładających przecież rzeczywiste przeciwstawienie stron, zarówno intelektu i pomysłowości dowódców i ich sztabów, jak też umiejętności i szybkości działań ćwiczących wojsk. Zwycięstwo powinna odnieść strona, która lepiej oceni możliwości własne i przeciwnika oraz sprawniej zrealizuje zamiar dowódcy.

c/ Struktura i zasady pracy aparatu kierowniczo-rozjemczego

Jak już wspominaliśmy planowany eksperyment metodyczny w ćwiczeniu "MAZURY" został zrealizowany tylko częściowo. Kierownictwo ćwiczenia do pewnego stopnia uwzględniło sugestie grupy badawczej /zresztą w wielu momentach zbieżnych z własnym doświadczeniem WOW/ i stworzyła WSD kierownictwa /na czele z szefem sztabu okręgu/. Organ ten faktycznie spełniał funkcje sztabu kierownictwa, a z punktu widzenia badań - rolę stanowiska głównego rozjemcy terenowo-oddziałowego. W celu bezpośredniego kierowania przebiegiem działań w terenie powołano rozjemców kierunkowych /z pomocnikami/, wyposażając ich w środki łączności, zapewniające stały kontakt zarówno z WSD kierownictwa, jak też z rozjemcami oddziałowymi przy dcach dywizji i pułków.

Niemniej jednak w kwestiach zasadniczych, mianowicie w dziedzinie struktury organizacyjnej aparatu rozjemczego na niższych szczeblach dowodzenia /batalion, kompania/ oraz w zakresie prowadzenia samej rozgrywki przez rozjemców kierunkowych i oddziałowo-terenowych, założone eksperymenty nie zostały zrealizowane.

Niewykonanie programu eksperymentu było spowodowane różnymi przyczynami. Z jednej strony sztab okręgu nie wykazał większego zainteresowania realizację zamierzenia badaw-

czego, chociaż odnośny plan został włączony do dokumentacji ćwiczebnej. Z drugiej strony złożyły się na to momenty obiektywne, niezależne od kierownictwa ćwiczenia.

Przede wszystkim sztab WOW nie był w stanie, z uwagi na brak sił i środków, wyznaczyć do pododdziałów odpowiedniej ilości rozjemców. Zamiast 2-3 rozjemców terenowo-oddziałowych przeznaczonych do kierowania rozgrywką na szczeblu batalion - kompania skierowano do każdego batalionu 1-2 rozjemców oddziałowych /nie licząc rozjemców skierowanych do pododdziałów specjalnych/. Ponadto oficerowie ci nie zostali wyposażeni w dostateczną ilość środków łączności i transportu i w związku z tym nie mogli współdziałać z rozjemcami kierunkowymi w rozgrywaniu sytuacji taktycznych. Z tych samych przyczyn w ogóle nie przewidziano rozjemców przy kompaniach czołgów.

Należy także stwierdzić, że sam przebieg ćwiczenia poważnie utrudnił i w pewnym sensie uniemożliwił zrealizowanie istotnych założeń eksperymentu, zwłaszcza sprawdzenie przydatności proponowanych zasad pracy rozjemców oddziałowo-terenowych na szczeblu pododdziału. Powyższe zasady określały przede wszystkim sposoby pracy rozjemców przy rozgrywaniu sytuacji w dynamicznych formach obustronnej walki. Tymczasem działania ćwiczących wojsk ograniczały się w większości do marszów i pokazów. Bezpośrednie starcia między stronami były krótkotrwałe i sporadyczne, gdyż kierownictwo ćwiczenia, po stwierdzeniu stałego opóźniania przebiegu ćwiczenia w stosunku do planu, musiało upraszczać sytuacje i przyspieszać działania wojsk. W tych warunkach nie udało się sprawdzić działalności rozjemców

w "gorących" momentach ćwiczebnego pola walki. Wobec z góry ustalonego przebiegu działań, nie było w zasadzie kontrowersyjnych sytuacji, a których również rozjemcy szczebla batalionu lub kompanii /dotyczy to w znacznym stopniu również rozjemców kierunkowych/, musieliby samodzielnie decydować o przebiegu rozgrywki.

W pozostałych badanych ćwiczeniach na uwagę zasługuje przede wszystkim ćwiczenie "SAN", w którym również powołano instytucję rozjemców kierunkowych, niemniej jednak działalność tych rozjemców nie była sprawna z uwagi na nieprzydzielenie im środków łączności.

Natomiast w ćwiczeniu "GROT" i "WICHER" struktura aparatu rozjemczego była oparta na innych wzorach. W przedsięwzięciach tych w ogóle nie organizowano aparatu rozjemców terenowych ze względu na zaplanowane liczne pokazy oraz strzelania amunicją bojową.

Wydaje się jednak, że omawiane systemy struktury organizacyjnej aparatu rozjemczego są przydatne tylko w ćwiczeniach prowadzonych ściśle według celów szkoleniowych, z góry ustalonymi sytuacjami i jednokierunkowym działaniem wojsk. Natomiast tenże sam układ w ćwiczeniach prowadzonych według decyzji dowódców, w warunkach manewrowych walk i ciągłych zmian sytuacji byłby za mało elastyczny i nie zapewniałby możliwości dynamicznego kierowania ćwiczeniem. W warunkach kiedy działanie stron rozwijałoby się szerokim frontem, a spotkania ćwiczących wojsk następowałyby w sytuacjach nieoczekiwanych, wtedy również tradycyjnie ustawieni rozjemcy terenowi nie mogliby sprostać zadaniu.^{1/}

^{1/} Potwierdziły to badania ćwiczeń dywizyjnych 12 i 8 DZ przeprowadzonych w 1965 roku.

Sądzymy, że w tych warunkach, właśnie rozjemcy przy batalionach /kompaniach/ obu stron są w stanie, pod kierownictwem rozjemców kierunkowych, zainspirować przebieg umownego starcia. Aby jednak zrealizować powyższe założenia powinny być spełnione trzy warunki:

- przede wszystkim ćwiczenie powinno być prowadzone według decyzji dowódców;
- rozjemcy oddziałowi przy batalionach i kompaniach powinni być wyposażeni w środki transportu /WD/ oraz łączności zapewniające kontakt z odnośnym dowódcą batalionu lub kompanii czołgów oraz rozjemcą kierunkowym;
- na rozjemców należy wyznaczać oficerów doskonale wyszkolonych pod względem taktycznym, a ponadto muszą oni być starannie przygotowani do przewidywanej roli.

Ten ostatni problem wymaga szerszego wyjaśnienia. Otóż w każdym z badanych przedsięwzięć na przygotowanie rozjemców zwrócono dość dużą uwagę. Stwierdzić jednak należy, że to przygotowanie rozjemców, prowadzone centralnie /jak to np. miało miejsce w ćwiczeniu "MAZURY"/, dotyczyło tylko części aparatu rozjemczego. Dalsze instruktaże mieli zorganizować rozjemcy oddziałowi przy dowódcach dywizji oraz kierunkowi we własnym zakresie.

Wydaje się jednak, że w ćwiczeniach dwustronnych instruktaże dla rozjemców powinny być wspólne dla obydwu stron. W ćwiczeniu "MAZURY" należałoby zorganizować pod jednolitym kierownictwem instruktaż dla rozjemców przy dowódcach pułków i batalionów z udziałem rozjemców kierunkowych przynajmniej w dwóch rejonach - na poligonach Czerwony Bór i Orzysz. Przedsięwzięcia tego rodzaju znacznie skomplikowałyby prace organizacyjne, jednak mogłyby one w poważnym

stopniu usprawnić przebieg ćwiczenia.

Problem struktury organizacyjnej aparatu rozjemczego był jednym z tematów badań ankietowych /załącznik 11, s. 39-44/. Należy stwierdzić, że większość respondentów pozytywnie oceniła strukturę aparatu kierowniczo-rozjemczego, zasady ich pracy oraz system łączności. Przy czym ta ocena dotyczyła nie tyle proponowanej struktury, ile struktury faktycznie zastosowanej w ćwiczeniu.

W wypowiedziach respondentów odnośnie pracy i koncepcji ustawienia rozjemców na uwagę zasługują dwa postulaty. Pierwszy z nich dotyczył kwestii powołania rozjemców przy dowódcach kompanii. Respondenci wysunęli powyższą propozycję ze względu na konieczność okazywania pomocy dowódcom kompanii - oficerom rezerwy. Ci ostatni bowiem w większości wypadków nie mogą bez pomocy poradzić sobie w trudnych sytuacjach ćwiczonego pola walki.

Drugi zaś postulat, a raczej zastrzeżenie odnosiło się do stylu pracy rozjemców, którzy według wielu respondentów zbyt ingerowali w tok pracy dowódcy.

Problem pierwszy nie wymaga komentarza, gdyż postulat w zasadzie jest słuszny tylko trudny w realizacji. Wydaje się, że można go przynajmniej częściowo urzeczywistnić nie zwiększając ogólnej ilości rozjemców. Należałoby mianowicie zmniejszyć ilość rozjemców w sztabie pułku, wzmacniając ich kosztem bataliony /kompanie/.

Problem drugi zaznaczył się szczególnie dobitnie w ćwiczeniu "MAZURY", gdyż rozjemcy rzeczywiście /według opinii członków grupy badawczej/ ingerowali, i to w szerokim zakresie, w tok pracy dowódców, przejmując w niektórych wypadkach nawet dowodzenie. Było to jednak najczęściej

podyktowane koniecznością, z uwagi na stwierdzoną zupełną nieporadność niektórych ćwiczących dowódców.

Wspomniane fakty były prawdopodobnie usprawiedliwiane wyjątkowymi okolicznościami. Niepodlegającą dyskusji jest bowiem zasada jednoosobowego dowodzenia. Niemniej jednak rozjemca w określonych wypadkach ma prawo i obowiązek ingerować w tok pracy odnośnego dowódcy, aż włącznie do narzucenia jemu swej woli. Należy niewątpliwie dążyć, aby takich okazji było jak najmniej.

Reasumując całość rozważań odnośnie rozjemców można stwierdzić, że:

1. Utworzona w ćwiczeniu "MAZURY" struktura aparatu rozjemczego, a zwłaszcza wyznaczenie rozjemców kierunkowych, w zasadzie zdał egzamin. System ten powinien być nadal praktycznie stosowany i doświadczalnie badany. Pozytywnie można ocenić system łączności.
2. Problem zaangażowania do prowadzenia rozgrywki rozjemców przy dowódcach batalionów /kompanii/ pod kierownictwem rozjemców kierunkowych nadal pozostał otwarty. Grupa badawcza jest w zasadzie przekonana, że w ćwiczeniach prowadzonych według decyzji ćwiczących dowódców i w sposób manewrowy, takie ustawienie rozjemców jest zapewne najlepsze. Propozycja musi być jednak empirycznie sprawdzona.

V. WNIOSKI OGÓLNE

W rezultacie przeprowadzenia zespołowych badań ćwiczenia "MAZURY" oraz indywidualnych obserwacji przebiegu ćwiczeń "SAN", "GROT" i "WICHER" grupa badawcza zebrała obszerny materiał informacyjny i porównawczy. Dzięki temu uzyskano możliwość zarówno uogólnienia doświadczenia pozytywnego, jak też sklasyfikowania negatywnych zjawisk, występujących w tego rodzaju przedsięwzięciach, a także sformułowanie niektórych wniosków zaradczych.

Cechą pozytywną wszystkich badanych ćwiczeń był ich duży rozmach, zaangażowanie oprócz wojsk operacyjnych również sił i środków OTK, rozwinięcie działań ćwiczebnych na dużych obszarach, powiązanie przedsięwzięć mobilizacyjnych z późniejszym dwustronnym ćwiczeniem taktycznym.

Uzyskano dostatecznie lub nawet dobre wyniki w szeregu dziedzinach. W ćwiczeniach "WICHER", a zwłaszcza "MAZURY" przeprowadzono sprawnie mobilizację, szybciej w porównaniu z uprzednią praktyką przebiegało wcielenie rezerwistów do pododdziałów. Prawie we wszystkich ćwiczeniach dobre rezultaty uzyskały wojska inżynieryjne, zwłaszcza w budowie mostów i przepraw. W szeregu wypadów na dobrym poziomie przeprowadzono strzelanie artyleryjskie, z broni piechoty i czołgów. W ćwiczeniach "WICHER" wojska sprawnie przekraczały przeszkody wodne. Szereg osiągnięć można również odnotować w dziedzinie metodyki. W ćwiczeniu "MAZURY" na uwagę zasługuje przyjęta struktura organizacyjna aparatu kierowniczo-rozjemczego. Okazało się również możliwe stworzenie sprawnego systemu łączności kierownictwa.

Jednocześnie jednak w czasie ćwiczeń stwierdzono

szereg istotnych negatywnych zjawisk. Przede wszystkim nie mogą zadowolić, zwłaszcza w ćwiczeniu "MAZURY", rezultaty uzyskane w wyszkoleniu taktycznym. Duże zastrzeżenia mogła budzić sprawność sztabów w dziedzinie dowodzenia oraz wojsk w działaniach bojowych. W rezultacie ogólna efektywność szkoleniowa ćwiczeń była zbyt niska, w stosunku do kosztów i zakresu prac organizacyjnych i w zasadzie kształtowała się w granicach oceny dostatecznej lub nawet niedostatecznej.

W oparciu o wyniki badań sądzymy, że podstawowe przyczyny niskiej efektywności ćwiczeń z rezerwą osobową były następujące:

1. Nieprzestrzeganie przez organizatorów ćwiczeń zasady systematyczności w szkoleniu /jak wspomnieliśmy w ćwiczeniu "MAZURY" nie przeprowadzono w oddziałach - z wyjątkiem 2 pułku - ćwiczeń zgrywających na szczeblu kompanii, batalionu i pułku/, w rezultacie sztaby oddziałów i związków taktycznych, przystępując do tych ćwiczeń, nie stanowiły zgranych kolektywów wojskowych i nie posiadały wypróbowanych wzorów dowodzenia wojskami i organizowania współdziałania, zaś pododdziały nie zdobyły minimum wprawy w prowadzeniu działań bojowych na ćwiczebnym polu walki. Powyższe braki w wyszkoleniu nie rokowały dwustronnemu ćwiczeniu, planowanego z dużym rozmachem, większego powodzenia.
2. Przeznaczenie niedostatecznej ilości czasu na przedsięwzięcia czysto szkoleniowe /wstępne przeszkolenie, dwustronne dwuwizyjne ćwiczenie/ oraz zbyt mała intensyfikacja szkolenia /wykorzystanie wszystkich istniejących rezerw czasowych/.

3. Słabość i niedostateczna wprawa sztabów skadrowanych /rozwiniętych/ związków taktycznych /oddziałów/ w dziedzinie kierowania rzeczywistymi wojskami oraz organizacji pracy w warunkach polowych.
4. Niski poziom wykszolenia oficerów i szeregowych rezerwy, zwłaszcza w dziedzinie taktyki, rozkazodawstwa, terenoznawstwa, posługiwania się środkami łączności, wyraźne braki w znajomości techniki i uzbrojenia stwierdzone między innymi u żołnierzy rezerwy wojsk pancernych. W rezultacie były dość liczne wypadki wyznaczania na dowódców /np. kompanii i plutonów czołgów/ oficerów o niedostatecznych kwalifikacjach.
5. Prowadzenie dwustronnych ćwiczeń wyłącznie według jednego wariantu uprzednio opracowanego bez względu na decyzje dowódców i rzeczywiste działanie stron oraz zaplanowanie w ramach ćwiczeń licznych pokazów i strzelań amunicją bojową. Powyższa praktyka zwiększyła fikcyjność i umowność sytuacji taktycznych i nie zachęcała dowódców do przejawiania inwencji i inicjatywy.

Jednocześnie należy jednak stwierdzić, że ćwiczenia z rezerwą osobową są przedsięwzięciem szczególnie skomplikowanym. W wypadku ćwiczenia "MAZURY" zarówno sztaby okręgu, jak i 9 DZ zostały postawione w szczególnie trudnej sytuacji, zwłaszcza wskutek skomplikowania całości przedsięwzięć przez inspekcyjne włączenie w skład ćwiczących wojsk 4 i 30 pz. W istniejącej sytuacji oddziały te, nawet po ich skompletowaniu, nie osiągnęły faktycznie gotowości ćwiczebnej i nie były w stanie wykonać nakazanych im bardzo złożonych zadań. Tak np. 4 pz, po przegrupowaniu się transportem kolejowym i 12-godzinnym przygotowaniu działań, miał prze-

prawić się przez rz. Bug, wejść do walki na poligonie Czerwony Bór, z rana następnego dnia przeprowadzić /dla kierownictwa MON/ pokazowe forsowanie rz. Narew, po czym ścigając "nieprzyjaciela" osiągnąć poligon Orzysz. Niewątpliwie wykonanie tego rodzaju zadania przysporzyłoby również niemałych trudności każdej jednostce o pełnej gotowości bojowej.

W praktyce 9 DZ, mimo że jest dywizją skadrowaną, otrzymała zadanie identyczne, zarówno co do stopnia jego skomplikowania, jak i ograniczeń w czasie wykonania, jak dywizje o pełnej gotowości bojowej w ćwiczeniach "GROT" i "WICHER". W tej sytuacji wszelkie konfrontacje wypadły z reguły na niekorzyść skadrowanego związku taktycznego.

Ćwiczenie "MAZURY" wykazało więc /i to jest niewątpliwie ważne osiągnięcie poznawcze/, że jednostki skadrowane nie mogą być traktowane równorzędnie z jednostkami o pełnej gotowości bojowej. Dlatego też dla tego rodzaju wojsk stopień trudności zadań musi być mniejszy, a czas na ich realizację odpowiednio większy.

Jeżeli przyjmie się za podstawę do dalszych rozważań przedstawione założenia to okaże się, że szereg z wyszczególnionych braków i mankamentów w ćwiczeniach z rezerwą osobową może być po przedsięwzięciu odpowiednich środków zaradczych, całkowicie lub częściowo usunięte. Sposoby działania nie są zaś trudne do ustalenia. Wiele sensownych propozycji zgłosili w ankietach i wywiadach uczestnicy ćwiczeń. Opracowane zostały również odpowiednie programy działania przez sztaby odnośnych okręgów.

Opierając się na wyżej wyszczególnionych źródłach zespół autorski przedstawia poniżej uogólnione propozycje

dotyczące podniesienia efektywności szkoleniowej kompleksowych ćwiczeń z rezerwą osobową. W tym celu należałoby:

1. Przede wszystkim znacznie zintensyfikować proces szkolenia w ćwiczeniach kompleksowych poprzez:

- a/ dalsze usprawnienie trybu mobilizacji oraz wcielenie i zwalnianie rezerwistów. Sądząc z rezultatów uzyskanych przez 14, 2 pz oraz 32 pcz, czas potrzebny na wcielenie rezerwistów oraz zajęcie rejonów alarmowych można skrócić do jednego dnia. Należałoby również sprawdzić czy istnieje możliwość skrócenia okresu szkolenia, przewidzianego na konserwację sprzętu i zwalnianie powołanych żołnierzy do rezerwy;
- b/ maksymalne zwiększenie i wykorzystanie czasu przeznaczonego na wstępne przeszkolenie rezerwistów i zgrywanie pododdziałów, tak aby przed dywizyjnym ćwiczeniem odbyć wszystkie ćwiczenia na niższych szczeblach dowodzenia;
- c/ skrócić czas przewidziany na wszelkie przejazdy transportem samochodowym lub kolejowym, w wypadku zaś organizowania przewozów koleją organizować w tym czasie systematyczne szkolenie /regulaminy, instrukcje, nauka o broni itp/.

Tak jak już wskazywaliśmy w pracach nad intensyfikacją procesu szkolenia w ćwiczeniach kompleksowych wielkie usługi może okazać metoda analizy sieciowej /CPM, PERT/. Istnieje w tym wypadku możliwość zaangażowania do tych prac, prowadzonych na korzyść okręgów, pracowników ASG.

2. Opracować bardziej wydajny system szkolenia rezerw osobowych w stosunku do aktualnie istniejącego. Wiele cennych propozycji zgłosił w tej dziedzinie sztab WOW.

Wydaje się, że w szkoleniu /przeszkalananiu/ żołnierzy rezerwy szczególną uwagę należałoby zwrócić na wiadomości i umiejętności taktyczne, orientację w terenie, znajomość mapy, nawyki w rozkazodawstwie oraz umiejętności posługiwania się środkami łączności.

Duże korzyści mogą dać przedsięwzięcia zmierzające do usprawnienia nadawania przydziałów mobilizacyjnych w WKR-ach oraz do nawiązania przez odnośne jednostki systematycznych /towarzyskich/ kontaktów z oficerami i szeregowymi rezerwy.

W tym celu proponuje się:

- zapewnić oficerom /podoficerom/ rezerwy stałe karty wstępu do obiektów sportowych i kulturalnych odnośnych garnizonów;
- organizować na terenie koszar /w WKR-ach/ odczyty, dyskusje, zebrania poświęcone problematyce wojskowej, a także zapoznać oficerów z obiektami koszarowymi;
- popularyzować i umożliwiać oficerom rezerwy prenumeratę wojskowych czasopism, ewentualnie przewidzieć wydawanie specjalnego wydawnictwa dla rezerwistów /np. skróconego regulaminu/;
- powoływać oficerów /podoficerów/ rezerwy na ćwiczenia kompleksowe o 2-3 dni wcześniej od szeregowych, w celu ich lepszego przygotowania do pracy w roli instruktorów.

3. W szkoleniu kadry oficerskiej w związkach taktycznych i oddziałach zwrócić uwagę na jej doskonalenie w zakresie techniki pracy sztabowej, stosowania w praktyce zasad naukowej organizacji pracy, zapoznanie z podstawowymi założeniami dydaktyki, metodyki i psychologii wojskowej,

oraz dużej i małej automatyzacji i mechanizacji pracy sztabowej.

4. W dalszym ciągu doskonalić metodyczno-organizacyjną stronę ćwiczeń kompleksowych. Zakład Dydaktyki Wojskowej ASG zgłosił szereg propozycji w tym zakresie. Wydaje się, że istnieją warunki, by w oparciu o przedstawione uprzednio /i w tym materiale/ sugestie odnośnie eksperymentalnej struktury aparatu kierowniczo-rozjemczego i zasad jego pracy, przeprowadzić w jednostkach wojskowych rzeczywiste doświadczalne ćwiczenia taktyczne.

Sformułowane propozycje nie wyczerpują rzecz jasna problemu sposobu i dróg doskonalenia ćwiczeń kompleksowych. Tego rodzaju przedsięwzięcia są zbyt skomplikowane, wielopłaszczyznowe i wielokierunkowe, aby można było ująć całość zagadnienia w jednym krótkim opracowaniu. Nie sądzimy również, aby przeprowadzone badania upoważniły do kreowania ostatecznych wniosków. Miały one w istocie rzeczy charakter naukowych rekonnesansów, umożliwiających zrozumienie problematyki ćwiczeń kompleksowych i sformułowanie jednego bardziej szczegółowego zakresu badań.

Wydaje się, że w tym wypadku należałoby szczególną uwagę zwrócić na zbadanie możliwości zintensyfikowania szkolenia w ćwiczeniach kompleksowych, sprawdzenia i stopniowego wprowadzenia w życie nowych sprawniejszych metod organizowania ćwiczeń kompleksowych. Odnosi się wrażenie, że dotychczasowy system był mało precyzyjny i nie mógł zapobiec powstawaniu w trakcie ćwiczeń zbędnych napięć lub też znacznych luzów, a w związku z tym nie mógł im zapewnić wysokiej efektywności szkoleniowej. W przedsięwzięciach, których koszt przekracza dziesiątki milionów złotych nie może powstawać zjawisko marnotrawstwa czasu, wszystkie czynności i

działania muszą być zsynchronizowane w czasie i przestrzeni. Tylko w tych warunkach można uzyskać wysokie wskaźniki szkoleniowe. Z tych też względów wydaje się, że należy szczególnie dokładnie zbadać możliwości udoskonalenia organizacji ćwiczeń kompleksowych poprzez zastosowanie zasad naukowej organizacji pracy, w tym między innymi również metod analizy sieciowej. Z tego punktu widzenia należałoby zorganizować kilka dobrze przygotowanych ćwiczeń doświadczalnych.

Nasuwa się również propozycja, aby rozpocząć długofalowe badanie stopnia efektywności i skuteczności istniejącego systemu szkolenia rezerw osobowych. Wydaje się, że tego rodzaju przedsięwzięcia badawcze powinno obejmować trzyletni cykl szkolenia rezerw w ramach określonych związków taktycznych. Zadanie tego rodzaju należałoby zlecić stosunkowo dużemu zespołowi badawczemu powołanemu z różnych instytucji.

Opierając się na wynikach już zrealizowanego przedsięwzięcia badawczego, można sformułować szereg innych tematów badawczych niemniej interesujących i pożytecznych. Między innymi należałoby kontynuować badania w zakresie metodyki ćwiczeń kompleksowych z rezerwą osobową i w rezultacie opracować odpowiednie teoretyczne uogólnienia. Bogata problematyka badawcza tkwi w dziedzinie wychowawczego oddziaływania ćwiczenia na szkolonych żołnierzy, zarówno z punktu widzenia wpływu ćwiczeń na kształtowanie odpowiednich cech charakteru żołnierzy, jak też powstawania kolektywów wojskowych. Obydwa tematy zasługują na naukowe opracowanie.

Wydaje się, że zrealizowanie pełnego zakresu badań mogło mieć ~~na~~ również poważne znaczenie teoretyczne. Zainteresowałaby bowiem możliwość, w oparciu o uzyskane wyniki, przybliżonego oszacowania wartości bojowej oddziałów i związków

taktycznych uzupełnionych rezerwą osobową /sprzętem/ w stosunku do jednostek o pełnej gotowości bojowej i opracowanie na tej podstawie określonych realnych wskaźników i kryteriów. Uwzględnianie powyższych przesłanek zapewniłoby większą realność kalkulacji dotyczących wartości i możliwości bojowych dywizji zmobilizowanych we wszystkich ćwiczeniach zarówno na mapach i szkieletowych, jak też z wojskami. Dotychczas przyjmowane założenia w tej dziedzinie były w większości wypadków zbyt optymistyczne nie zawsze realne.

Sądzimy, że tylko drogą empirycznych systematycznych badań naukowych, przy wydatnym i szerokim udziale bezpośrednich kierowników i organizatorów szkolenia istnieje możliwość szybkiego doskonalenia naszej praktyki szkoleniowej.

BIBLIOGRAFIA

I. Materiały ogólne /o treści jawnej/

1. Metody badań socjalistycznych /pod redakcją S. NOWAKA/
Warszawa 1965r.
2. SIERADZAN - Metody analizy sieciowej w planowaniu i
kierowaniu obiektami WAT - 1965r.

II. Materiały szczegółowe /o treści tajnej/

1. Dokumentacja ćwiczenia "MAZURY" /opracowana przez
Sztab WOW Oddział I/. bibl.szkol. ASG nr 08718.
2. Sprawozdanie z ćwiczenia "MAZURY" /opracowane przez
Sztab WOW Oddział I/. kanc.tajna ASG nr 02621 z dnia
17.10.1966r.
3. Sprawozdanie² badań dwustronnego kompleksowego ćwiczenia
taktycznego z wojskami pod kryptonimem "WICHER" bibl.
szkol. ASG nr 08219 1966r.
4. Sprawozdanie z badań dwustronnego kompleksowego
ćwiczenia taktycznego z wojskami z elementami ćwicze-
nia szkieletowego pod kryptonimem "GROT", bibl.szkol.
ASG nr 06940 1965r.
5. Sprawozdanie z badań dwustronnego kompleksowego ćwicze-
nia taktycznego z wojskami pod kryptonimem "SAN".
bibl.szkol. ASG nr 08558 1966r.
6. Sprawozdanie z badań dwustronnego ćwiczenia taktycznego
z wojskami 12 DZ, bibl.szkol. ASG nr 05646 1964r.
7. Sprawozdanie z badań dwustronnego ćwiczenia taktycznego
z wojskami 16 DPanc i 12 DZ /POW/ pod kryptonimem
"POMORSKA JESIEŃ". bibl.szkol. ASG nr 05647 1964r.
8. Sprawozdanie z badań dwustronnego ćwiczenia taktyczne-
go z wojskami 12 DZ. bibl.szkol. ASG nr 06889 1965r.

9. Sprawozdanie z badań jednostronnego ćwiczenia taktycznego z wojskami 8 DZ. bibl. szkol. ASG nr 05648 1965r.
10. ZAKRZEWSKI Jerzy - Konceptyjne założenia eksperymentalnego ćwiczenia taktycznego. Myśl Wojskowa /tajna/ 1966r. nr 3 str. 61-87.
11. Zbiór Prac Akademii 1965r. nr 1 zawierający materiały opracowane na VI Sesję Naukową ASG /Metody badań efektywności szkolenia wojskowego ćwiczeń taktycznych z wojskami/.

Wydrukowano w 5 egz.

Egz.nr 1-5 kanc.tajna
Wy. zespół oficerów
Druk. OH, dn. 7.2.67r.
Nr ks. 0131/WW

2

Z A Ł A C Z N I K I

WYKAZ ZAŁĄCZNIKÓW

Strona

1. Plan badań przebiegu i rezultatów kompleksowego ćwiczenia taktycznego "MAZURY"	4-14
2. Terminarz zasadniczych przedsięwzięć badawczych	15-17
3. Scenariusz filmowy ćwiczenia "MAZURY".....	18-20
4. Notatnik i sprawozdanie członka grupy badawczej /formularz/	21-27
5. Przebieg i miejsce pracy grupy /zespołów/ badawczych	28
6. Wykaz podstawowej dokumentacji uzyskanej w toku badań w ćwiczeniu "MAZURY"	29
7. Schemat koncepcji taktyczno-operacyjnej ćwiczenia "MAZURY"	30
8. Schemat struktury aparatu kierowniczo-rozjemczego ćwiczenia "MAZURY"	31
9. Schemat łączności radiowej kierownictwa ćwiczenia "MAZURY"	32
10. Schemat łączności radiowo-przewodowej kierownictwa ćwiczenia "MAZURY"	33
11. Zestawienie wyników badań ankietowych oficerów w ćwiczeniu "MAZURY"	34-51
12. Zestawienie wyników badań ankietowych szeregowych w ćwiczeniu "MAZURY"	52-57
13. Zestawienie wyników badań testowych oficerów rezerwy w ćwiczeniu "MAZURY"	58-62
14. Zestawienie wyników badań testowych szeregowych w ćwiczeniu "MAZURY"	63-66
15. Zestawienie wyników obserwacji podwładnych w ćwiczeniu "MAZURY"	67-72
16. Zestawienie treści przeprowadzonych wywiadów w ćwiczeniu "MAZURY"	73-76
17. Zestawienie danych ze sprawozdań członków grupy badawczej w ćwiczeniu "MAZURY"	77-80
18. Zestawienie zasadniczych przedsięwzięć zrealizowanych przez wojska w ćwiczeniu "MAZURY" ...	81
19. Zestawienie zasadniczych przedsięwzięć zrealizowanych przez 14 pz w ćwiczeniu "MAZURY"	82
20. Zagregowany model sieciowy koncepcji planu ćwiczenia "MAZURY"	83
21. Model sieciowy planu ćwiczenia "MAZURY"	84

	Strona
22. Wykaz czynności zdezagregowanego modelu sieciowego planu ćwiczenia "MAZURY"	85-94
23. Schemat koncepcji taktyczno-operacyjnej ćwiczenia "GROT"	95
24. Krótka charakterystyka ćwiczenia "GROT" i "WICHER"	96-100
25. Schemat koncepcji taktyczno-operacyjnej ćwiczenia "SAN"	101
26. Krótka charakterystyka ćwiczenia "SAN"	102-107
27. Zestawienie wyników badań ankietowych oficerów w ćwiczeniu "SAN" i "WICHER"	108-117

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO
im. gen. broni K. Świerczewskiego

ZAKŁAD DYDAKTYKI WOJSKOWEJ

Zakm nr 1

ZATWIERDZAM
KOMENDANT

T A J N E

AKADEMII SZTABU GENERALNEGO
im. gen. broni K. Świerczewskiego

Egz.nr

/ Gen.dyw. Józef KUROIPIESKA
20.7.1966r.

PLAN BADAŃ PRZEBIEGU I REZULTATÓW
KOMPLEKSOWEGO ĆWICZENIA TAKTYCZNEGO "MAZURY"
/na okres od 6 do 17 września 1966r./

I. TEMATYKA I CELE BADAŃ
=====

A. OGÓLNA TEMATYKA I CELE

TEMAT: Efektywność szkoleniowa kompleksowego ćwiczenia taktycznego z rezerwą osobową /mobilizacja, wstępne przeszkolenie oficerów i szeregowych rezerwy, dwustronne dywizyjne ćwiczenie taktyczne/.

CEL: Zbadać efektywność kompleksowego ćwiczenia z rezerwą osobową z punktu widzenia stopnia osiągnięcia przez wojska gotowości bojowej i wyników szkoleniowych oraz stwierdzić możliwość i sposoby podniesienia skuteczności tego rodzaju ćwiczeń /w całości/.

B. TEMATYKA I CELE BADAŃ W DZIEDZINIE DYDAKTYCZNO-WYCHOWAWCZEJ

Temat: Organizacja i prowadzenie kompleksowych ćwiczeń taktycznych z rezerwą osobową /wstępne przeszkolenie, dwustronne dywizyjne ćwiczenie taktyczne/.

CEL: 1. Zbadać efektywność szkoleniowo-wychowawczą ćwiczenia kompleksowego w tym mobilizacji, wstępnego przeszkolenia rezerwy osobowej oraz dywizyjnego dwustronnego ćwiczenia taktycznego w zakresie przygotowania /zwłaszcza taktycznego/ oficerów, sztabów i wojsk /kadry i rezerwy/ do działań bojowych na współczesnym polu walki.

2. Określić możliwości i sposoby zwiększenia skuteczności szkoleniowej ćwiczenia, zwłaszcza dwustronnego dywizyjnego ćwiczenia oraz zbadać na podstawie eksperymentu:

- celowość i praktyczną przydatność w ćwiczeniach taktycznych z wojskami jednolitą strukturą aparatu rozjemczego i zasad jego pracy oraz proponowanego systemu łączności /według uzupełniających propozycji/;
- możliwości zwiększenia wartości szkoleniowej ćwiczeń przez prowadzenie ich według decyzji ćwiczących dowódców, w sposób ciągły i zapewnienie stronom ~~sz~~ równych szans wykonania zadania.

3. Określić wpływ szkolenia /ćwiczenia/ na stopień kształtowania kolektywów wojskowych po krótkim okresie wspólnego przeszkolenia /kadry i rezerwy osobowej/ oraz wyrabiania u żołnierzy /oficerów, podoficerów i szeregowych/ właściwych cech moralno-bojowych, a także stwierdzić możliwości i sposoby podniesienia wartości ćwiczenia pod względem wychowawczym.

C. W ZAKRESIE ORGANIZACJI MOBILIZACJI /wcielania rezerwistów/

TEMAT: Sprawność organizacji i przebiegu mobilizacji oraz wcielania rezerwy osobowej do pododdziałów w ramach związku taktycznego.

CEL: 1. Zbadać tryb prowadzenia mobilizacji, a zwłaszcza wcielania rezerwy osobowej do pododdziałów i oddziałów /piechoty i czołgów/ oraz wykryć mankamenty w obowiązujących zasadach i sposobach działania.

2. Porównać skuteczność różnych systemów i sposobów stosowanych w prowadzeniu wcielania rezerwistów do

jednostek i opracować bardziej udoskonalony system /z zastosowaniem metody analizy sieciowej/.

II. ZAŁOŻENIA KONCEPCYJNE BADAŃ DYDAKTYCZNO-WYCHOWAWCZYCH

A. CELE I TREŚĆ WSTĘPNEGO PRZESZKOLENIA ORAZ ĆWICZENIA TAKTYCZNEGO

Cele i program wstępnego przeszkolenia rezerwy osobowej według decyzji poszczególnych dowódców związków taktycznych.

Cele i treść dwustronnego dywizyjnego ćwiczenia taktycznego - zgodnie z koncepcją kierownictwa z uwzględnieniem następujących założeń:

- sprawdzenia skuteczności założonego systemu szkolenia rezerw osobowych;
- sprawdzenia przygotowania wojsk /szeregowych i oficerów/ do odbycia ćwiczenia i określenia stopnia uzyskania przez wojska gotowości bojowej.

Cele szkoleniowe powinny również określać odpowiednie zadania w zakresie kształtowania odpowiednich cech charakteru i umysłu /samodzielności myślenia i działania, aktywności i zdecydowania, szybkości reakcji, przebiegłości i wytrwałości w realizacji zamierzeń, a także wyrabiania umiejętności organizacyjnych i nawyków w działaniach w zespole /kierowania zespołami/ oraz odporności na zmęczenie fizyczne i umysłowe.

2. Ćwiczenie powinno w swej treści przewidywać manewrowe i dynamiczne formy walki, zaskakujące nagłe zmiany sytuacji i kierunków działań zmuszające dowódców, sztaby i wojska do przejawiania maksimum samodzielności, aktywności i pomysłowości.

3. Zamiar ćwiczenia powinien zawierać ogólną ideę działań stron ze szczegółowo opracowanym położeniem wyjściowym i przewidywanym rozwojem walki w pierwszym etapie ćwiczenia, to jest do chwili zetknięcia się stron. Następne etapy ćwiczenia należy opracować alternatywnie w zależności od decyzji ćwiczących dowódców i faktycznego przebiegu działań wojsk. Można przewidywać wprowadzenie do treści ćwiczenia radykalnych zmian w toku samej walki, np. zmianę pasów działania, całkowite zmienienie treści i charakteru zadań bojowych.

B. EKSPERYMENTALNA STRUKTURA APARATU KIEROWNICZO-ROZJEMCZEGO
ORAZ ZASADY JEGO PRACY

1. Aparat kierowniczy - według decyzji kierownictwa ćwiczenia.
2. Aparat rozjemczy
 - a/ Główny rozjemca oddziałowo-terenowy /zca szefa sztabu okręgu/ odpowiedzialny za działalność całości aparatu rozjemczego:
 - 2 pomocników głównego rozjemcy wraz z podporządkowanymi im zespołami rozjemców i grupami pozoracji: pomocnicy przy pomocy posiadanych sił i we współpracy z rozjemcami oddziałowo-terenowymi przy stronach koordynują przebieg rozgrywki, obsadzają w razie potrzeby ważniejsze kierunki i rubieże terenowe /mosty, przeprawy, drogi, ciałniny itp/;
 - rozjemcy ogniowi w wypadku przewidzianych fragmentów ze strzelaniem amunicją bojową.
 - b/ Rozjemcy terenowo-oddziałowi przy związkach taktycznych i oddziałach:

- starszy rozjemca przy dowódcy związku taktycznego;
- rozjemcy przy sztabie i innych organach związku taktycznego;
- starsi rozjemcy przy dowódcach oddziałów oraz rozjemcy przy sztabach oddziałów;
- po dwóch rozjemców przy każdym batalionie i po jednym przy samodzielnie działającej kompanii /np. rozpoznawczej lub czołgów/.

3. Zasady pracy aparatu kierowniczo-rozjemczego

a/ Kierownictwo ćwiczenia oraz aparat rozjemczy przestrzegają w toku ćwiczenia następujących zasad:

- kierują przebiegiem ćwiczenia przede wszystkim w zależności od decyzji ćwiczących dowódców i faktycznego działania wojsk;
- zapewniają stronom równe szanse wykonania zadania;
- prowadzą ćwiczenie w sposób możliwie ciągły bez sztucznych przerw;
- niedopuszczają do przeniknięcia danych o treści ćwiczenia do ćwiczących.

b/ Przebiegiem rozgrywki kierują:

- kierownik ćwiczenia lub w jego imieniu szef sztabu kierownictwa względnie główny rozjemca terenowo-oddziałowy w odniesieniu do całości ćwiczących stron /związku taktycznego i oddziałów/;
- rozjemcy oddziałowo-terenowi przy oddziałach i pododdziałach w odniesieniu do danego szczebla na podstawie porozumienia z rozjemcami strony przeciwnej: w wypadku nie osiągnięcia porozumienia decyduje jeden z pomocników głównego rozjemcy terenowo-oddziałowego lub główny rozjemca.

c/ Kierownik ćwiczenia lub odnośni rozjemcy, przyznając powodzenie jednej ze stron lub oddziałom /pododdziałom/, powinni uwzględnić:

- faktyczne położenie oraz charakter działań wojsk obu stron /szybkość działania, manewr, stosunek sił, uzyskane zaskoczenie, sprawność i gotowość do dalszych działań, wykorzystanie terenu, systemu ognia, ilość i jakość danych uzyskanych przez rozpoznanie itp/;
- stopień poprawności i czas podjęcia decyzji przez poszczególnych dowódców zwłaszcza dotyczących elementów umownie przyjmowanych w ćwiczeniu /użycie lotnictwa i artylerii, wykorzystanie broni jądrowej i jej skutków, niszczenia, działanie dywersji itp/;
- przestrzeganie przez strony ustalonych przez kierownictwo zasad gry /np. czasu rozpoczęcia i nakazanych tras marszu, decyzje rozjemców odnośnie strat itd/.

4. Dobór i zasady pracy rozjemców terenowo-oddziałowych - jak "Konceptyjne założenia eksperymentalnego ćwiczenia taktycznego" s.^{1/}

5. System łączności i kierownictwa oraz środki transportu

System łączności kierownictwa powinien zapewnić ciągły kontakt radiowy /radioliniowy/:

- kierownictwa z głównym rozjemcą terenowo-oddziałowym i jego pomocnikami, starszymi rozjemcami stron oraz ćwiczącymi dowódcami;
- głównego rozjemcy terenowo-oddziałowego z jego pomocnikami, starszymi rozjemcami stron oraz rozjemcami terenowo-oddziałowymi przy pododdziałach;

1/ J. Zakrzewski: Konceptyjne założenia. Wyd. cyt. s.

- pomocników głównego rozjemcy z grupami pozoracji działającymi na danym kierunku;
- starszych rozjemców stron z rozjemcami przy oddziałach;
- rozjemców przy pododdziałach z odnośnymi dowódcami.

W celu umożliwienia rozjemcom wykonywania zadań należy do ich dyspozycji wydzielić odpowiednią ilość samochodów osobowo-terenowych /najlepiej WD/, wychodząc z rozliczenia, iż każdy rozjemca przy dowódcy batalionu i kompanii /piechoty, czołgów/ powinien mieć własny środek transportu.

III. ORGANIZACJA BADAŃ

A. GRUPA BADAWCZA

1. Skład grupy

a/ Kierownik grupy - przy kierownictwie ćwiczenia	- 1 ASG
- zca kier. grupy	j.w. - 1 WOW
- pom.kier.grupy d/s badań testowych i ankiet	- 1 ASG
b/ Zespół badawczy przy stronie "Południowej":	
- przedstawiciel przy dcy i sztabie dywizji	- 1 ASG
- przedstawiciele przy dcach pz /pcz/ i pododdz.	- 4 ASG
c/ Zespół badawczy przy stronie "Północnej":	
- przedstawiciel przy dcy i sztabie dywizji	- 1 ASG
- przedstawiciele przy dcy pz i 1 pododdziale	- 2 ASG
	<hr/>
	Razem: - 10
d/ Zespół badawczy toku mobilizacji	- 8 WOW
	- 2 ASG
e/ Ekipa filmowa /trzy zespoły/	- 2 ASG
	- 4 WOW

ogółem 26 osób w tym 13 ASG, 13 WOW

Ponadto przewiduje się, że około 8-10 rozjemców otrzyma dodatkowe zadania prowadzenia obserwacji naukowej w myśl wskazań kierownika grupy badawczej.

2. Wyposażenie grupy badawczej:

- 3 aparaty filmowe 16 mm: w tym 2 z ASG, 1 z WOW;
- 2-3 magnetofony reporterskie oraz 1 aparat fotograficzny;
- 8 samochodów osobowo-terenowych w tym 3 dla ekipy filmowej - zabezpiecza WOW.

B. ETAPY I ZAGADNIENIA BADAWCZE:

Pierwszy etap: 2-5 wrzesień - instruktaż dla rozjemców
stron;

- a/ Udział grupy badawczej w instruktażu.
- b/ Informacja dla rozjemców o treści badań oraz założeniach eksperymentu metodycznego.
- c/ Praca ekipy filmowej - przygotowanie do ćwiczenia.

Drugi etap: 6-7 wrzesień - mobilizacja /Rarnów, Skierniewice/:

- a/ Obserwacja migawkowa czynności mobilizacyjnych:
 - czasy i szybkość przebiegu czynności mob. w jednostkach;
 - harmonogram czynności grup mobilizacyjnych /funkcyjnych/;
 - harmonogram czynności mobilizacyjnych żołnierzy.
- b/ Obserwacja jakościowa trybu mobilizacji /ogólny przebieg, stopień realności założeń mob. itp/ prowadzona przez członków zespołu badawczego.
- c/ Wstępne badanie testowe oficerów i szeregowych rezerwy /próba 100-150 osobowa/ z zakresu znajomości prostych zagadnień taktycznych i nauki o broni /sprzęcie/.
- d/ Praca ekipy filmowej - przebieg mobilizacji.

Trzeci etap: 7-10 wrzesień - wstępne przeszkolenie rezerwistów na OC Dęba - Lipa lub OC ORZYSZ;

a/ Zapoznanie się z programami, obserwacja toku przeszkolenia.

b/ Praca ekipy filmowej - przebieg wstępnego przeszkolenia.

Czwarty etap: 10-15 wrzesień - przebieg ćwiczenia:

a/ Obserwacja przebiegu ćwiczenia przez członków grupy badawczej z punktu widzenia:

- treści taktycznej i stopnia realności ćwiczenia /sytuacji/;
- poziomu osiągniętej gotowości bojowej wojsk /ocena możliwości udziału ćwiczących wojsk w rzeczywistej walce/;
- wpływu całości ćwiczenia i poszczególnych sytuacji na kształtowanie się kolektywów żołnierskich i wyrabianie odpowiednich cech moralno-bojowych.

b/ Obserwacja przebiegu eksperymentu metodycznego a zwłaszcza:

- przydatności proponowanej struktury aparatu rozjemczego;
- wartości zasad i sposobów pracy kierownictwa i rozjemców.

c/ Praca ekipy filmowej - filmowanie przebiegu ćwiczenia.

Piąty etap: 15-16 wrzesień - badania końcowe

a/ Końcowe badania testowe oficerów i szeregowych rezerwy /próba około 250-300 osobowa/ na OC Orzysz /Czerwony Bór/.

b/ Badania ankietowe dotyczące przebiegu i wyników całości ćwiczenia kompleksowego.

- oficerów aparatu kierowniczo-rozjemczego, oficerów ćwiczących kadry /około 100 osób/;
- oficerów rezerwy - możliwie wszystkich;
- szeregowych służby zasadniczej i rezerwy - około 150.

- c/ Wywiady z przedstawicielami kierownictwa, rozjemcami /główny rozjemca terenowo-oddziałowy, jego pomocnicy, rozjemcy stron w tym 3-4 rozjemców przy pododdziałach/, dowódcami związków taktycznych i oddziałów oraz kilkoma oficerami rezerwy - razem około 20 wywiadów.
- d/ Praca ekipy filmowej - zakończenie ćwiczeń, praca grupy badawczej.

C. OPRACOWANIE WYNIKÓW BADAŃ

Poszczególni członkowie zespołu badawczego opracowują sprawozdania z obserwacji w toku ćwiczenia i przedstawiają sprawozdanie na miejscu po zakończeniu ćwiczenia.

Opracowanie ankiet siłami pracowników sztabu okręgu przy współudziale członków zespołu badawczego - w ciągu miesiąca po zakończeniu ćwiczenia.

Sprawozdanie kierownictwa ćwiczenia z przebiegu ćwiczenia - dwa tygodnie po zakończeniu ćwiczenia.

Opracowanie sprawozdania uogólniającego - 6 tygodni po zakończeniu ćwiczenia.

Załączniki:^{1/}

1. Terminarz zasadniczych czynności badawczych.
2. Kwestionariusz ankiety dla oficerów kadry oraz rezerwy.
3. Kwestionariusz ankiety dla szeregowych.
4. Treść testu dla oficerów rezerwy.
5. Treść testu dla szeregowych rezerwy.

KIEROWNIK ZAKŁADU DYDAKTYKI
WOJSKOWEJ ASG

/-/ płk dr Jerzy ZAKRZEWSKI

1/ Z wymienionych załączników tylko "Terminarz zasadniczych czynności badawczych" zamieszczono w publikacji jako oddzielny dokument /załącznik 2/. Pozostałe załączniki z braku miejsca nie zostały opublikowane w dosłownym brzmieniu, niemniej treść pytań ankietowych i testów egzaminacyjnych zawierają załączniki 11, 12, 13, 14.

- c/ Wywiady z przedstawicielami kierownictwa, rozjemcami /główny rozjemca terenowo-oddziałowy, jego pomocnicy, rozjemcy stron w tym 3-4 rozjemców przy pododdziałach/, dowódcami związków taktycznych i oddziałów oraz kilkoma oficerami rezerwy - razem około 20 wywiadów.
- d/ Praca ekipy filmowej - zakończenie ćwiczeń, praca grupy badawczej.

C. OPRACOWANIE WYNIKÓW BADAŃ

Poszczególni członkowie zespołu badawczego opracowują sprawozdania z obserwacji w toku ćwiczenia i przedstawiają sprawozdanie na miejscu po zakończeniu ćwiczenia.

Opracowanie ankiet siłami pracowników sztabu okręgu przy współudziale członków zespołu badawczego - w ciągu miesiąca po zakończeniu ćwiczenia.

Sprawozdanie kierownictwa ćwiczenia z przebiegu ćwiczenia - dwa tygodnie po zakończeniu ćwiczenia.

Opracowanie sprawozdania uogólniającego - 6 tygodni po zakończeniu ćwiczenia.

Załączniki:^{1/}

1. Terminarz zasadniczych czynności badawczych.
2. Kwestionariusz ankiety dla oficerów kadry oraz rezerwy.
3. Kwestionariusz ankiety dla szeregowych.
4. Treść testu dla oficerów rezerwy.
5. Treść testu dla szeregowych rezerwy.

KIEROWNIK ZAKŁADU DYDAKTYKI
WOJSKOWEJ ASG

/-/ płk dr Jerzy ZAKRZEWSKI

1/ Z wymienionych załączników tylko "Terminarz zasadniczych czynności badawczych" zamieszczono w publikacji jako oddzielny dokument /załącznik 2/. Pozostałe załączniki z braku miejsca nie zostały opublikowane w dosłownym brzmieniu, niemniej treść pytań ankietowych i testów egzaminacyjnych zawierają załączniki 11, 12, 13, 14.

TERMINARZ ZASADNICZYCH CZYNNOŚCI BADAWCZYCH

TERMIN	ZAGADNIENIA BADAWCZE	METODA BADAŃ	MIEJSCE	BADANI JEDNOSTKA	ILOŚĆ OSÓB	ODPOWIEDZIALNI D-CA	ZESPÓŁ BADAWCZY
1	2	3	4	5	6	7	8
2-5.9	1. Przebieg in- struktażu roz- jemców	Obserwa- cja	Warszawa OC-Orzysz	Aparat rozjemczy	-	-	Grupa badaw- cza /całość/
6.9	2. Tok mobiliza- cji	Obserwa- cja /mi- gawkowa/	Tarnów Sanok Skiernie- wice	14 pz 32 pcz 2 pz	-	-	Zespół "a" + 3 człon- ków z innych zesp.
7.9	3. Stan wiedzy rezerwistów	Egzamin testowy oficerów i szer. rezerwy	OC Dębe- Lipa	14 pz: -trzy pl piech. - ofic. rezerwy	75 szer. 20 ofic.	dca 14pz j.w.	zespół "a"
8-10.9	4. Wstępne przeszk- olenie re- zerwistów	Obser- wacja	OC Orzysz	32 pcz: -pięć załóg czołgowych -ofic. rezer- wy	25 szer. 10 ofic.	dca 32 pcz j.w.	Zespół "b"
			OC Orzysz	2pz - pl moźdz.	20	dca 2 pz	zespół "c"
			OC Dębe- Lipa	9 DZ 9 DZ	-	dca 9DZ	zespół "a"
			OC Orzysz	1 DZ	-	dca 1DZ	zespół "c"

1	2	4	5	6	7	8
11-15.9	5. Przebieg dwustronnego dywizyjnego ćwiczenia	OC-Dębe-Lipa OC-Czer. Bór OC-Orzysz	Ćwiczące jednostki aparatus rozjemczy	15 ofic. 70 szer. 30 ofic. 50 szer. 15 ofic.	Dca 9DZ	zespół "a" zespół "b" zespół "b" zespół "c"
15-16.9	6. Przebieg całości ćwiczenia	OC Orzysz	9DZ: -sztab: - 14pz - 32pcz			Grupa dawcza /całość/
	a/Badania ankietyowe ćwiczących /kadry i rezerwy/					
	b/Badania ankietyowe oficerów /aparatury kielimnowskiej - cz. rozjemczy	OC Orzysz	Kierownictwo Rozjemczy: -przy głównym rozjemcy -przy stronie "Połud."	10 ofic. 10 ofic. 25 ofic.	Gł. roz. St. roz. St. roz.	Kierownik grupy Zespoły "a" i "b" Zespół "c"
	c/Egzaminatory testowy	OC Orzysz	14pz: -trzy pl plech. -pl moźdz. -ofic. rez. 32pcz-10 załóg czolg. -ofic. rez. 2pz-trzy pl plech -pl moźdz. -ofic. rezerwy	75 szer. 20 szer. 20 ofic. 50 szer. 20 ofic. 75 szer. 20 szer. 20 ofic.	dca 14pz -" -" dca 32pcz -" -" dca 2pz -" -"	Zesp. "a" -" -" Zesp. "b" -" -" Zesp. "c" -" -"

SCENARIUSZ FILMOWY ĆWICZENIA "MAZURY"

Etap ćwiczenia	Data	Temat zagadnienia	Kamera nr	Miejsce	Czas projekcji / Filmowane nie +50-100%!	Uwagi:
1 Mobilizacja	2 6-7.9	3 Fragmenty wcielania rezerwistów - praca WKR - wręczenie nakazów - przybycie rezerwistów - tok wcielania /etapy/ - praca oficerów kadry - inne	4 nr 1 /płk Kaznowski/	2 TARNÓW	6 2' 0,30" 5 0,30" 3 2 2 15'	7 Kamera 1: płk Kaznowski Kamera 2: WOW " 3: mjr Janiec
Przeszkolenie	8-11. 09.	Razem: Fragmenty procesu szkolenia na OC: - szkolenie pojedynczego szeregu./musztra, nauka o broni, nauka jazdy/ - zgrywanie pododdziałów - szkolenie ogniowe	nr 3 /mjr Janiec/	OC ORZYSZ	2' 4' 2' 3' 2' 2'	
Instruktaż rozjemców	10.12. 09.	Fragmenty instruktażu rozjemców terenowych	nr 1	Czerwony Bór Orzysz	2' 2'	

1	2	3	4	5	6	7
Okres zajmowania rejonów wyjściowych	12-13.9	Przemarsz kolumn przygotowanie do działań:	nr 1	14 pz	1-2	
		- kolumny w czasie marszu				
		- trudności zajmowania rejonów	nr 2 /WOW	4 pz	1-2	
		- szkolenie w rejonach wyczekiwania	nr 3	2 pz	2-2 2-3	
		- podjęcie decyzji /stawianie zadań/				
		- działania grup dywersyjno-rozpoznawczych			2-3 8-12	
Zbliżanie	13.9	<u>Marsz ubezpieczony</u>		j.w.	1	
		- wyciąganie kolumn	nr 1, 2, 3		2-5	
		- przekraczanie przeszkód wodnych				
		- działania grup dywersyjno-rozpoznawczych			1 4-6	
Bój spotkaniowy	13.9	- rozwijanie kolumn	nr 1	14 pz	1-2	
		- stercie stron	nr 3	2 pz	5-8	
		- działania rozjemców	nr 2	rezerva	2-3 8-13	
Forsowanie, opóźnianie, pościg.	14.9	<u>Forsowanie iz. NAREN</u>	nr 1	14 pz	10	
		- desant				
		- prut promowy	nr 2	pa, 4pz	10	
		- praca saperów				
		- walka				
		- pracę rozjemców				

1	2	3	4	5	6	7
		Opóznianie - obrona rz. NAREW - podchodzenia "npła" - praca rozjemców - działania opóźniające		nr 3	2 pz 14 pz	10
14.9		Pościgi: - marsz - manewr - zatory - walka		nr 1 nr 2	14 pz 4 pz	10 5
14-15. 9.		Organizacja obrony: - zajmowanie rubieży - prace saperские		nr 3	2 pz	2 2
14-15. 9.		Przygotowanie natarcia: - zajęcie podstaw wyjściowych przez: - 14 pz - 32 pcz - artylerię		nr 1 nr 2 nr 2	14 pz 9 pcz pa	2 2 2
15.9		Przełamanie: - współdziałanie piechoty z czołgami - artyleryjskie przygotowanie - walka		nr 1 nr 2 nr 1-3	14 pz, pcz pa obie strony	2-3 1-1 2-2 2-3
		Kontratak: - współdziałanie piechoty i czołgów		nr 1, 2,3		2-3
		Omówienie Opracowywanie ankiet przez oficerów Egzamin praktyczny		nr 1 nr 3		2 2

OPRACOWAŁ:
płk dr J. ZAKRZEWSKI

Uwaga: W praktyce kamera nr 2 /WOW/ pracowała oddzielnie wykonując film dla potrzeb okręgu.

Omówienie ćwiczenia. Praca grupy badawczej

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO
im.gen.broni K. Świerczewskiego

ZAKŁAD DYDAKTYKI WOJSKOWEJ I PRACY
PARTYJNO-POLITYCZNEJ W DZIAŁANIACH
BOJOWYCH

NOTATNIK I SPRAWOZDANIE CZŁONKA GRUPY
BADAWCZEJ

.....
Zakończony

I. DANE DOTYCZĄCE BADAŃ

- A. Dane dotyczące obserwatora
- B. Badana jednostka
- C. Badana osoba /osoby/
- D. Krótka charakterystyka ćwiczenia /ocena warunków/

1. Charakterystyka ćwiczących wojsk /sztabów/

- a/ skład /faktyczny i przyjmowany w założeniu/;
- b/ wykształcenie;
- c/ przygotowanie.

2. Zabezpieczenie materiałowe:

- a/ transport ćwiczących i aparatu rozjemczego;
- ~~bx~~ /rodzaje, ilość, limit kilometrów, sprawność techniczna/;
- b/ łączność /rodzaje, ilość, sprawność techniczna/;
- c/ środki pozoracji pola walki /rodzaje, ilość/;
- d/ warunki pracy i odpoczynku /opisać/.

3. Struktura aparatu kierowniczego-rozjemczego:

- a/ kierownictwo;
- b/ rozjemcy /funkcje, ilość/;
- c/ organizacja łączności;
- d/ pozoracja pola walki /siły i środki, organizacja/.

4. Dokumentacja ćwiczenia

5. Przebieg ćwiczenia /krótki opis przebiegu ćwiczenia/.

II. ARKUSZ OBSERWACJI CECH OSOBOWOŚCI I STOPNIA REALNOŚCI SYTUACJI TAKTYCZNYCH

Charakterystyka sytuacji	Cechy osobowości	Stopień przejawiania się	Brak przejawiania się	Czynniki realności sytuacji	Stopień przejawiania się	Brak przejawiania się
Sytuacja nr	a/samodzielność myślenia			a/ szybkość działań /decyzji/		
1. Temat	b/samodzielność działania			b/ manewrowość		
.....	c/umiejętność działania w zespole			c/ działania na kierunkach		
2. Czas	d/inicjatywa, aktywność			d/rozsądkowanie sił		
.....	e/umiejętność przewidywania			e/ nagle zmiany sytuacji		
.....	f/ wyobraźnia			f/ napięte i krytyczne sytuacje		
.....	g/dokładność, punktualność			g/uzyskane zaskoczenie		
.....	h/ szybkość reakcji			h/ zwroty zaczepne		
.....	i/ wysiłek /umysłowy, fizyczny/			i/ realność sytuacji		
Sytuacja nr	a/ samodzielność myślenia			a/ szybkość działań /decyzji/		
1. Temat	b/ itd. jak wyżej			b/ itd. jak wyżej		
.....						
2. Czas						
3. Treść						

III. OCENA WYNIKÓW ĆWICZENIA

	dużym	średnim	małym	brak zdania
1. W jakim stopniu realizacja ćwiczenia wpłynęła na gotowość bojową wojsk w dziedzinie?				
a/ taktycznej				
b/ organizacyjnej				
c/ technicznej				
d/ psychiczno-moralnej				
2. Czy działania dowódców i pododdziałów były realne i odpowiadały współczesnym wymogom walki w zakresie:	tak	częściowo tak	nie	brak zdania
a/ podjętych decyzji dowódców				
b/ dowodzenie wojskami /organizacja współdziałania/				
c/ prowadzenie rzeczywistego rozpoznania				
d/ realność użycia i działań rodzajów wojsk				
e/ realności, dynamiczności działań pododdziałów				
f/ realności działań szeregowych				
3. Czy uzyskano w ćwiczeniu maksymalne zbliżenie do rzeczywistej walki.				
4. Kształtowanie cech osobowości /charakteru/				
5. Uwagi i propozycje				

IV. OCENA EKSPERYMENTU /zmiennych, zależnych/

1. Ocena treści ćwiczenia:

a/ opracowania

b/ realność ćwiczenia /wyniki obserwacji czynników realności poszczególnych sytuacji oraz całości ćwiczenia

b/ propozycje

2. Czy proponowany system umożliwił?	tak	częściowo tak	nie	brak zdania
a/ prowadzenie ćwiczenia wg decyzji dowódców				
b/ rozgrywanie lokalnych sytuacji przez rozjemców oddziałowo-terenowych				
c/ prowadzenie ćwiczenia bez sztucznych przerw				
d/ zachowanie przed ćwiczeniami pełnej tajemnicy treści ćwiczenia				
e/ zapewnienie równości szans stronom w uzyskaniu powodzenia				
f/ sprawiedliwą ocenę działań stron				
g/ stworzenie realnych, dynamicznych sytuacji pola walki				
h/				

Uwagi i propozycje:

3. Czy struktura i zasady pracy aparatu kierowniczorozjemczego okazały się przydatne	tak	częściowo tak	nie	brak zdania
a/ rozjemców oddziałowo-terenowych				
b/ celowości zasad pracy rozjemców				
c/ systemu łączności				

4. Czy proponowana struktura i system pracy aparatu kier.-rozmiejscowego w porównaniu z dotychczasowym jest?	lepszą	bez różnicy	gorszy	brak zdania
--	--------	-------------	--------	-------------

Uwagi i propozycje:

V. OCENA MOBILIZACJI I WSTĘPNEGO PRZESZKOLENIA REZERWISTÓW

1. System i rezultaty mobilizacji i wstępnego przeszkolenia:

- a/ czas osiągnięcia gotowości przez pododdziały /oddziały/;
- b/ harmonogram czynności grup wcielanych szeregowych /plutonów, kompanii/ w okresie pierwszych 24 godzin /od chwili przybycia pierwszego rezerwisty/;
- c/ tok /sprawność/ czynności w okresie wcielania na poszczególnych punktach pracy;
- d/ organizacja wyposażenia pododdziałów jednostki;
- e/ uwagi i propozycje usprawnień w zakresie organizacji wcielania.

2. Przebieg przeszkolenia wstępnego oficerów i szeregowych rezerwy:

- a/ ogólny stan wyjściowy poziomu wyszkolenia /na podstawie egzaminów/ z załączeniem protokołów i materiałów egzaminacyjnych;
- b/ przebieg przeszkolenia:
 - ocena programów;
 - wykorzystanie czasu;
 - uzyskane wyniki;
- c/ wpływ przeszkolenia wstępnego na kształtowanie się kolektywów żołnierskich;
- d/ uwagi i propozycje co do okresu wstępnego przeszkolenia.

3. Okres przejazdu na ćwiczenie:

- a/ harmonogram czynności pododdziałów /oddziałów/;
- b/ wykorzystanie czasu z punktu widzenia wyszkolenia;
- c/ kształtowanie się kolektywów wojskowych.

Opracował:

płk dr Jerzy ZAKRZEWSKI

Przebieg i miejsce pracy grupy /zespólów/ badawczej
w ćwiczeniu "MAZURY"

DATA	ZESPÓŁ	KIEROWNIK GRUPY	Z E S P Ó Ł				D / 2 pz /	EKIPY FILMOWE
			A / 14 pz /	B / 4 pz /	C / 32 pz /	"Połud"		
1		2	2	4	5	6	7	"Północ"
5.9	Tarnów	Tarnów	Tarnów	-	Sanok	Skierwie- vice	Tarnów	-
6.9	przerwa	Tarnów	Tarnów	-	Sanok	Skierwie- vice	Tarnów	-
7.9	-	-	Dębe	-	Dębe	przerwa	przerwa	-
8.9	-	-	Dębe	-	Dębe	Warszawa Orzysz	przerwa	Warszawa Orzysz
9.9	-	-	przerwa	-	transp. kolej.	Orzysz	przerwa	Orzysz
10.9	Komorowo Orzysz	Komorowo Orzysz	Komorowo Orzysz	Komorowo Orzysz	-	Orzysz	przerwa	Orzysz
11.9	Orzysz	Orzysz	Orzysz	Orzysz	-	Orzysz	przerwa	Orzysz
12.9	Komorowo	Komorów	Geranów	-	-	Orzysz	Komorowo	Orzysz
13.9	Czerwonny Bór	Czerwonny Bór	Czerwonny Bór	Bug Czer.Bór	-	Czerwonny Bór	Bug Czer.Bór	Narew Czer.Bór
14.9	Narew Orzysz	Narew Orzysz	Narew Orzysz	Narew Orzysz	Orzysz	Narew Orzysz	Narew Orzysz	Narew Orzysz
15.9	Orzysz	Orzysz	Orzysz	Orzysz	Orzysz	Orzysz	Orzysz	powrót
16.9	Orzysz powrót	Orzysz powrót	Orzysz powrót	Orzysz powrót	Orzysz powrót	Orzysz powrót	Orzysz powrót	-

OPRACOWAŁ:

plk dr Jerzy ZAKRZEWSKI

Wykaz podstawowej dokumentacji uzyskanej w toku badań
ćwiczenia "MAZURY"

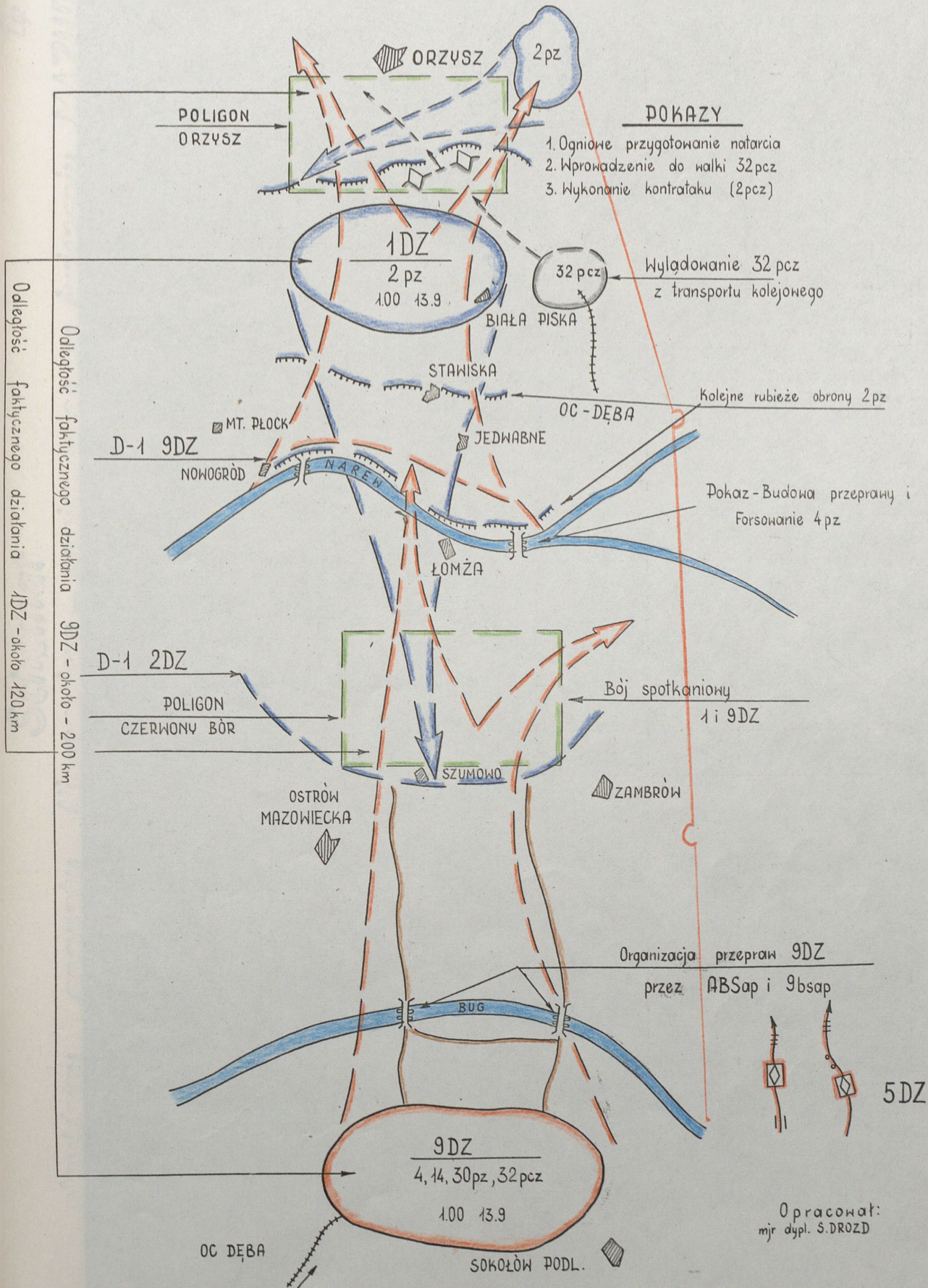
Lp.	Rodzaj materiału badanego	O d d z i a ł						Ogół- kiem	
		kier- row- nic- two	sztab 9 DZ	14 pz	4 pz	32 pcz	sztab 1DZ		2 pz
1.	<u>Test egzaminacyjny</u>								
	a/ ofic.gr.zasad.	-	-	10	11	10	-	10	41
	weryfikacja	-	-	10	11	-	-	10	31
	gr.kontrolna	-	-	10	7	14	-	7	38
	razem <i>testów ofic. row</i>	-	-	30	29	24	-	27	110
	b/ szereg.gr.zasad.	-	-	30	21	17	-	25	93
	weryfikacja	-	-	27	21	-	-	25	73
	gr.kontrolna	-	-	37	12	28	-	25	102
	razem <i>testów szereg. ofic.</i>	-	-	94	54	45	-	75	268
	<i>razem testów</i>	-	-	124	83	69	-	102	378
2.	<u>Ankiety</u>								
	a/ ofic.-kier.rozj.	17	-	3	2	-	4	4	30
	ćwicz.-kadra	-	-	10	13	7	5	9	44
	ćwicz.-rezerwa	-	-	-	-	9	-	9	18
	razem <i>ankiet ofic. row</i>	17	-	13	15	16	9	22	92
	b/ Szeregowi:								
	- czynna	-	-	-	-	-	-	-	-
- rezerwa	-	-	50	50	-	-	50	150	
razem <i>ankiet szeregowi</i>	-	-	50	50	-	-	50	150	
<i>razem ankiet</i>	17	-	63	65	16	9	72	242	
3.	Sprawozdanie	1	-	2	2	1	-	2	8

Opracował:

płk dr Jerzy ZAKRZEWSKI

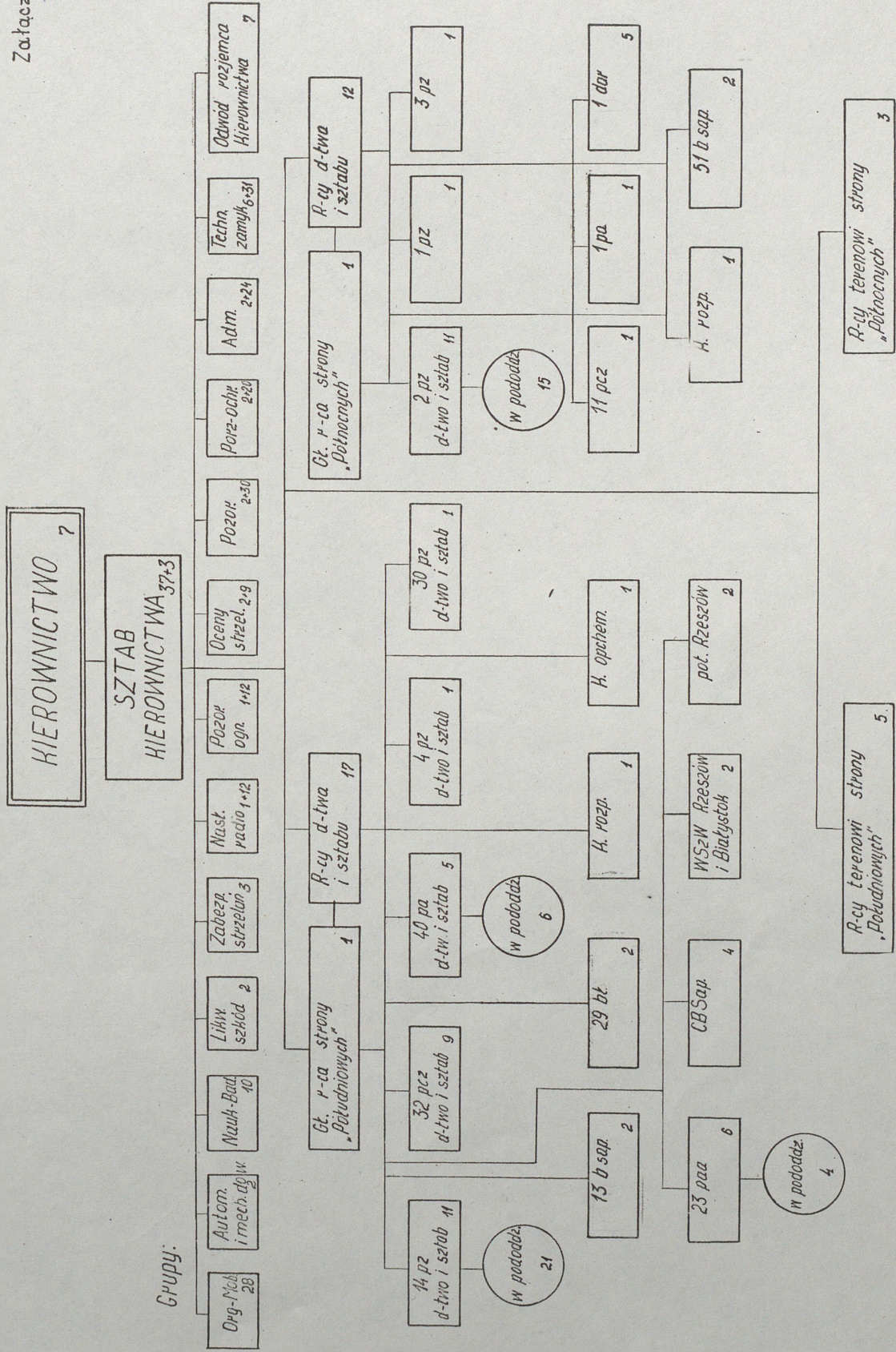
SCHEMAT KONCEPCJI TAKTYCZNO-OPERACYJNEJ ĆWICZENIA „MAZURY”

TAJNE
Egz nr.....
Załącznik nr 7

Schemat Hieronimico - Rozjemczego w ćwiczeniu "MAZURY"

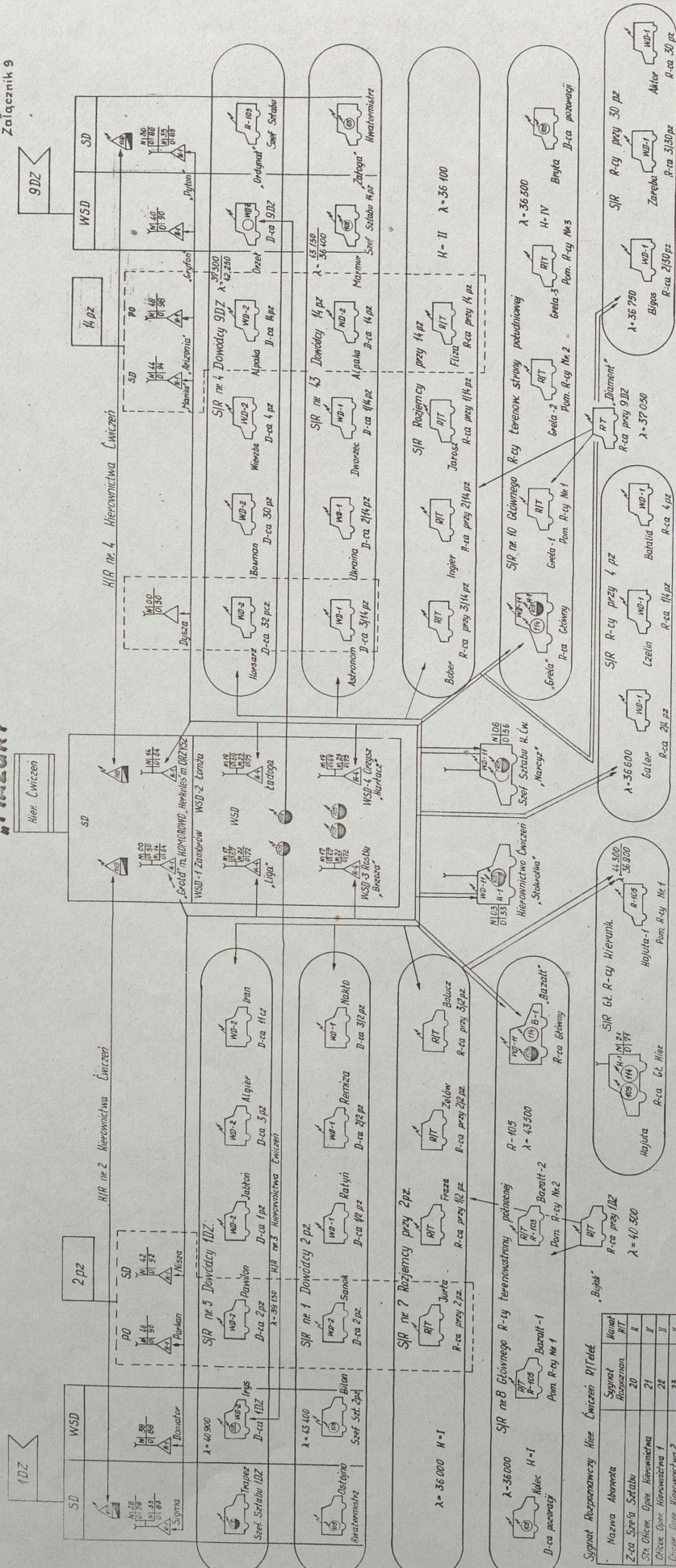
Załącznik 8

Wykonat na podstawie rozkazu organizacyjnego WOH
ptk dypl. R. Sielecki

Schemat łączności radiowej hierarchicznego ćwiczenia „MAZURY”

Tajne
Egz nr.....
Załącznik 9

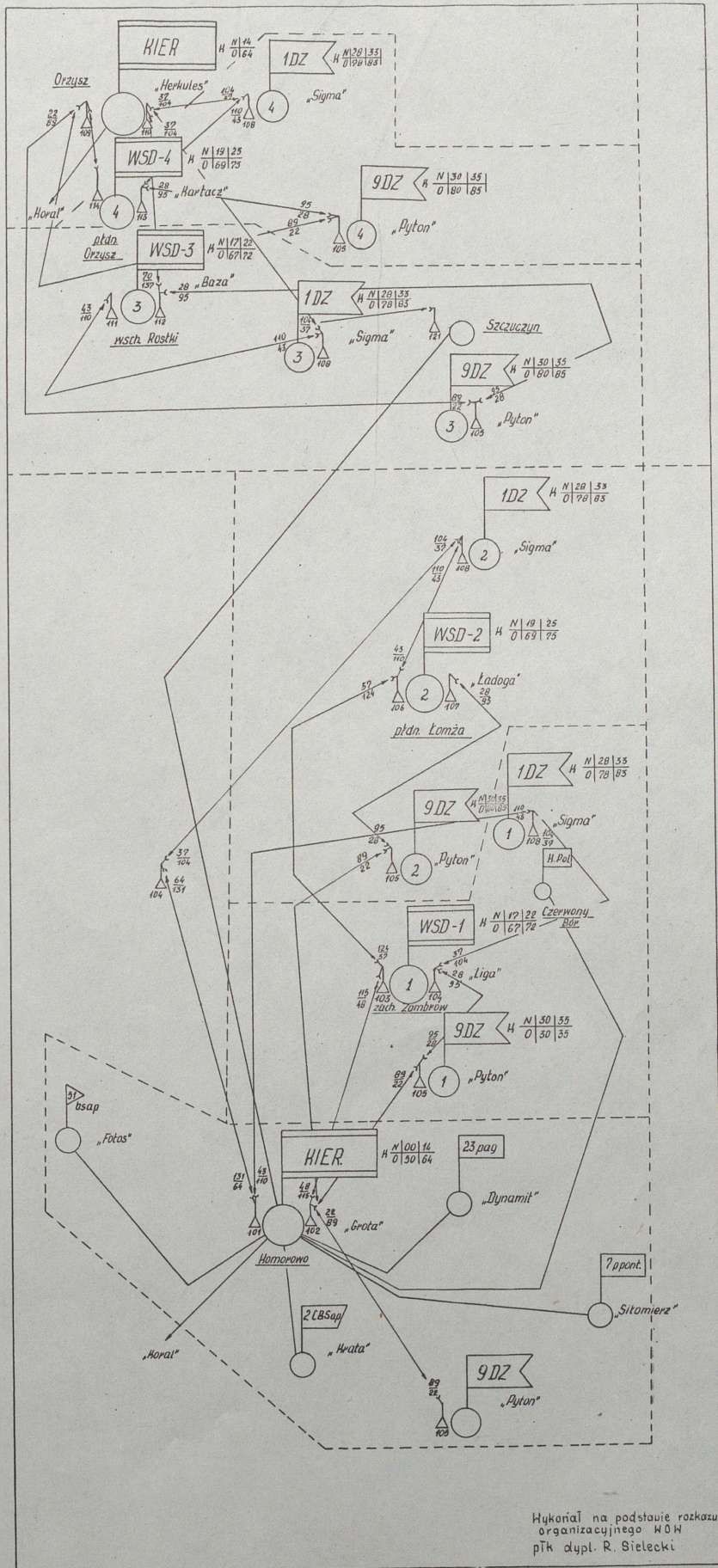
Uwagi:

1. Osobisty Kujawom Hierarchicznego Ćwiczenia „Stawówka”, Szef Sztabu Hierarchicznego Ćwiczenia „Narega” kieruje całą siecią włączając do wszystkich S-ty UHF i systemem RIT „K” na ich wolanie nalychmat odpowiadając.
2. Sieć radiotelefonów „H” przeznaczona jest wyłącznie dla łączności hierarchicznego z hierarchicznym.
3. W celu rozmawiania łączności z korespondentem wysłanym w telefon „H” należy w obrotu ustalić jego częstotliwość odbiorczą, przyciskając radiowęzły przy ustawieniu w położeniu „D” (dotyczy) przeprowadzić rozmowę po zakończeniu rozmowy przeskoczyć na swoją częstotliwość nadawczą.
4. Rozmowy prowadzić dwustronnie i tylko przy pomocy table. rozmawiających.
5. Sprawdzenie łączności korespondenta UHF sygnałem – odpowiadając 80 20 54 14 84

Sygnal Rozpoznawczy Hier. Ćwiczenia RITelet	
Nazwa Abonenta	Kanał
Z-ca Szefa Sztabu	RIT
37a Oficer Upr. Hierarchiczna	20
Oficer Upr. Hierarchiczna 1	21
Oficer Upr. Hierarchiczna 2	22
Oficer Upr. Hierarchiczna 3	23
Oficer Łączności	24
R-ca przy 9DZ	25
R-ca przy 1DZ	Bulak
D-ca kom. samoch.	Diamant
	26

Wykonany na podstawie rozkazu organizacyjnego MOH pik. dupl. R. Sielecki

Schemat Łączności radioliniowo-przewodowej kierownictwa ćwiczenia „MAZURY”

Tajne
Eqz. nr...

Wykoniał na podstawie rozkazu
organizacyjnego NOKW
płk dupl. R. Sielecki

ZESTAWIENIE WYNIKÓW

BADAŃ ANKIETOWYCH OFICERÓW W ĆWICZENIU "MAZURY"

w dniach 6 - 15.9.1966r.

Ilość oficerów biorących udział w badaniach ankietowych oraz dane personalne

Wyszczególnienie	Ilość oficerów			Wykształcenie							
	Starsi	Młodszy	Razem	wojskowe					ogólne		
				Wyższe	Oficerska szkoła	KDO	Studium wojskowe	Inne	Wyższe	Średnie	Inne
Kierownictwo i rozjemcy	24	6	30	21	5	3	-	1	3	27	-
Ćwiczący /oficerowie zawodowi/	25	19	44	10	25	9	-	-	2	40	2
Ćwiczący /oficerowie zawodowi/ <i>(Newry)</i>	-	18	18	-	-	-	14	4	12	4	2
Razem:	49	43	92	31	30	12	14	5	17	71	4

I. Organizacja mobilizacji i wstępnego przeszkolenia /na pytania od 1 do 8 odpowiedzi wyłącznie oficerowie ćwiczący/.

1. Pytania ankietowe	Odpowiedzi w procentach			
	tak	raczej tak	nie	brak zdania
a/ Czy system przeszkolenia aktualnie stosowany był słuszny?	50	50	-	-
b/ Czy osobiście odnieśliście dużą korzyść z całości przeszkolenia?	39	61	-	-
c/ Z jakiej dziedziny odnieśliście w ćwiczeniu największą korzyść? ²				
- taktycznej			- 55%	
- wychowawczej			- 22%	
- ogniowej			- 45%	
- technicznej			- 39%	
- organizacji dowodzenia			- 45%	

- 1/ *Oronny* Autor ankiety /zestawu pytań/ - płk dr J. Zakrzewski, ponadto brali udział: płk dypl. R. Sielecki, ppłk mgr M. Sidor.
- 2/ W odpowiedzi na to pytanie ankietowani mieli podkreślić dwie dziedziny wiedzy, z których odnieśli największą korzyść. Liczby przy każdej dziedzinie określają procent ankietowanych, którzy podkreślili *daną* dziedzinę wiedzy.

2. Jak oceniacie organizację mobilizacji i wstępnego przeszkolenia?	Odpowiedzi w procentach			
	tak	raczej tak	nie	brak zdania
a/ Czy zostaliście wyznaczeni na właściwą funkcję?	56	22	22	-
b/ Czy tok mobilizacji był sprawny:				
- w WKR?	56	22	22	-
- w jednostce?	61	39	-	-
c/ Czy można usprawnić mobilizację:				
- w WKR ?	28	28	22	22
- w jednostce?	45	28	10	17
d/ Czy program wstępnego przeszkolenia /przed ćwiczeniem/ był właściwy?	50	27	-	23
e/ Czy czas przeznaczony na przeszkolenie i przygotowanie do ćwiczenia był wystarczający?	56	34	-	10

3. Jakie macie propozycje ulepszenia systemu przeszkolenia oficerów, szeregowców /rezerwy/?

Wnioski z wypowiedzi:

- należałoby uporządkować przydziały i specjalności wojskowe oficerów rezerwy, przeszkalanie powinno być bardziej systematyczne i zorganizowane /częstotliwość, miejsce, przydział, tematyka/;
- oficerowie rezerwy powinni być weryfikowani co 3-5 lat przez poddanie ich egzaminowi teoretycznemu i praktycznemu.

W wyniku weryfikacji należałoby ustalić na jakie stanowisko oficer może być wyznaczony;

- konieczne jest zapewnienie bardziej ścisłej więzi rezerwistów z macierzystą jednostką.

4. Jakie macie propozycje udoskonalenia okresu wstępnego przeszkolenia /przed ćwiczeniem taktycznym/?

- okres wstępnego przeszkolenia /przed ćwiczeniem/ należałoby przedłużyć /ponad 70% wypowiedzi/;
- szkolenie oprzeć na mustrze bojowej i systematycznym przeszkoleniu na wszystkich szczeblach począwszy od najniższego;

- konieczna jest selekcja żołnierzy według przygotowania i posiadanych wiadomości.

5. Jakie zagadnienia powinny być dodatkowo uwzględnione w toku przeszkolenia rezerwy?

- umożliwić poznanie nowoczesnego sprzętu bojowego;
- w początkowym okresie przeszkolenia wygłosić /szczególnie dla oficerów/ kilka krótkich wykładów w celu zapoznania ze zmianami regulaminowymi i nowymi poglądami na zagadnienia współczesnego pola walki;
- kształtować umiejętności pracy wychowawczej;
- w czasie przeszkolenia rezerwy więcej uwagi poświęcić następującym przedmiotom: taktyka, terenoznawstwo, metodyka /dla oficerów i podoficerów/ ^{oraz} znajomość podstawowych obowiązków na różnych stanowiskach.

6. Jak można usprawnić tok mobilizacji?

- powinna być stale uaktualniana ^{stanowiska} rezerw osobowych. Jednostki wojsk operacyjnych nie mogą być ośrodkami mobilizacji. Na nich może ciążyć tylko przyjęcie rezerwy, organizacja pododdziałów, zgrywanie i osiągnięcie gotowości bojowej;
- należałoby prowadzić systematyczne szkolenie całej kadry w zakresie wcielania oraz wymianę doświadczeń w tym zakresie;
- celowe jest przeprowadzać mobilizację w garnizonie, a dopiero po skompletowaniu pododdziałów wyprowadzać w rejon zapasowy. W innym wypadku ciągły ruch pojazdów po drodze do rejonu zapasowego demaskuje ten rejon;
- należałoby oficerów rezerwy powoływać wcześniej.

Uwaga: wypowiedzi na ten temat jest znaczna ilość, a propozycje do do terminów wcześniejszego wcielania wahają się od jednej doby do kilku dni;

- mobilizację poważnie usprawniają załączki pododdziałów;
- rezerwiści, a w szczególności oficerowie rezerwy powinni mieć wydane sorty mundurowe, przechowywać je w jednostce w odpowiednim opakowaniu /podpisane/, lub też w domu i w razie powołania zgłaszać się w mundurach.

II. Organizacja i prowadzenie oraz wyniki ćwiczenia
taktycznego

1. Jak oceniacie wyniki ćwiczenia, a zwłaszcza?	Odpowiedzi w procentach											
	Oficerów kierow- nictwa i rozjem- ców				Oficerów ćwiczących							
					kadra				rezerwa			
	tak	raczej tak	nie	brak zdania	tak	raczej tak	nie	brak zdania	tak	raczej tak	nie	brak zdania
✓ czy zostały zrealizowane cele szkoleniowe?	33	52	15	1	45	29	12	14	40	50	1	10
• Czy działania dowódców i pododdziałów odpowiadały współczesnym wymagom walki w zakresie?												
a/ podjętych decyzji przez dowódców	34	37	29	-	36	38	12	14	34	50	-	16
b/ dowodzenia wojсками	8	36	53	3	24	37	22	17	32	26	10	32
c/ prowadzenie rzeczywistego rozpoznania	4	25	60	11	10	20	50	20	17	50	5	28
d/ realności użycia i działań rodzajów wojsk	15	56	22	7	31	41	12	16	46	27	-	27
e/ realności i dynamiczności działań pododdziałów	11	33	45	11	28	35	22	15	46	27	-	27
f/ realności działań szeregowych	25	50	20	5	20	48	20	12	56	17	10	17

Pytania ankietowe	Odpowiedzi w procentach											
	Oficerów kierownictwa i rozjemczych				Oficerów ćwiczących							
					kadra				rezerwa			
	tak	częściej tak	nie	brak zdania	tak	częściej tak	nie	brak zdania	tak	częściej tak	nie	brak zdania
3. Czy uzyskano w ćwiczeniu wystarczające zbliżenie do rzeczywistej walki?	8	56	25	11	20	37	31	22	18	62	10	10
4. Czy w ćwiczeniu wystąpiły następujące cechy?												
a/ ciągle narastanie sytuacji	34	53	7	6	56	18	22	4	66	17	-	17
b/ nagłe zmiany sytuacji	46	25	25	4	62	22	4	12	63	10	5	22
c/ napięte i krytyczne momenty w sytuacji	32	28	21	19	64	13	13	13	46	16	16	22
d/ czy przeciwnik był silny i trudny do pokonania	22	22	53	3	22	18	30	30	40	10	16	34
e/ wysokie tempo działań	8	34	50	8	42	38	10	10	45	33	-	22
f/ wysoka manewrowość	8	22	62	8	42	32	12	14	45	22	5	18
g/ działanie w warunkach zagrożenia i użycia bmar	42	38	17	3	30	24	27	19	24	16	10	50
h/ działanie na kierunkach	38	29	25	8	62	22	4	12	56	23	5	16
i/ rozśrodkowanie sił	28	42	22	8	60	24	8	8	27	45	12	16
j/ ograniczony czas na podejmowanie decyzji i organizację walki	50	36	7	7	58	18	12	2	61	16	5	18

5. Czy struktura i zasady pracy aparatu kierowniczo-rozjemczego okazały się przydatne w stosunku do:	Odpowiedzi w procentach											
	Kierownictwo i rozjemcy				Oficerowie ćwiczący							
					kadra				rezerwa			
	tak	raczej tak	nie	brak zdania	tak	raczej tak	nie	brak zdania	tak	raczej tak	nie	brak zdania
a/ rozjemców terenowo-oddziałowych	56	34	-	10	45	12	12	31	10	45	-	45
b/ zasad pracy rozjemców	67	22	3	8	32	25	16	27	10	27	24	39
c/ systemu łączności	67	19	16	8	30	18	28	24	23	16	16	45

Wnioski z wypowiedzi:

- w zasadzie aparat rozjemczy był zorganizowany zgodnie z zasadami, a także potrzebami i możliwościami szczebla okręgowego;
- zarówno organizacja, zasady pracy, jak system łączności w pełni zabezpieczały realizację zadań i celów ustalonych przez kierownictwo ćwiczenia;
- w zakresie zasad pracy rozjemców należałoby bardziej wnikliwie śledzić przekazywanie decyzji dowódców i ich realizację;
- zwiększyć rolę rozjemców terenowych m.in. przez podporządkowanie im rozjemców oddziałowych;
- należałoby więcej uwagi poświęcić przygotowaniu rozjemców do ćwiczenia;
- w ćwiczeniach z rezerwą konieczne jest wyznaczenie rozjemców przy kompaniach;
- rozjemcy nie powinni ingerować w sprawy podejmowania decyzji przez ćwiczących i wpływać na realizację tych decyzji;
- należałoby wprowadzić nowoczesny sprzęt, szczególnie sprzęt łączności.

6. Czy stosowany system umożliwiał?	Odpowiedzi w procentach											
	Oficerów kierownictwa i rozjemców				Oficerów ćwiczących							
					kadra				rezerwa			
	tak	raczej tak	nie	brak zdania	tak	raczej tak	nie	brak zdania	tak	raczej tak	nie	brak zdania
a/ prowadzenia ćwiczenia według decyzji ćwiczących dowódców	56	24	17	3	42	28	20	10	66	22	-	12
b/ rozgrywanie lokalnych sytuacji przez rozjemców terenowo-oddziałowych	45	29	10	16	30	22	18	30	16	34	-	50
c/ prowadzenie ćwiczenia bez sztucznych przerw	45	20	16	19	24	25	26	25	22	27	12	39
d/ zachowanie przed ćwiczącymi pełnej tajemnicy treści ćwiczenia	56	25	16	3	52	25	13	10	68	12	5	15
e/ równość szans dla stron w wykonaniu zadania bojowego	38	35	20	7	28	25	20	27	30	30	10	30
f/ sprawdziłą ocenę działań stron	38	56	3	3	25	41	14	20	27	33	-	40
g/ stworzenie realnych dynamicznych sytuacji pola walki	34	52	11	3	41	24	10	25	33	40	5	22

Wnioski z wypowiedzi:

- ze względu na ograniczenia terenowe /mała pojemność poligonów/ często słuszne decyzje dowódców nie mogły być uwzględniane /zatwierdzone i realizowane/;
- dobrze zorganizowany system łączności umożliwiał porozumiewanie się rozjemców /zwłaszcza terenowych/ między sobą, z kierownictwem, rozjemcami oddziałowymi, a także ćwiczącymi dowódcami;
- słabe przygotowanie i nieporadność oficerów rezerwy była przyczyną trudności w zakresie realizowania postulatów zapewniających zbliżenie ćwiczenia do rzeczywistości przyszłego pola walki;
- należy zapewnić obiektywność rozjemców;

Pytanie 7: Czy stosowana struktura i system pracy aparatu kierowniczo-rozjemczego w porównaniu z dotychczasowym jest? /odpowiedzi w procentach/

Kierownictwo i rozjemcy				Ćwiczący - kadra				Ćwiczący - rezerwa			
lepszcy	bez różnicy	gorszy	brak zdania	lepszcy	bez różnicy	gorszy	brak zdania	lepszcy	bez różnicy	gorszy	brak zdania
56	29	-	15	33	20	4	43	10	10	-	80

Wnioski z wypowiedzi:

- W ćwiczeniu zapewniono lepszą współpracę między rozjemcami;
- stosowany w ćwiczeniu system zapewnia możliwość bezpośredniego reagowania na braki i udzielania pomocy ćwiczącym, zapewnia swobodę działania rozjemców;
- należałoby śmiało uwzględniać decyzje ćwiczących dowódców /na wszystkich szczeblach/.

Pytanie 8. Czy uważacie, że istnieje możliwość usprawnienia ćwiczeń taktycznych z wojskami? /odpowiedzi w procentach/

Kierownictwo i rozjemcy				Ćwiczący - kadra				Ćwiczący - rezerwa			
tak	raczej tak	nie	brak zdania	tak	raczej tak	nie	brak zdania	tak	raczej tak	nie	brak zdania
45	25	-	30	60	20	-	20	45	16	-	29

Wnioski z wypowiedzi:

- za dużo jest pomocników kierownika ćwiczenia, którzy w większości praktycznie mało wpływają na przebieg ćwiczenia i nie są w nim zorientowani. Kierownictwo musi być elastyczne. W skład kierownictwa powinna wchodzić niewielka grupa ludzi, którzy muszą być na bieżąco zorientowani w każdej sytuacji i wpływać na tok ćwiczenia;

- oficerów kierunkowych /terenowych/ uczynić odpowiedzialnymi nie za poszczególne pułki, a kierunki. Zapewni się wówczas obiektywizm w rozgrywce poszczególnych sytuacji;
- do usprawnienia pracy kierownictwa może przyczynić się doskonały system obiegu informacji, a także ścisła współpraca rozjemców terenowych z oddziałowymi;
- plan /ogólny/ przeprowadzenia ćwiczenia powinien być konsekwentnie realizowany. Dlatego musi on być bardzo elastyczny aby nie powodować zamieszania i dezorientacji.

Pytanie 9. W jakiej dziedzinie przede wszystkim widzicie konieczność usprawnienia ćwiczeń? /odpowiedzi w procentach/.

	Kierownictwo i rozjemcy	Oficerowie ćwiczący	
		kadra	rezerwa
a/ cele ćwiczenia	25	4	27
b/ treść ćwiczenia	19	16	27
c/ dobór i przygotowanie terenu	30	30	22
d/ struktura i system pracy kierownictwa	25	16	22
e/ struktura i system pracy rozjemców	34	24	16
f/ zasady pracy i wyposażenie grup pozoracji	38	27	22
g/ system łączności kierownictwa	29	27	33
h/ przygotowanie aparatu kierowniczego do ćwiczenia	42	18	10
i/ przygotowanie ćwiczących do ćwiczeń	38	61	31
j/ wyposażenie ćwiczących	50	72	16

Uwaga: w ankiecie wymieniono dziedziny, a respondenci według uznania podkreślali te, które uważali za konieczne.

Wnioski i propozycje na temat usprawnienia pracy kierownictwa:

- doskonalić system wymiany informacji;
- niezwłocznie reagować na zaistniałe sytuacje;
- lepiej przygotowywać rozjemców działających na niższych szczeblach;
- poszczelni członkowie grupy kierownictwa, powinni być odpowiedzialni za poszczególne kierunki /działań/, aby zapewnić sprawne kierowanie ćwiczeniem;
- należałoby usprawnić sprawozdawczość rozjemców. Powinno być jedno sprawozdanie za oddział, które powinno zawierać określony etap ćwiczenia;
- wskazanym byłoby omówić z oficerami ogólne cele ćwiczenia i zapoznać z planem jego przebiegu nie zdradzając koncepcji taktycznych, ani przewidywanej przez kierownictwo rozgrywki;
- rozjemcy powinni wykazywać dowódcom, szczególnie oficerom rezerwy, że ich decyzje były słuszne, lub nie i dlaczego;
- każdy oficer uczestnik ćwiczenia powinien orientować się w sytuacji i w tym celu mieć mapę oraz znać w każdej chwili zamiar swego przełożonego. Tego w ćwiczeniu nie było;
- kierownictwo powinno mieć kilka wariantów planu rozgrywki ćwiczenia;
- rozjemcy powinni być w zasadzie samowystarczalni jeśli chodzi o ich zabezpieczenie /transport, noclegi, wyżywienie/.

Pytanie 10 i 11

Jakie macie propozycje odnośnie usprawnienia pracy kierownictwa i struktury aparatu rozjemczego oraz metod pracy rozjemców?

- dotychczasowy system rozjemczy w zasadzie zdaje egzamin;
- wszyscy rozjemcy powinni być dokładnie zapoznani z treścią ćwiczenia, a wszystkie problemowe sytuacje muszą być zawczasu rozegrane w terenie /przez kierownictwo ćwiczeń/;
- rozjemców - należałoby bardziej usamodzielnić /w granicach zaakceptowanego zamiaru stron i planu przeprowadzenia ćwiczenia/;

- rozjemcy powinni reprezentować wysoki poziom wiedzy teoretycznej i doświadczenia w zakresie dowodzenia wojskami;
- nie należy powoływać na rozjemców oficerów z jednostek, ponieważ powoduje to zazwyczaj ujawnianie ćwiczącym treści ćwiczenia i brak obiektywizmu w ocenie;
- rozjemcy powinni uzyskać konkretne i realne zadania;
- należy dawać pełną swobodę ćwiczącym dowódcom w podejmowaniu i realizacji decyzji;
- rozjemcy nie powinni przeszkadzać ćwiczącym. Powinni jedynie obserwować ich działania, a w określonym czasie /np. w końcu dnia - za całą dobę/ omówić dodatnie i ujemne strony ich pracy. Uwagi rozjemców przekazywane kierownictwu nie powinny stanowić tajemnicy dla ćwiczących;
- rozjemcy powinni w większym stopniu uwzględniać decyzje ćwiczących dowódców, nawet błędne;
- rozjemcy w kompaniach są niezbędni.

Pytanie 12:

Jakie macie uwagi odnośnie stosowania i usprawnienia pozoracji w ćwiczeniu?

Wnioski z wypowiedzi:

- należałoby zwiększyć ilość i wyposażenie grup pozoracji, stworzyć pozorację bardziej manewrową, zwiększyć ilość efektów dźwiękowych;
- pozorację należy stosować także w czasie postoju, marszu i w każdej sytuacji, ażeby ożywić ćwiczenie i zmusić ćwiczących do czujności. ~~W~~ stałego oddziaływania nieprzyjaciela.

Pytanie 13:

Jakie macie propozycje odnośnie wzbogacenia treści ćwiczenia?

Wnioski z wypowiedzi:

- bardziej komplikować poszczególne sytuacje;
- więcej uwagi poświęcać drugim rzutom /likwidacja desantów, współdziałanie z wojskami OTK itp/;
- w ćwiczeniu dwustronnym siły powinny być równe i wówczas można dać powodzenie tym, którzy faktycznie lepiej działają.

Pytanie 14: Czy w ćwiczeniach taktycznych z wojskami zadawać straty? /odpowiedzi w procentach/

Kier. i rozjemcy			Ćwiczący - kadra			Ćwiczący - rezerwa		
tak	nie	brak zdania	tak	nie	brak zdania	tak	nie	brak zdania
65	29	6	72	16	12	50	25	25

Wnioski z propozycji:

- a/ Straty należy zadawać w zależności od konkretnej sytuacji, oznaczać je i zapewnić wyprowadzonym z walki ludziom możliwość wzięcia udziału w dalszej części ćwiczenia. Źle działające pododdziały lub dowódców należałoby obciążać punktami karnymi, których ilość decydowałaby o końcowej ocenie. Straty muszą być zadawane, gdyż jest to czynnik realizmu pola walki.
- b/ Nie zadawać strat. Straty przyjmować aplikacyjnie, ponieważ żołnierze wyeliminowani z walki dużo tracą.

Pytania tylko dla kierownictwa i rozjemców:

15. Czy przy przyznawaniu powodzenia ćwiczącym stronom były brane pod uwagę następujące czynniki?

Czynniki taktyczne	w procentach			
	tak	częściowo tak	nie	brak zdania
	2	3	4	5
a/ przewaga w siłach i środkach	56	25	-	19
b/ podejmowane decyzje przez ćwiczących	56	24	7	3
c/ zaskoczenie	38	24	16	22
d/ manewr	50	28	11	11
e/ przewaga ogniowa	50	25	10	15
f/ wykorzystanie terenu	50	25	10	15
g/ wygodniejsze położenie	46	34	8	12
h/ atak /kontratak/	46	36	3	15
i/ tempo działania	50	25	5	20

1	2	3	4	5
<u>Uwaga: ankietowani wymienili</u> <u>dodatkowo:</u>				
j/ narzucony przez kierownictwo przebieg ćwiczenia	25	-	-	-
k/ szybkość doprowadzenia decyzji do wojsk	11	-	-	-

Wnioski z propozycji:

- w odbytym ćwiczeniu nie było mowy o przyznawaniu powodzenia, ponieważ przesądzono z góry powodzenie "Południowych";
- najwięcej w/w czynników występuje w czasie styczności stron /bój spotkaniowy/;
- w uwzględnieniu w/w czynników poważną przeszkodą było to, że najciekawsze fragmenty ćwiczenia stały się pokazami;
- należy wystrzegać się ćwiczeń z wojskami na dużą skalę i rozmachu bez gwarancji, że wojska i sztaby podążają zadaniom wynikającym z rozmachu.

Pytanie 16:

Inne uwagi?

Na pytanie to w ogóle nie było odpowiedzi.

Pytanie 17:

Jakie widzicie tematy prac badawczych w ćwiczeniach /szkoleniu bojowym/? Jak organizować badania?

Zaproponowano następujące tematy badań:

- † gotowość mobilizacyjna, a gotowość bojowa;
- system szkolenia rezerw osobowych;
- moralno-psychiczne skutki oddziaływania bronią masowego rażenia nieprzyjaciela;
- wpływ nowoczesnej techniki bojowej na sprawności psychiczne i wojskowe stanów osobowych. ~~praktycznie~~. Badania psycho-techniczne;
- sposoby zbierania, opracowywania i wykorzystywania informacji na różnych szczeblach dowodzenia;
- możliwości tajnego dowodzenia bez stosowania tabel i kryptonimów.

III. Niektóre aspekty problematyki wychowawczej w ćwiczeniach kompleksowych /odpowiedzi w procentach/

Ip.	Pytania ankietowe	Odpowiedzi dotyczące oficerów												Odpowiedzi dotyczące podoficerów i szeregowców											
		Kierownictwo i rozjemcy				Ćwiczący - Kadra				Ćwiczący - Rezerwa				Kierownictwo i rozjemcy				Ćwiczący - Kadra				Ćwiczący - rezerwa			
		dużym	średnim	małym	brak zdania	dużym	średnim	małym	brak zdania	dużym	średnim	małym	brak zdania	dużym	średnim	małym	brak zdania	dużym	średnim	małym	brak zdania	dużym	średnim	małym	brak zdania
1.	W jakim stopniu ćwiczenie wpłynęło na kształtowanie właściwych postaw moralno-bojowych?	37	50	10	3	27	15	8	50	10	66	-	24	34	46	10	10	10	22	12	56	10	45	16	29
		tak	raczej tak	nie	brak zdania	tak	raczej tak	nie	brak zdania	tak	raczej tak	nie	brak zdania	tak	raczej tak	nie	brak zdania	tak	raczej tak	nie	brak zdania	tak	raczej tak	nie	brak zdania
2.	Czy przebieg ćwiczenia wpływał na kształtowanie następujących cech moralno-bojowych?																								
	a/ samodzielność myślenia	75	18	7	-	42	30	8	20	50	34	-	16	10	34	3	63	12	22	16	50	22	27	5	16
	b/ samodzielność działania	59	29	12	-	32	28	20	20	45	34	5	16	10	34	3	63	2	22	22	54	22	40	22	16
	c/ umiejętność działania w zespole	59	34	7	-	48	25	4	23	46	27	-	27	22	25	-	55	22	25	3	50	33	40	5	22
	d/ aktywność, inicjatywa	45	52	3	-	34	30	16	19	33	45	-	22	12	29	7	52	8	24	18	50	27	27	10	36
	e/ umiejętność przewidywania	38	42	14	6	28	25	25	22	22	27	16	35	-	22	15	63	2	8	28	62	34	17	34	16
	f/ wyobraźnia	40	34	7	19	32	28	16	24	22	45	5	28	3	22	7	68	4	22	10	64	28	16	16	40
	g/ dokładność punktualność	53	25	22	-	27	30	23	20	16	50	5	29	16	11	16	57	4	15	30	51	22	29	10	29
	h/ szybkość reakcji	53	29	7	11	25	30	18	27	40	22	16	22	15	11	11	63	2	18	16	64	45	40	10	5
	i/ wysiłek umysłowy /fizyczny/	98	2	-	-	75	2	5	18	62	16	-	22	25	11	-	64	18	8	18	56	33	27	5	35

Wnioski z wypowiedzi:

- wymienione cechy osobowości występowały szczególnie w czasie konkretnych akcji /forsowanie, bój spotkaniowy, kontrataki/ i starcia z przeciwnikiem;
- samodzielność przejawiała się w szczególności w momentach utraty łączności i podczas działań w nocy;
- szereg ograniczeń i obiektywnych trudności /pojemność poligonów, ilość i stan sprzętu, narzucony plan rozgrywki kierownictwa/ stanowi przyczynę poważnych trudności w kształtowaniu samodzielności myślenia i działania.

Pytanie 3. W jakim stopniu ćwiczenie kompleksowe wpłynęło na kształtowanie się kolektywów żołnierskich /pododdziałów/ /odpowiedzi w procentach/

erown. i rozjemcy			Ćwiczący - kadra				Ćwiczący - oficerowie rezerwy			
średnim	małym	brak zdania	dużym	średnim	małym	brak zdania	dużym	średnim	małym	brak zdania
38	11	3	29	25	18	28	45	45	-	10

Wnioski z wypowiedzi:

- na kształtowanie się kolektywów żołnierskich najlepiej wpłynęła praca organizacji partyjnych i młodzieżowych, zapal rezerwistów, trudne warunki ćwiczeń, konieczność wzajemnego współdziałania;
- kształtowaniu się dobrych kolektywów żołnierskich szczególnie sprzyjały trudne warunki ćwiczeń /wysiłek fizyczny i umysłowy, pragnienie odniesienia zwycięstwa nad przeciwnikiem/.

Pytanie 4: Jak układały się wasze stosunki z przełożonym? /procent wypowiedzi/

bardzo dobrze	dobrze	zadowolająco	źle	bardzo źle	brak zdania
20	30	3	1	-	46

5. Czy podwładni, którymi dowodziliście?	Ćwiczący oficerowie kadry				Ćwiczący oficerowie rezerwy			
	tak	raczej tak	nie	brak zdania	tak	raczej tak	nie	brak zdania
a/ byli zdyscyplinowani	30	33	16	21	45	50	-	5
b/ chętnie wykonywali stawiane im zadania - pod kontrolą	22	45	8	25	55	40	-	5
- bez kontroli przełożonych	18	15	35	32	30	55	10	5
c/ pomagali sobie nawzajem w wykonywaniu obowiązków	30	30	12	28	61	27	6	6
d/ szybko żywali się z sobą	38	32	10	20	66	22	-	12
e/ byli w stosunku do siebie życzliwi	34	28	12	26	45	45	5	5
f/ żywili szacunek do swoich przełożonych	22	35	18	25	50	45	5	-
g/ mieli trudności z dostosowaniem się do warunków	27	27	27	9	5	50	40	5
h/ ze zrozumieniem znosili trudne warunki	26	27	25	22	40	50	5	5

Pytanie 6. Czy w wyniku przeszkolenia dowodzony /obserwowany przez was pododdział /oddział/ jest zdolny do wykonywania faktycznych zadań na polu walki?

/Odpowiedzi w procentach/

Kierownictwo i rozjemcy				Ćwiczący - kadra				Ćwiczący - rezerwa			
tak	raczej tak	nie	brak zdania	tak	raczej tak	nie	brak zdania	tak	raczej tak	nie	brak zdania
11	71	11	7	38	30	12	20	50	45	5	5

Wnioski z wypowiedzi:

- czas przeznaczony na osiągnięcie gotowości bojowej /przeszkolenia/ powinien być dłuższy i wynosić od kilku do kilkunastu dni. Po tym czasie można wymagać wykonywania zadań bojowych na polu walki.

Wnioski ogólne:

1. Istnieje konieczność uporządkowania przydziałów i specjalności wojskowych rezerwistów oraz ściślejszego kontaktu oficerów rezerwy z jednostką macierzystą.
2. W wypadku powołania rezerwy na ćwiczenia taktyczne z wojskami należałoby więcej czasu poświęcić na szkolenie w okresie poprzedzającym ćwiczenie. Czas ten należałoby poświęcić na zapoznanie z nowoczesnym sprzętem bojowym, nowymi zasadami regulaminowymi. Szkolenie praktyczne oprzeć na mustrze bojowej. W szkoleniu oficerów rezerwy zwrócić szczególną uwagę na dowodzenie.
3. Celowym byłoby na zakończenie przeszkolenia oficerów rezerwy przeprowadzić egzaminy, których wyniki powinny być podstawą do określenia częstotliwości powoływania i przeszkolenia.
4. W celu usprawnienia mobilizacji celowym byłoby stworzyć we wszystkich oddziałach /pododdziałach/ załóżki, a ponadto szkolić kadrę w zakresie czynności mobilizacyjnych.
5. Organizacja aparatu kierowniczego-rozjemczego, zasady pracy oraz system łączności w pełni zapewniały realizację zadań i celów ustalonych przez kierownictwo ćwiczenia. Niemniej jednak celowym jest /szczególnie w ćwiczeniach z licznym udziałem rezerwy/ wyznaczać rozjemców przy kompaniach.
6. Na realizm ćwiczenia ujemnie wpływa ingerencja rozjemców w decyzje dowódców i wpływ sugestii aparatu kierowniczego-rozjemczego na realizację zadań, decyzji i działań ćwiczących.
7. W składzie kierownictwa ćwiczenia istnieje dość duża grupa pomocników kierownika, którzy nie wpływają na przebieg ćwiczenia i nie są w nim zorientowani.
8. Do usprawnienia pracy kierownictwa ćwiczenia może się przyczynić bardzo doskonały system obiegu informacji.
9. Dobór rozjemców i ich przygotowanie do ćwiczenia powinno stanowić dla kierownictwa jeden z ważniejszych warunków osiągnięcia celów. Około 80 % ankietowanych oficerów uważa, że rozjemców powinien cechować wysoki poziom wiedzy

teoretycznej i umiejętności praktycznych /doświadczenia/. Piszą o tym dlatego, że zasada ta, aczkolwiek oczywista i znana, nie jest stosowana.

Przygotowanie rozjemców do konkretnego ćwiczenia powinno odbywać się pod kątem widzenia wielu możliwych wariantów decyzji i działań ćwiczących dowódców i wojsk, a przede wszystkim wszyscy rozjemcy powinni być zapoznani z koncepcją kierownictwa ćwiczenia odnośnie rozegrania poszczególnych sytuacji.

Wszystko należy zrobić, aby zapewnić obiektywność rozjemców.

10. W ćwiczeniach należy zadawać straty. Jest to ważny problem i należałoby opracować zasady zadawania strat /eliminowanie z walki, oznaczanie, powtórne wprowadzanie itp/.
11. W opracowaniu ćwiczeń należałoby wystrzegać się sugestii co do powodzenia którejs z stron w poszczególnych sytuacjach. Decydować o tym powinni rozjemcy /kierownictwo/ w toku ćwiczenia biorąc pod uwagę szereg czynników wpływających na rezultaty decyzji dowódców i działań wojsk. W odbytym ćwiczeniu sprawa powodzenia była przesądzona na korzyść "Południowych".
12. Samodzielność myślenia i działania występowała w ćwiczeniu w bardzo małym stopniu z powodu wielu ograniczeń takich jak: warunki terenowe /mała pojemność poligonu/, ilość i stan sprzętu, narzucony plan kierownictwa itp/.
13. W ćwiczeniach należałoby unikać wszelkiego rodzaju pokazów, ponieważ przygotowania do nich i reżyserowanie poszczególnych epizodów stwarza sztuczność i nie wpływa dodatnio na realizację celów szkoleniowych. Przeciwno pokazom w czasie trwania ćwiczenia wypowiedzi się około 70 % ankietowanych.

Zestawienie opracował:

płk dypl. R. SIELECKI

ZESTAWIENIE

wyników badań ankietowych szeregowych w ćwiczeniu ~~602~~ "Mazury"
 Badaniami objęto 150 podoficerów i szeregowych z 2,4 i 14 pz /z każdego
 pułku po 50-ciu/.

1.

	2 pz/w procentach/				4 pz /w procentach/				14 pz /w procentach/				Razem /w procentach/			
	Tak	Raczej tak	Nie	Brak zdania	Tak	Raczej tak	Nie	Brak zdania	Tak	Raczej tak	Nie	Brak zdania	Tak	Raczej tak	Nie	Brak zdania
Jak oceniacie wyniki uzyskane w całości przeszkolenia?																
a/ czy osobiście odnieśliście duże korzyści z przeszkolenia	50	38	8	4	58	42	-	-	68	30	2	-	58,6	36,6	3,4	1,4
b/ z jakiej dziedziny wiedzy wojskowej odnieśliście największe korzyści /podkreślić dwie z niżej przedstawionego wykazu/:																
- wychowawczej	26	42	24	8	46	16	2	36	46	16	2	36	39,4	24,7	9,4	27,7
- taktycznej	88	-	4	8	66	28	2	4	74	8	-	18	76	12	2	10
- ogniowej	56	16	16	12	52	22	-	26	70	10	-	20	59,3	16	5,3	19,3
- nauki o broni	52	10	10	28	48	26	6	20	62	22	-	16	54	19,3	5,3	21,3
- obsługi sprzętu	74	8	8	10	68	16	2	14	60	14	8	18	67,3	12,6	6	14

2.

	2 pz /w procentach/				4 pz /w procentach/				14 pz /w procentach/				Razem /w procentach/			
	Tak	Raczej tak	Nie	Brak zdania	Tak	Raczej tak	Nie	Brak zdania	Tak	Raczej tak	Nie	Brak zdania	Tak	Raczej tak	Nie	Brak zdania
Jak oceniacie organizację mobilizacji i wstępnego przeszkolenia /przed ćwiczeniem/																
a/ Czy zostaliście wyznaczeni na właściwą funkcję?	66	8	20	6	76	8	16	-	68	4	22	6	70,1	6,7	19,4	4,1
b/ Czy tok mobilizacji był sprawny?																
- WKR?	80	12	4	4	92	8	-	-	92	8	-	-	88	9,3	1,3	1,3
- jednostce?	66	10	6	18	38	10	34	18	60	14	8	18	54,6	11,3	16	18
c/ Czy program wstępnego przeszkolenia /przed ćwiczeniem/ był właściwy?	60	32	4	4	82	12	6	-	72	22	2	4	71,3	22	4	2,6
d/ Czy czas przeznaczony na przeszkolenie i przygotowanie do ćwiczenia był wystarczający?	74	16	8	2	76	8	10	6	86	10	-	4	78,6	11,3	6	4

1. W opracowaniu treści ankiety brali udział: płk dr J. Zakrzewski, ppłk mgr M. Sidor ponadto płk dypl. R. Sielecki, mjr dypl. S. Drozd, mjr mgr E. Ruszel.

Wypowiedzi:

- Karty mobilizacyjne otrzymałem stanowczo za późno. Np. zaledwie 10 godzin przed mobilizacją /najwięcej wypowiedzi tego typu dotyczyło 2 pz/.
- Brak było strzelań do figur bojowych z innej broni, a ograniczono się tylko do strzelań z broni piechoty.
- Samo przyjmowanie rezerwistów było dobre i przebiegało sprawnie, a natomiast zwalczanie do rezerwy - niesprawnie /dotyczy 14 pz/.
- Powołując na ćwiczenia rezerwistów należy ich wyznaczać na takie funkcje, jakie pełnili oni w czynnej służbie. W innym przypadku rezerwista nie będzie podnosił swoich kwalifikacji.
- Z mojego punktu widzenia mobilizacja w jednostce nie była sprawna. Przyjeżdżając do jednostki odniosłem wrażenie, że oficerowie zawodowi nie bardzo interesowali się rezerwistami. /Wypowiedzi dotyczą 4 pz/. Np. brak było czarnej kawy, umundurowania, pobieranie broni odbywało się zbyt powoli. /Wypowiedź ta powtarza się kilkakrotnie/.
- Szkoliłem się na dziale 57 mm, a przeznaczony zostałem do obsługi działka bezodrzutowego, nie mając żadnego przygotowania.
- Wyjątkowo zostałem wyznaczony na właściwą funkcję, lecz nie mogłem jej wykorzystać z powodu braku sprzętu.
- Brak było odpowiedniej organizacji, jeżeli chodzi o przydział do poszczególnych pododdziałów. /Wypowiedź powtarza się we wszystkich jednostkach/.

3.

Jak oceniacie wyniki ćwiczenia taktycznego:	2 pz /w procentach/				4 pz /w procentach/				14 pz /w procentach/				Razem /w procentach/			
	Tak	Raczej tak	Nie	Brak zdania	Tak	Raczej tak	Nie	Brak zdania	Tak	Raczej tak	Nie	Brak zdania	Tak	Raczej tak	Nie	Brak zdania
a/ Czy to co wiecie na temat współczesnego pola walki znalazło zastosowanie w czasie ćwiczeń?	38	52	2	8	52	18	24	6	68	22	-	10	54	30,6	9,3	6
b/ Czy według was ćwiczenie było ciekawe i pouczające?	70	26	4	-	66	16	10	8	70	20	2	8	74	17,3	4,6	4

Wypowiedzi:

- Będąc w jednostce przechodziłem podobne ćwiczenia. Jednak sama organizacja ćwiczeń i decyzje dowódców poprzednich były o wiele sprawniejsze niż w tych ćwiczeniach.
- Jeżeli chodzi o mnie, to dużo zagadnień sobie przypomniałem i dużo skorzystałem.
- Odczuwaliśmy chroniczny brak wiedzy o środkach chemicznych i o broni masowego rażenia.
- Posiadamy za mało wiedzy taktycznej, by ją móc zastosować w ćwiczeniach tego typu.
- Artyleria batalionowa powinna ochraniać piechotę, a potem szybko zmieniać stanowiska. A w tych ćwiczeniach bywało tak, że nie nadążaliśmy za piechotą. /Wypowiedź powtarza się szczególnie w 4 pz/.
- Ćwiczenie było bardzo dobre, ciekawe i pouczające, gdyby wcześniej było omówione.
- Nie zostały w pełni wykorzystane w ćwiczeniach moździerze 82 mm, a przecież mają swoje zastosowanie chociażby przy dzisiejszej technice.
- Pluton dział bezodrzutowych zajął stanowiska ogniowe w terenie zakrytym - w zagęszczonym lesie, że nie było możliwości prowadzenia ognia.
- Na ćwiczeniach brak było twardej ręki ze strony oficerów /nie mówiąc już o oficerach rezerwy/.

Czy orientowaliście się w ćwiczebnej sytuacji, a w szczególności:	2 pz /w procentach/				4 pz /w procentach/				14 pz /w procentach/				Razem /w procentach/			
	Tak	Raczej tak	Nie	Brak zdania	Tak	Raczej tak	Nie	Brak zdania	Tak	Raczej tak	Nie	Brak zdania	Tak	Raczej tak	Nie	Brak zdania
a/ Czy forsowaliście przeszkody wodne?	80	14	2	4	92	2	1	4	86	8	2	4	86	8	2	4
b/ Czy wykonywaliście indywidualne zadania?	46	18	36	-	72	2	22	4	72	6	14	8	63,3	8,6	24	4
c/ Czy byliście w niebezpieczeństwie?	68	8	20	4	76	4	16	4	54	6	26	14	66	6	20,6	7,3
d/ Czy zastosowane środki pozoracji /wybuchy, ogień/ stwarzały wrażenia walki?	58	24	12	6	84	4	12	-	74	12	8	6	72	13,3	10,6	4
e/ Czy odczuwaliście zmęczenie po ćwiczeniach?	78	20	-	2	80	8	10	2	76	8	12	4	78	12	7,3	2,6

Wypowiedzi:

- Moim zdaniem ćwiczenia nie przebiegały sprawnie, bowiem częste zmiany w sytuacji /i to często nieuzasadnione/ powodowały tylko narastanie "nienawiści" do przełożonych.
- Forsowanie przeszkód wodnych odbywało się bardzo powoli, a samo podejście do przeszkody było stanowczo za blisko.
- Za mało było w ćwiczeniach środków pozoracji, a zwłaszcza w sytuacjach dynamicznych, by zbliżyć realność ćwiczenia do rzeczywistego pola walki.
- Z powodu "złej taktyki" niektórych dowódców i braku amunicji w ćwiczeniach, nie byliśmy w stanie w pełni wykonać zadania.
- Od samego początku ćwiczenia można było zauważyć brak należytej organizacji. Kadra oficerska słabo była przygotowana do ćwiczenia, a w szczególności oficerowie rezerwy.
- Do tego rodzaju ćwiczeń brak było ćwiczebnej amunicji, a co dalej idzie, brak dobrej organizacji, zwłaszcza w plutonie.
- Czas przeznaczony na ćwiczenia był w zupełności wystarczający. Były nawet takie sytuacje, że pachniało trochę nudą.
- Bardzo źle działało zaopatrzenie, np. brak wody, kawy do picia, leków, posiłki przyrządzone były niesmacznie, a szef kuchni był arogancki i nie troszczył się w ogóle o zaopatrzenie w wyżywienie żołnierzy. /Uwaga ta dotyczy w szczególności 4 pz/.

	2 pz /w procentach/				4 pz /w procentach/				14 pz /w procentach/				Razem /w procentach/			
	Tak	Raczej tak	Nie	Brak zdania	Tak	Raczej tak	Nie	Brak zdania	Tak	Raczej tak	Nie	Brak zdania	Tak	Raczej tak	Nie	Brak zdania
Czy orientowaliście się w ćwiczebnej sytuacji, a w szczególności:																
f/ Czy wiedzieliście gdzie jest nieprzyjaciel?	50	28	16	6	62	12	26	-	78	18	4	-	63,3	19,3	15,3	2
g/ Czy znaliście zadanie pododdziałów /kompanii/?	64	22	8	6	56	12	28	4	78	12	10	-	66	15,3	15,3	3,3
h/ Czy orientowaliście się w zadaniach sąsiedzkich drużyn, plutonów, kompanii? /podkreślić/	28	30	14	28	48	10	32	10	48	26	16	10	41,3	22	20,6	16
i/ Czy wiedzieliście gdzie jesteście /w terenie/?	46	30	20	4	52	16	28	4	68	16	12	4	55,3	20,6	20	4
j/ Czy odpieraliście kontrataki "nieprzyjaciela"?	84	6	4	6	80	8	8	4	70	14	8	8	78	9,3	6,7	6
k/ Czy byliście pod "ogiem nieprzyjaciela"?	86	6	-	8	80	8	8	4	88	8	2	2	84,6	7,3	3,3	4,6
l/ Czy rozminowaliście teren?	8	-	82	10	16	2	70	12	20	4	64	12	14,6	2	72	11,3
m/ Czy przechodziliście przez teren skażony?	20	10	60	10	20	4	70	6	58	6	30	6	32,6	6,7	53,3	7,3

5. Co według Was należałoby usprawnić w szkoleniu bojowym rezerwy, by usprawnić w przyszłości Wasze działania w czasie ćwiczeń?

- Na to pytanie brak odpowiedzi we wszystkich pułkach.

6.

	2 pz /w procentach/				4 pz /w procentach/				14 pz /w procentach/				Razem /w procentach/			
	Tak	Raczej tak	Nie	Brak zdania	Tak	Raczej tak	Nie	Brak zdania	Tak	Raczej tak	Nie	Brak zdania	Tak	Raczej tak	Nie	Brak zdania
Czy przebieg ćwiczenia wymagał od Was:																
a/ samodzielności myślenia?	50	22	20	8	74	6	18	2	68	16	12	10	62	14,6	16,6	6,7
b/ samodzielność działania?	56	12	24	8	54	12	26	8	54	18	14	14	54,6	14	21,3	10
c/ umiejętność współdziałania?	74	14	8	4	76	12	6	6	60	20	10	10	70	15,3	8	6,7
d/ aktywność?	78	16	4	2	82	6	8	4	70	12	6	12	76,6	11,3	6	6
e/ inicjatywy?	72	18	6	4	80	8	4	8	70	10	4	16	74	12	4,6	9,3
f/ dokładności?	76	18	4	2	96	2	2	-	58	18	10	14	76,6	12,6	5,3	5,3
g/ szybkości?	82	14	-	4	94	4	2	-	76	12	4	8	84	10	2	4
h/intensywnego wysiłku fizycznego?	78	14	2	6	88	8	4	-	68	12	10	10	78	11,3	5,3	5,3

Brak wypowiedzi.

7.

W jakim stopniu ćwiczenie kompleksowe wpłynęło na ukształtowanie się kolektywów żołnierskich: drużyn /załóg obsługi/ plutonów?	2 pz /w procentach/				4 pz /w procentach/				14 pz /w procentach/				Razem /w procentach/			
	Dużym	Średnim	Małym	Brak zdania	Dużym	Średnim	Małym	Brak zdania	Dużym	Średnim	Małym	Brak zdania	Dużym	Średnim	Małym	Brak zdania
	38	44	4	14	34	36	6	24	40	34	-	26	37,3	38	3,3	21,3

Brak wypowiedzi.

8. Opiszcie jak układały się Wasze stosunki z przełożonymi?

- Nasze stosunki z przełożonymi były bardzo przyjacielskie z obopólnym poszanowaniem i zrozumieniem.
- Stosunki między przełożonymi a nami układały się: bardzo dobrze /wypowiedź ta powtarza się w 2 pz 7 razy, 14 pz też 7 razy i 4 pz 3 razy. Dobrze: 2 pz - 4 razy, 4 pz - 3 razy i 14 pz - 11 razy/.
- Stosunki między przełożonymi układały by się jeszcze lepiej, ale często ze strony przełożonych brak było odpowiedniego zrozumienia.

9.

Czy w czasie przeszkolenia Wasi koledzy byli w stosunku do Was:	2 pz /w procentach/				4 pz /w procentach/				14 pz /w procentach/				Razem /w procentach/			
	Tak	Raczej tak	Nie	Brak zdania	Tak	Raczej tak	Nie	Brak zdania	Tak	Raczej tak	Nie	Brak zdania	Tak	Raczej tak	Nie	Brak zdania
a/ koleżeńscy?	78	16	2	4	82	14	4	-	78	12	2	8	79,3	14	2,6	4
b/ życzliwi?	64	32	-	4	86	10	2	2	80	12	2	6	76,6	18	1,3	4
c/ pomagali Wam w trudnych sytuacjach?	62	28	8	2	74	14	12	-	76	16	4	4	70,6	19,3	8	2,1
d/ wymyślali Was?	14	4	76	6	8	4	72	16	22	2	68	8	14,6	3,3	72	10
e/ krytykowali to, co robiliście źle?	30	16	40	14	46	6	40	8	46	8	32	14	40,6	10	37,7	12
f/ podpowiadali Wam, co i jak należy zrobić lepiej?	54	32	10	4	72	12	12	4	62	18	12	8	62,6	20,6	11,3	5,3
g/ chcieli i czynili wszystko, aby pododdział wyszedł jak najlepiej?	84	16	-	-	84	12	2	2	88	4	4	4	85,3	10,6	2,1	2,1
h/ mieli szacunek do przełożonych?	74	12	-	14	88	4	2	6	78	16	2	4	80	10,6	1,3	8
i/ dawali innym dobry przykład w wykonywaniu obowiązków?	58	34	-	8	76	10	8	6	70	22	2	6	68	22	3,3	6,7

	2 pz /w procentach/				4 pz /w procentach/				14 pz /w procentach/				Razem /w procentach/			
	Tak	Raczej tak	Nie	Brak zdania	Tak	Raczej tak	Nie	Brak zdania	Tak	Raczej tak	Nie	Brak zdania	Tak	Raczej tak	Nie	Brak zdania
Czy ocenianie, że w wyniku przeszkolenia Wasza drużyna /załoga czołgu/ jest zdolna do wykonywania taktycznych zadań bojowych na polu walki?	48	40	-	12	64	26	4	6	70	18	-	12	60,6	28	1,3	10

Wypowiedzi:

- Jesteśmy zdolni do wykonania każdego zadania na polu walki, ale wtedy gdy będzie zastosowana właściwa taktyka, a nie taka, jaką przyjęło dowództwo batalionu /dotyczy 4 pz/.
- Mój działon był zdolny do wykonania każdego zadania, a to dlatego, że była dobra obsada np. dca działonu, celowniczy, ładowniczy. Dzięki temu mogliśmy pogłębiać swoją wiedzę bojową.
- Jestem przekonany, że w warunkach bojowych byłoby wszystko bardzo dobrze. Jednak odczuwaliśmy duży brak z zakresu nowej wiedzy z dziedziny taktyki.
- Mankamentem w ćwiczeniach było to, że bez przeszkolenia otrzymałem nową broń, a nie taką, na jakiej szkoliłem się w służbie czynnej.

11. Niektóre dane ewidencyjne

W i e k /lata/	2 pz				4 pz				14 pz				Razem			
	od 23-28	od 29-34	od 35-38	Brak danych	od 23-28	od 29-34	od 35-38	Brak danych	od 23-28	od 29-34	od 35-38	Brak danych	od 23-28	od 29-34	od 35-38	Brak danych
	31	19			24	25	1	-	29	13	2	6	84	57	3	6

Funkcja w ćwiczeniu	2 pz				4 pz				14 pz				Razem			
	Dowódca drużyny /działonu/	strzelec	obsługa ckm, rkm RGPP	inne funkcje	Dowódca drużyny /działonu/	strzelec	obsługa ckm, rkm RGPP	inne funkcje	Dowódca drużyny /działonu/	strzelec	obsługa ckm, rkm RGPP	inne funkcje	Dowódca drużyny /działonu/	strzelec	obsługa ckm, rkm RGPP	inne funkcje
	5	22	14	9	8	17	17	8	11	20	12	7	24	59	43	24

Zestawienie opracował:

/--/ mjr ngr E. RUSZEŁ

ZESTAWIENIE
WYNIKÓW BADAŃ TESTOWYCH OFICERÓW REZERWY W ĆWICZENIU
7 MAZUR Y*

1. Ilość badanych oficerów: a/ dwukrotnie /przed i po ćwiczeniu/ - 37
b/ jednokrotnie /po ćwiczeniu/ - 34

Razem badano oficerów - 71
Testów wypełniono 108

2. Uzyskano średnie oceny:

TABELA NR 1

Jednostka	Ilość uzyskanych ocen w poszczególnych badanych grupach										Ogólna ilość uzyskanych ocen		Ocena średnia za pułk		
	Grupa badana dwukrotnie					Grupa badana jednokrotnie					db	nd			
	przed ćwiczeniem	średnia ocena grupy	po ćwiczeniu		średnia ocena grupy	db	dost	nd	średnia ocena grupy	db				dost	
db	nd	średnia ocena grupy	db	dost	nd	średnia ocena grupy	db	dost	nd	średnia ocena grupy	db	dost	nd		
2 pz	-	4	2,4	1	7	1	3,2	1	3	3	2,7	2	15	8	2,7
14 pz	1	4	2,7	2	4	3	2,8	-	10	2	2,8	3	18	8	2,8
32 pcz	-	6	2,2	3	1	6	2,3	-	1	7	2,1	1	4	19	2,2
4 pz	-	11	2	-	1	10	2	-	2	5	2,2	-	3	26	2,1
Razem ocen	4	25	2	4	13	20	-	1	16	17	-	6	40	62	-

Łącznie uzyskano ocen:

- bardzo dobrych - 6 tj. 5%
- dobrych - 40 tj. 38%
- dostatecznych - 62 tj. 57%
- niedostatecznych

Średnie oceny badanych grup:

a/ grup badanych dwukrotnie:
- przed ćwiczeniem 2,3
- po ćwiczeniu 2,5
b/ grup kontrolonych /po ćwiczeniu/ 2,5

ZESTAWIENIE OGÓLNE

Średnich ocen uzyskanych przez oficerów rezerwy za poszczególne pytania w trakcie badań testowych w ćwiczeniu "MAZURY"

Lp.	Treść pytania ^{1/}	Średnie oceny ogólnych grup badanych dwukrotnie		Średnia ocena przyrostu wiedzy	Średnia ocena grupy kontrolnej badanej po ćwiczeniu /jednorazowo/
		przed ćwiczeniem	po ćwiczeniu		
1.	Wymień cechy współczesnej walki	2,78	3,05	+0,27	2,67
2.	Wymień zasadnicze rodzaje działań bojowych	3,51	3,62	+0,11	3,38
3.	Co to jest natarcie?	2,86	2,91	+0,05	2,85
4.	Co to jest obrona?	2,83	3,00	+0,17	3,14
5.	Co to jest bój spotkaniowy?	2,54	2,62	+0,08	3,14
6.	Co to jest manewr?	2,86	3,10	+0,24	2,88
7.	Jakie zadania może wykonywać kompania piechoty /czołgów/ w natarciu?	2,62	3,00	+0,38	2,58
8.	Jakie zadania może wykonywać kompania piechoty /czołgów/ w obronie?	2,75	2,89	+0,14	2,61
9.	Na czym polega organizacja współdziałania między pododdziałami piechoty, artylerii i czołgów w działaniach bojowych?	2,72	2,83	+0,11	2,61

^{1/} Autorami zestawu pytań byli płk dypl. R. Sielecki, mjr dypl. S. Drozd.

1	2	3	4	5	6
10.	Jakie są czynniki rażenia broni jądrowej?	3,29	3,45	+0,16	3,35
11.	Przedstawić czynności dowódcy przy organizacji natarcia kompanii piechoty /czołgów/ na doraznie zorganizowaną obronę nieprzyjaciela	3,08	3,21	+0,13	2,91
12.	Narysować ugrupowanie bojowe wzmocnionej kompanii piechoty /czołgów/ w natarciu z podaniem norm taktycznych	2,45	2,40	-0,05	2,55
13.	Narysować ugrupowanie bojowe wzmocnionej kompanii piechoty /czołgów/ z podaniem norm taktycznych	2,32	2,10	-0,22	2,26

Zasady ustalania wyników egzaminów testowych oficerów.

1. Badaniom testowym poddano oficerów rezerwy w czterech pułkach. Ilość oficerów objętych badaniami ilustruje tabela nr 1.
2. Test zawierał 13 pytań /tabela nr 2/.
3. Za poszczególne odpowiedzi wystawiono oceny w skali od 2 do 5. W wypadku braku odpowiedzi na pytanie wystawiano ocenę niedostateczną /2/.
4. Na podstawie ocen za odpowiedzi na poszczególne pytania wystawiano każdemu pułkowi ocenę średnią z uwzględnieniem grup badanych dwukrotnie przed ćwiczeniem i po ćwiczeniu oraz grupy kontrolnej badanej jednorazowo - po ćwiczeniu /tabela nr 2/.
5. W celu otrzymania średniej oceny za poszczególne pytania podsumowano oceny w poszczególnych pułkach, następnie dodano uzyskane liczby /tabela nr 3/, a sumę podzielono przez liczbę badanych oficerów. Średnia arytmetyczna uzyskanych sum ilustruje ocenę wiadomości posiadanych przez badanych przed ćwiczeniem i po ćwiczeniu. Na podstawie różnicy między tymi dwoma liczbami określono średni przyrost wiedzy w wyniku przeszkolenia /tabela nr 2/.
6. Tabela nr 4 daje wyjaśnienie o danych personalnych oficerów rezerwy oraz wielokrotność odbywania przez nich przeszkolenia.

Suma ocen za poszczególne pytania

NUMER
BY
PYTAŃ

Badani dwukrotnie

Badani jednorazowo

przed ćwiczeniem

po ćwiczeniu

grupa kontrolna

NUMER BY PYTAŃ	Badani dwukrotnie					Badani jednorazowo									
	przed ćwiczeniem					po ćwiczeniu					grupa kontrolna				
	2pz	14pz	32pcz	4pz	Razem	2pz	14pz	32pcz	4pz	Razem	2pz	14pz	32pcz	4pz	Razem
1	33	24	20	26	103	37	26	19	31	113	23	33	18	17	91
2	37	34	24	35	130	38	33	28	35	134	24	43	26	22	115
3	34	29	18	25	106	37	26	20	25	108	24	37	17	19	97
4	34	26	19	26	105	37	31	18	25	111	26	43	18	20	107
5	30	22	20	22	94	33	21	20	23	97	26	29	16	16	97
6	32	28	21	25	106	35	29	21	30	115	25	36	19	18	98
7	29	23	18	27	97	33	29	19	30	111	20	35	18	15	88
8	30	25	18	29	102	34	27	20	26	108	21	34	18	16	89
9	29	25	21	26	101	33	25	22	25	105	22	31	19	17	89
10	39	31	21	31	112	39	34	27	38	128	27	44	21	22	114
11	36	29	22	27	114	37	30	21	31	119	23	40	17	19	99
12	26	26	17	22	91	24	24	19	22	89	21	33	18	15	87
13	25	21	17	23	89	21	18	17	22	78	20	26	17	14	77

Z E S T A W I E N I E
danych dotyczących badanych oficerów rezerwy

TABELA NR 4

Jednostka	Specjalność						Wykształcenie						Funkcja na ówczesnym stanowisku	Wielokrotność odbywania przeszkolenia					
	ogólne						wojskowe							1x	2x	3x	4x		
	wojska pancerna	piechota	artyleria	polityczna	inne	wyższe	średnie	podstawowe	inne	KOR	oficer	szkoła						inne	dowódca plutonu
2 pz	-	11	4	1	1	14	3	-	-	13	-	-	4	15	2	9	5	2	1
14 pz	-	12	4	2	3	9	8	1	3	7	3	11	13	8	8	6	6	8	1
32 pcz	11	1	-	-	4	3	6	3	4	9	1	6	8	8	8	6	9	1	-
4 pz	-	10	6	2	-	12	3	2	1	9	2	7	13	5	4	4	8	3	3
Razem	11	34	14	5	8	38	20	6	8	38	6	28	49	23	25	28	14	14	5

Uwaga: 1. Lata uzyskania stopnia oficerskiego względnie zwolnienia do rezerwy kształtują się w granicach 1949-1961. Największy odsetek z lat 1955-1957.

2. W zestawieniu nie ujęto danych dotyczących a/ stopni wojskowych, b/ specjalności zastępczej, c/ funkcji pełnionej w czasie odbywania służby wojskowej.

ad a/ podporuczników - 80%, poruszników - 18%, kapitanów - 2%

ad b/ specjalności zastępczej nie podawano

ad c/ służbę wojskową odbywało tylko 35% badanych na stanowiskach o jeden szczebel niższych aniżeli zajmowano w czasie przeszkolenia.

Załącznik opracował:

płk dypl. R. SIELECKI

wyników badań testowych szeregowych rezerwy w ćwiczeniu "MAZURY"

1. Ilość badanych szeregowców: a/ dwukrotnie /przed i po ćwiczeniu/ - 61
b/ jednokrotnie /po ćwiczeniu/ - 120

Razem badanych szeregowców - 181
Testów wypełniono - 242

2. Uzyskane średnie oceny:

TABELA NR 1

Jednostka	Ilość uzyskanych ocen w poszczególnych badanych grupach										Ocena średnia za pułk				
	Grupa badana dwukrotnie					Grupa badana jednokrotnie					Oceny średnie za całość				
	przed ćwiczeniem		po ćwiczeniu		średnia ocena grupy	dost		nd		średnia ocena grupy		db	dost	nd	
1	2	4	2	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
2 pcz	2	5	15	4	15	3	3,0	4	14	7	2,8	10	44	15	2,9
14pcz	2	11	7	0	11	9	2,5	2	20	16	2,5	4	38	36	2,6
32pcz	2	0	15	-	-	-	-	6	19	3	3,11	8	34	3	2,9
4pcz	1	8	10	5	14	0	3,2	1	8	3	2,8	7	32	11	2,9
Razem ocen	9	50	28	15	47	20		23	72	41		43	163	81	

Łącznie uzyskano ocen:

- bardzo dobrych - nie było
- dobrych - 29 tj. 12%
- dostatecznych - 148 tj. 61%
- niedostatecznych - 65 tj. 27%

Średnie oceny badanych grup
a/ grup badanych dwukrotnie:

- przed ćwiczeniem - 2,6
- po ćwiczeniu - 2,8

b/ grup kontrolnych /po ćwiczeniu/ - 2,9

ZESTAWIENIE OGÓLNE

średnich ocen uzyskanych przez szeregowców rezerwy za poszczególne pytania w trakcie badań testowych w ćwiczeniu "Mazury"

TABELA NR 2

Lp.	Treść pytania 1/	Średnie oceny ogólnie grup badanych dwukrotnie przed ćwiczeniem	Średnie oceny w grupie kontrolnej badanej po ćwiczeniu	Różnica w poziomie wiedzy między grupami badanymi przed i po ćwiczeniu
1	2	3	4	5
1.	Jakie są zasadnicze rodzaje działań bojowych?	3,44	3,63	+0,09
2.	Wymień cechy współczesnej walki	2,23	2,57	+0,29
3.	Co to jest natarcie?	2,83	3,01	+0,18
4.	Co to jest obrona?	2,85	3,00	+0,15
5.	Na czym polega współdziałanie drużyny piechoty z CKM?	2,96	3,24	+0,28
6.	Na czym polega współdziałanie drużyny piechoty z czołgiem?	2,80	2,98	+0,18
7.	Jak powinien zachować się żołnierz z chwilą ogłoszenia alarmu atomowego? Co powinien robić po wybuchu atomowym?	2,73	2,73	0,00
8.	Na czym polega dezaktywacja umundurowania i uzbrojenia?	3,00	3,41	+0,41
9.	Wymień obowiązki żołnierza w walce?	2,50	2,44	-0,06
10.	Podać obowiązki żołnierza w czasie marszu.			
11.	Wymień obowiązki żołnierza w czasie postoju.	2,37	2,45	+0,08

1/ Zestaw pytań do egzaminu opracowali: płk dypl. R. Sielecki i mjr dypl. S. Drozd

1	2	3	4	5	6
12.	Obowiązki żołnierza w zakresie obserwacji pola walki. Jakie zadania wykonuje drużyna piechoty /czołg/ w natarciu?	2,14	2,91	+0,77	2,06
13.	Wymienić rodzaje uzbrojenia znajdujące się na wyposażeniu kompanii piechoty /kompanii czołgów/	3,73	3,80	+0,07	3,51
14.	Co to jest noktowizor i do czego służy?	2,68	2,78	+0,10	2,90
15.	Co to jest dozymetr i do czego służy?	2,65	3,34	+0,69	2,84
16.	Wymienić uzbrojenie czołgu T-34.	2,27	2,35	+0,08	2,88

Zasady ustalania wyników egzaminów testowych szeregowców

1. Badaniom testowym poddano szeregowców rezerwy w czterech pułkach. Ilość szeregowców objętych badaniami ilustruje tabela nr 1.
2. Test zawierał 16 pytań /tabela nr 2/.
3. Za poszczególne odpowiedzi na poszczególne pytania wystawiano każdemu pułkowi ocenę średnią tanie wystawiano ocenę niedostateczną /2/.
4. Na podstawie ocen za odpowiedzi na poszczególne pytania wystawiano każdemu pułkowi ocenę średnią z uwzględnieniem grup badanych dwukrotnie/przed ćwiczeniem i po ćwiczeniu/ oraz grupy kontrolnej badanej jednorazowo po ćwiczeniu. /tabela nr 1/.
5. W celu utrzymania średniej oceny za poszczególne pytania podsumowano oceny w poszczególnych pułkach, następnie dodano uzyskane liczby, a sumę podzielono przez liczbę badanych szeregowców. Średnia arytmetyczna uzyskanych sum ilustruje ocenę wiadomości posiadanych przez badanych przed ćwiczeniem i po ćwiczeniu. Na podstawie różnicy między tymi dwoma liczbami określono średni przyrost wiedzy w wyniku przeszkolenia /tabela nr 2/.
6. Tabela nr 3 daje wyjaśnienie o danych personalnych szeregowców rezerwy oraz wielokrotność odbywania przez nich przeszkolenia.

Z E S T A W I E N I E 1/

denych liczbowych odnośnie stanu przeszkolenia i wykorzystania żołnierzy rezerwy objętych badaniami w ćwiczeniu "Mazury" w okresie od 5 do 19.9.1966r.

TABELA NR 3

Jednostka wojskowa	Ukończona szkoła podstawowa	Przeszkolenie w ramach służby czynnej	Przeszkolenie po zwolnieniu do rezerwy w latach 1955-60	Przeszkolenie dwukrotne po zwolnieniu do rezerwy w latach 1955-60	Przeszkolenie jednokrotne po zwolnieniu do rezerwy w latach 1960-64	Przeszkolenie dwukrotne po zwolnieniu do rezerwy w latach 1960-64	Przeszkolenie jednokrotne po zwolnieniu do rezerwy w latach 1964-66	Przeszkolenie dwukrotne po zwolnieniu do rezerwy w latach 1964-66	Przeszkolenie dwukrotne po zwolnieniu do rezerwy w latach 1964-66	Posiadanie specjalności zastępcza	Wykonujących w ćwiczeniu funkcję niezgodną z przeszkoleniem w służbie czynnej
2pz	6	41	1	3	8	16	8	11	3	3	3
4pz	11	20	3	7	9	3	9	-	11	11	7
14pz	11	47	6	21	5	18	4	4	-	-	7
32pcz	23	22	2	7	17	17	2	-	5	5	7
Razem:	51	130	12	38	39	54	23	15	19	19	24

1/ Opracowano na podstawie informacji podanych przez egzaminowanych szeregowców.

Załącznik opracował:

ppłk mgr S. WASIL

ZESTAWIENIE WYNIKÓW OBSERWACJI PODWŁADNYCH W ĆWICZENIU

"MAZURY"

Czy podwładni, którym dowodzicie:	E t a p y p r z e s z k o l e n i a				III Ćwiczenie taktyczne							
	I Mobilizacja		II Wstępne przeszkolenia		tak		nie					
	tak	raczej tak	nie	brak zdania	tak	raczej tak	nie	brak zdania				
a/ byli zdyscyplinowani	4	4	1	-	4	4	-	1	9	-	-	-
b/ chętnie wykonali stawiane im zadania: - pod kontrolą Waszą	4	5	-	-	6	3	-	-	9	-	-	-
- bez Waszej kontroli	2	3	2	2	3	3	1	2	6	2	-	1
c/ pomagali sobie nawzajem w wykonywaniu obowiązków?	4	3	1	1	6	2	1	-	7	2	-	-
d/ byli w stosunku do siebie życzliwi?	1	7	-	1	5	3	-	1	6	3	-	-

1/ Obserwacja była prowadzona przez jednego dowódcę batalionu, 3-ch dowódców kompanii i 5-ciu dowódców plutonów. Razem 9-ciu obserwatorów.

	E t a p y p r z e s z k o l e n i a											
	I Mobilizacja			II Wstępne przeszkolenie			III Ćwiczenie taktyczne					
	tak	raczej tak	nie brak zdania	tak	raczej tak	nie brak zdania	tak	raczej tak	nie brak zdania	tak	raczej tak	nie brak zdania
e/ czy żywili szacunek do swoich przełożonych?	3	4	-	5	3	-	7	1	-	1	-	1
f/ mieli trudności w dostosowaniu się do warunków związanych z przeszkoleniem?	4	2	3	2	3	4	1	4	4	-	-	-
g/ ze zrozumieniem znosili trudne warunki?	5	3	1	5	4	-	8	1	-	-	-	-

Dalsza część zestawienia liczbowego obejmuje wyniki obserwacji podwładnych prowadzone przez: jednego dowódcę batalionu, 2-ch dowódców kompanii i 3-ch dowódców plutonów. Razem 6-ciu obserwatorów.

E t a p y p r z e s z k o l e n i a

Czy podwładni, którymi dowodzicie:	IV Powrót do garnizonu		V Konserwacja sprzętu		VI Zwolnienie do rezerwy		VII za całość przeszkolenia	
	tak	nle	tak	nle	tak	nle	tak	nle
a/ byli zdyscyplinowani	3	-	5	1	6	-	4	2
b/ chętnie wykonywali stawiane im zadania: -- pod kontrolą Waszą	5	-	3	2	5	1	4	2
-- bez Waszej kontroli	2	-	3	3	3	-	2	3
c/ pomagali sobie nawzajem w wykonywaniu obowiązków?	3	-	4	2	4	-	4	2
d/ byli w stosunku do siebie życzliwi?	4	-	5	1	4	-	5	1
e/ żywiłi szacunek do swoich przełożonych?	5	-	6	-	5	-	6	-
f/ mieli trudności w dostosowaniu się do warunków związanych z przeszkoleniem?	1	2	1	2	1	3	1	2
g/ ze zrozumieniem znosili trudne warunki	5	1	5	1	5	-	5	1

Drak
nle

Drak
nle

Drak
nle

Drak
nle

Drak
nle

Drak
nle

Drak
nle

Drak
nle

Drak
nle

Uwagi dotyczące charakterystycznych objawów zachowania się Waszych podwładnych z punktu widzenia tworzenia się kolektywu wojskowego w czasie:

1. Mobilizacji:

- w czasie mobilizacji charakterystyczną cechą było zachowanie wysokiej dyscypliny, właściwy stosunek do przełożonych i mienia wojskowego oraz zrozumienie zadań postawionych przez dowództwo;
 - były różne nastroje - u części podwładnych wystąpiła obawa przed przedłużeniem służby;
 - w okresie mobilizacji potworzyły się grupy żołnierzy-rezerwistów w zależności od miejsca zamieszkania. W miarę szkolenia kolektyw zgrywał się;
 - w czasie mobilizacji o kolektywie nie można nic powiedzieć ^{były} ponieważ większość ludzi nie znała się, natomiast te grupy, które poprzednio na przeszkoleniu od razu stanowiły załóżki kolektywów;
 - w tym etapie pełna ocena jest utrudniona, gdyż przebieg jego odbywał się w kilku rzutach;
 - po przyjęciu do jednostki kolektyw szybko się organizował szczególnie w drużynach i plutonach, ~~sk~~ szczególnie po zrobieniu podziału bojowego, gdy żołnierz wiedział gdzie się znajduje oraz jakich ma dowódców i kolegów;
 - w czasie mobilizacji wystąpiła obawa przed ewentualnym użyciem w wojnie.
- #### 2. Wstępnego przeszkolenia:
- żołnierzy cechowała duża dyscyplina. Kolektyw w plutonach był dobry. Na szczeblu kompanii kolektyw był w trakcie organizowania się;
 - zaczął się tworzyć kolektyw;
 - zgrywał się kolektyw u żołnierzy rezerwistów i żołnierzy czynnej służby wojskowej w ramach drużyn. Można było zaobserwować kształtowanie się kolektywu w ramach plutonów;

-- żołnierze podchodzili do szkolenia ze zrozumieniem, starając się uzyskać jak najlepsze wyniki.

3. Ćwiczenia taktycznego:

- wykonywali sumiennie swoje obowiązki. W razie potrzeby pracowali kolektywnie;
- ćwiczenie taktyczne wykazało znajomość zasad działania i właściwą postawę żołnierzy w wykonywaniu zadań na polu walki;
- ćwiczenie wykazało zgranie żołnierzy w kolektywach plutonowych i kolektywie kompanijnym;
- podziło się koleżeństwo, co wyrażało się w pomaganiu kolegom słabszym. Rozkazy były wykonywane ze zrozumieniem i chętnie;
- w czasie ćwiczeń kolektyw na szczeblu kompanii był bardzo dobry. Wszyscy żołnierze starali się, by ich kompania wypadła jak najlepiej.

4. Powrotu do garnizonu:

- w czasie powrotu do garnizonu żołnierzy cechowała dyscyplina i dbałość o porządek;
- powrót odbywał się sprawnie. Żołnierze byli zdyscyplinowani. Organizacja partyjna zdała całkowicie egzamin;
- żołnierze zachowywali się należycie. Pomagali sobie wzajemnie.

5. Konserwacja sprzętu:

- konserwacja sprzętu odbyła się sprawnie;
- żołnierze pracowali wspólnie;
- konserwacja sprzętu odbyła się sprawnie; żołnierze chętnie czyścili sprzęt;
- najbardziej kolektyw występował w drużynach, w których dowódcy starali się jak najszybciej doprowadzić swój sprzęt do porządku i rozliczyć się z niego.

6. Zwolnienia do rezerwy:

- również po rozliczeniu kolektywy nadal istniały. Miało to miejsce aż do opuszczenia bram koszarowych;

- zwolnienie do rezerwy odbyło się bardzo sprawnie. Większych kłopotów nie było;
- w okresie zwolnienia tworzyły się znów grupy podobnie, jak w czasie wcielania w zależności od miejsca zamieszkania.

7. Wrażenia ogólne:

- żołnierze rezerwiści /za wyjątkiem nielicznych wypadków/ zachowywali się należycie. Do zadań przed nimi stojących podchodzili ze zrozumieniem;
- egzamin swój żołnierze zdali na dobrze;
- największe zgranie pododdziału dało się zauważyć w czasie samych ćwiczeń taktycznych. Jeden żołnierz pomagał drugiemu i zarazem uczył jak ma się zachowywać na polu walki.

Zestawienie opracował:

ppłk mgr M. S I D O R

ZESTAWIENIE TREŚCI PRZEPROWADZONYCH WYWIADÓW
W ĆWICZENIU "MAZURY"^{1/}

I. Organizacja i ogólna koncepcja wywiadów.

W ramach badań członkowie grupy badawczej /płk dypl. R. Sielecki, płk dr J. Zakrzewski/ przeprowadzili szereg wywiadów z przedstawicielami kierownictwa, rozjemcami, ćwiczącymi oficerami kadry i rezerwy oraz szeregowymi rezerwy. Łącznie wywiadów udzieliło 10 oficerów oraz 4-ch szeregowych.

Treść wywiadów stanowiła uzupełnienie problematyki badawczej ujętej w ankietach i sprawozdaniach członków grupy badawczej. Pytania zadawane respondentom dotyczyły przede wszystkim oceny przebiegu i uzyskanych rezultatów w ramach poszczególnych okresów ćwiczenia kompleksowego oraz niektórych szczegółowych zagadnień takich jak: zbliżenie dywizyjnego ćwiczenia do rzeczywistości przyszłego pola walki, poprawności prowadzonej ewidencji rezerw osobowych i badania przydziałów mobilizacyjnych oraz kształtowanie się kolektywów wojskowych w pododdziałach /drużynach, plutonach/.

II. Problematyka wywiadów

1. Ocena przebiegu mobilizacji:

- przebieg mobilizacji był sprawny, przyjęcie sprzętu w plutonie czołgów było dobrze zorganizowane, natomiast szeregowi przybywali bez konkretnych skierowań co spowodowało, że skład załóg skompletowano dopiero na poligonie /ppor. rez. Wencel i inni/;
- należy usprawnić przebieg mobilizacji między innymi poprzez:
 - dostosowanie organizacji pułku skadrowanego do potrzeb mobilizacji, tworząc załączki pododdziałów /dowódca 14 pz/;

1/ Zestawienie opracowano na podstawie protokołu treści przeprowadzonych wywiadów w ćwiczeniu "MAZURY".

- usprawnienie przebiegu umundurowywania rezerwistów, wydanie oficerom rezerwy umundurowania do domu /dowódca 14 pz/;
- usprawnić pracę punktów przyjęcia pojazdów /KPP/;
- przed ćwiczeniem należy oficerom rezerwy dać ogólną informację o celach przeszkolenia i jego obowiązkach oraz udzielić wskazówek odnośnie wykonywania niektórych typowych czynności.

2. Przydziały mobilizacyjne:

- dobór ludzi, wyznaczenie oficerów rezerwy na stanowiska powinny być znacznie lepsze /oficer rezerwy/;
- WKR-y powinny informować jednostki o zmianach zaistniałych w listach imiennych /odroczenia, zastępstwa, zmiany specjalności itp/.

Na pytanie zbiorowe odnośnie przydziału mobilizacyjnego zadanego czterem szeregowym rezerwy: dwóch odpowiedziało, że był właściwy, jeden że nie, jeden zaś uważał, że powinien on być wyznaczony na stanowisko dcy wozu bojowego.

3. Ocena drugiego okresu - przeszkolenie na poligonach:

- w czasie przeszkolenia nie zdołano zorganizować ćwiczeń na niższych szczeblach dowodzenia, moment ten negatywnie wpłynął na poziom dywizyjnego ćwiczenia;
- okres przeszkolenia był stosunkowo za krótki, nie zapewniał on możliwości systematycznego przeszkolenia /plk Światowiec/;
- nie zdołano w czasie przeszkolenia odbyć wszystkich strzelań czołgowych.

4. Ocena dwustronnego ćwiczenia dywizyjnego:

- ćwiczenie dało duże korzyści; niemniej jednak oficerowie rezerwy nie znali terenu, nie orientowali się w sytuacji i położeniu przeciwnika /ppor. rez. Wencel/;
- przed wprowadzeniem czołgów do walki nie zorganizowano rekonesansu terenu z dcami kompanii i plutonów czołgów, chociaż było dużo czasu /ppor. rez. Krawczyk/;
- zła organizacja wyżywienia, brakowało wody, oficerom dcom plutonów czołgów nie wydano kombinezonów, po ćwiczeniach wystąpiły objawy dezorganizacji i braku porządku /oficerowie rezerwy 32 pcz/;

- pułk /14 pz/ organizacyjnie nie przygotowany do tego rodzaju ćwiczeń /brak pododdziałów dowodzenia i ochrony/, przed ćwiczeniem nie zorganizowano systematycznego przeszkolenia /dca 14 pz/;
 - przyczynami niezadowolających wyników w dywizyjnym ćwiczeniu były: - braki w umiejętności^{ach} organizacyjnych sztabu, bardzo słabe wyszkolenie oficerów rezerwy, ponadto rozmach ćwiczenia był zbyt duży w stosunku do stopnia przygotowania wojsk /płk Światowiec/;
 - aparat rozjemczy zdał egzamin /mimo stosunkowych braków/, szczególne zalety wykazał system rozjemców kierunkowych, właściwie był zorganizowany system łączności, należy dążyć do zorganizowania łączności z rozjemcami przy dowódcach kompanii;
 - koncepcja taktyczno-operacyjna ćwiczenia była w zasadzie słuszną, ale nie wskazanym jednak byłoby przeciwstawiać jednego pułku całej dywizji.
5. Odnosnie uzyskanej w rezultacie ćwiczenia gotowości bojowej ćwiczących wojsk:
- w rezultacie ćwiczenia plutony czołgów /32 pz/ wykazały gotowość bojową /trzech dowódców plutonów czołgów/;
 - kompania czołgów nie uzyskała tej gotowości, ponieważ brak jeszcze zgrania oraz dobrego przygotowania /ppor rez. Paciorek - dca kcz/.
6. W dziedzinie usprawnienia systemu szkolenia rezerw osobowych:
- szkolenie rezerw powinno być zorganizowane w cyklu trzyletnim: w pierwszym roku - ćwiczenie batalionowe, w drugim - ćwiczenie pułkowe, w trzecim - ćwiczenie dywizyjne; musi być przy tym zachowany warunek, aby na okres przeszkolenia byli kierowani ci sami rezerwiści /dca 2 pz/;
 - rezerwistów powoływać rzadziej, ale na dłuższy czas /dca 14 pz/.
7. Kształtowanie kolektywów żołnierskich:
- dca plutonu czołgów może poznać ludzi po 10 dniach /ppor. rez. Wencel/, p- 7 /ppon. rez. Witek/, wystar-

- czy 3-4 dni /ppor. rez. Krawczyk/;
- dca kompanii czołgów może poznać dców wozów bojowych w ciągu 10 dni, zaś dowódców plutonów w ciągu 3 dni.

Zestawienie opracował:

płk dr J. ZAKRZEWSKI

ZESTAWIENIE DANYCH ZE SPRAWOZDAŃ CZŁONKÓW GRUPY
BADAWCZEJ W ĆWICZENIU "MAZURY"¹

I. Stopień realności sytuacji taktycznych²

Ilość obserwowanych i ocenianych sytuacji taktycznych:

Nazwa sytuacji taktycznej	Ilość obserwowanych
- przebieg mobilizacji	4
- zajmowanie rejonów wyjściowych do ćwiczenia	4
- wykonywanie marszu zbliżania stron	5
- przeprawa przez rzeki: BUG i NAREW	5
- przebieg boju spotkaniowego	6
- natarcie i wycofanie wojsk 9 i 1 DZ	6
- działanie stron na poligonie ORZYSZ	8

Ogólna ilość obserwowanych sytuacji - 36

1. Ocena realności sytuacji /w procentach w stosunku do 36 ocenianych sytuacji:

Czynniki realności sytuacji	Stopień przejawiania się			
	duży	średni	mały	brak przejawiania
a/ szybkość działań /decyzji/	3	52	45	-
b/ manewrowość	9	52	39	-
c/ działanie na kierunkach	-	38	38	24
d/ rozśrodkowanie sił	3	58	25	14
e/ nagłe zmiany sytuacji	-	28	60	12
f/ napięte i skrajne taktyczne sytuacje	-	20	33	47
g/ uzyskane zaskoczenie	-	12	60	28
h/ zwroty zaczepne	-	6	50	44
i/ realność sytuacji	6	40	50	4

2. Ocena kształtowania się cech osobowości /w procentach/

Cechy osobowości	Stopień przejawiania się			
	duży	średni	mały	brak przejawiania
a/ samodzielność myślenia	3	17	80	-
b/ samodzielność działania	-	20	80	-
c/ umiejętność działania w zespole	-	44	50	6
d/ inicjatywa, aktywność	3	22	72	3
e/ umiejętność przewidywania	3	9	66	22
f/ wyobraźnia	-	3	85	12
g/ dokładność, punktualność	6	28	51	15
h/ szybkość reakcji	-	15	73	12
i/ wysiłek /umysłowy, fizyczny/	73	12	15	2 -

odnośniki ze str. 77

- 1/ Zestawienie powyższe zostało opracowane na podstawie sprawozdań /załącznik 4/ ośmiu członków grupy badawczej, a zawierających wyniki ich bezpośredniej obserwacji czynności oficerów i szeregowych /w tym rozjemców/ oraz działań ćwiczących wojsk i sztabów. Obserwację prowadzono w toku całego ćwiczenia zwracając szczególną uwagę na działania 2,4,14 pz i 32 pcz /tok pracy grupy badawczej - załącznik 5/.
- 2/ Stopień realności poszczególnych sytuacji określali poszczególni członkowie grupy badawczej samodzielnie według uprzednio wspólnie ustalonych zasad. Każdy z obserwatorów ocenił średnio 4-5 sytuacji taktycznych.

II. OCENA WYNIKÓW ĆWICZENIA /w procentach/

1. W jakim stopniu realizacja ćwiczenia wpłynęła na gotowość bojową wojsk w dziedzinie?	dużym	średnim	małym	brak zdania
a/ taktycznej	-	37	63	-
b/ organizacyjnej	12	50	38	-
c/ technicznej	38	50	13	-
d/ psychiczno-moralnej	-	75	25	-

2. Czy działania dowódców i pododdziałów były realne i odpowiadały współczesnym wymogom walki w zakresie:	tak	częściowo tak	nie	brak zdania
a/ podjętych decyzji dowódców	-	50	50	-
b/ dowodzenia wojskami /organizacji współdziałania/	-	25	75	-
c/ prowadzenia rzeczywistego rozpoznania	-	12	88	-
d/ realności użycia i działania rodzajów wojsk	-	25	75	-
e/ realności, dynamiczności działań pododdziałów	-	25	75	-
f/ realności działań szeregowych	-	25	75	-
3. Czy uzyskano w ćwiczeniu maksymalne zbliżenie do rzeczywistej walki	-	12	88	-

III. Ocena przyjętej w ćwiczeniu struktury aparatu kierowniczorozjemczego i systemu łączności /w procentach/:

1. Czy struktura i zasady pracy aparatu kierowniczorozjemczego okazały się przydatne w stosunku do?	tak	częściowo tak	nie	brak zdania
a/ rozjemców oddziałowo-terenowych	65	25	-	10
b/ celowości zasad pracy rozjemców	27	63	-	10
c/ systemu łączności	65	25	10	-

2. Czy zastosowany system umożliwił?	tak	częściowo tak	nie	brak zdania
a/ prowadzenie ćwiczenia wg decyzji dowódców	12	25	63	-
b/ rozgrywanie lokalnych sytuacji przez rozjemców oddziałowo-terenowych	12	53	25	10
c/ prowadzenie ćwiczenia bez sztucznych przerw	12	50	38	-
d/ zachowanie przed ćwiczącymi pełnej tajemnicy treści ćwiczenia	-	62	38	-
e/ zapewnienie stronom równości szans w uzyskaniu powodzenia	1	38	62	-
f/ sprawiedliwą ocenę działań stron	-	25	50	25
g/ stworzenie realnych, dynamicznych sytuacji pola walki	10	25	55	10

3. Czy proponowana struktura i system pracy aparatu kierowniczorozjemczego w porównaniu z dotychczasowym jest:	lepszy	bez różnicy	gorszy	brak zdania
	50	25	-	25

Zestawienie opracował
na podstawie sprawozdań członków grupy
badawczej

mjr dypl. S. DROZD

ZESTAWIENIE ZASADNICZYCH PRZEDSIĘWZIĘĆ ZREALIZOWANYCH PRZEZ WOJSKA W ĆWICZENIU „MAZURY”

terminy oddziały	5. 09	6. 09	7. 09	8. 09	9. 09	10. 09	11. 09	12. 09	13. 09	14. 09	15. 09	16. 09	17. 09	18. 09	19. 09	
1 DZ 2 pz	Od 4. 09 wcielanie oficerów i kierowników czynności przygotowawcze do przeprowadzenia mobilizacji	mobilizacja	Ładownice i transport kolejowy na OC ORZYSZ	Szkolenie na OC ORZYSZ Strzelania amunicją bojową piechoty artylerii czołgów. Ćwiczenia taktyczne, kompanijne i pułkowe.				Udział pułku w taktycznym ćwiczeniu dywizyjnym	właściwe ćwiczenie	pokazy		Powrót ćwiczących wojsk do garnizonu i prace związane z czyszczeniem oraz konserwacją sprzętu i uzbrojenia. (w dniu 20.9 zwolnienie do rezerwy)				
14 pz	Czynności przygotowawcze do przeprowadzenia mobilizacji	mobilizacja	Przejazd na OC DĘBA	Szkolenie na OC DĘBA Strzelania amunicją bojową piechoty artylerii czołgów, zgrzywanie pododdziałów na poligonie				Przejazd transportem kolejowym w rejon wyjściowy do działań	Udział pułku w taktycznym ćwiczeniu	pokazy			jak wyżej			
9 DZ 32 pcz	Czynności przygotowawcze do przeprowadzenia mobilizacji	mobilizacja	Przejazd na OC DĘBA	Szkolenie na OC DĘBA strzelania szkolne i zrywanie pododdziałów			Organizowanie pokazu strzelania czołgów	Przejazd transportem kolejowym w rejon wyjściowy do działań	Udział pułku w taktycznym ćwiczeniu dywizyjnym	pokazy			jak wyżej			
4 i 30 pz	Czynności przygotowawcze do przeprowadzenia mobilizacji	Mobilizacja, przygotowanie wojsk do ćwiczenia	Mobilizacja, przygotowanie wojsk do ćwiczenia	Przejazd transportem kolejowym w rejon wyjściowy do działań				Udział pułku w taktycznym ćwiczeniu	pokazy				jak wyżej			

Uwaga: Niektóre czynności np. przejazd transportem kolejowym i szkolenie na poligonie - zajął się. Zależne to jest od momentu rozpoczęcia tych czynności.

Opracował
mjr dypl. S. DROZD

ZESTAWIENIE ZASADNICZYCH PRZEDSIĘWZIĘĆ ZREALIZOWANYCH PRZEZ 14 pz W ĆWICZENIU "MAZURY"

Terminy	Godziny																
	24.00	5.03.66r	6.09	7.09	8.09	9.09	10.09	11.09	12.09	13.09	14.09	15.09	16.09	17.09	18.09	19.09	20.09
Dobudziatki																	
1/14 pz	Garnizon Tarnów *)	Kaszary Tarnów	Rejon alarmowy Tarnów	Przebież na OC DEBA (przygotow. do szkoleń)	OC DEBA	LIPA-SIEDLCE	OC CZERWONY BOR	OC ORZYSZ	Organizacja i powrót do garnizonu	Garnizon Tarnów *)	Tarnów (zwołanie do rezerwy) *						
2/14 pz	Garnizon Tarnów *)	Kaszary Tarnów	Rejon alarmowy Tarnów	Przebież na OC DEBA (przygotow. do szkoleń)	OC DEBA	LIPA-PODNIESNO	OC CZERWONY BOR	OC ORZYSZ	Organizacja i powrót do garnizonu	Garnizon Tarnów *)	Tarnów (zwołanie do rezerwy) *						
3/14 pz	Garnizon Tarnów *)	Kaszary Tarnów	Rejon alarmowy Tarnów	Przebież na OC DEBA (przygotow. do szkoleń)	OC DEBA	LIPA-SIEDLCE	OC CZERWONY BOR	OC ORZYSZ	Organizacja i powrót do garnizonu	Garnizon Tarnów *)	Tarnów (zwołanie do rezerwy) *						
bcz 14 pz	Garnizon Tarnów *)	Kaszary Tarnów	Kaszary Tarnów	Tarnów DEBA	OC DEBA	DEBA-AD-SOŁŁACHA	OC CZERWONY BOR	OC ORZYSZ	Organizacja i powrót do garnizonu	Garnizon Tarnów *)	Tarnów (zwołanie do rezerwy) *						
pododdz. spec. 14 pz	Garnizon Tarnów *)	Kaszary Tarnów	Przebież na OC DEBA (przygotowanie do szkoleń)	OC DEBA	OC DEBA	Szkoła Harc. w rejonie pododdz. spec. DEBA LIPA-SIEDLCE	OC CZERWONY BOR	OC ORZYSZ	Organizacja i powrót do garnizonu	Garnizon Tarnów *)	Tarnów (zwołanie do rezerwy) *						

bejenda

Czynności przygotowawcze do mobilizacji
 Czynności mobilizacyjne: pobór i zwołanie rezerwy Szosowy, transportni-samoch.
 Czynności związane z czyszczeniem i konserwacją sprzętu bojowego
 Szkolenie na poligonach
 Szkolenie w ramach ćwiczenia dwuzajmowego
 Udział w pokazach w ramach ćwiczenia dwuzajmowego
 Przejazdy transportem kolejowym
 Przejazdy, przejazdowe itp
 Inne czynności

1) 900 r. 1 Jedna kradzież 1 900z.
 2) *) dane w przybliżeniu

WYKAZ CZYNNOSCI

zdezagregowanego modelu sieciowego planu ćwiczenia "Mazury" 1/

Czynność zdarzenie	Czynność zdarzenie	Czas trwania czynności	Rozpoczęcie		Terminy		Biletowa krytyczna	Czas zapas na Zc 1/2
			t ₁ ^w	t ₁ ^p	t ₂ ^w	Zakończenie		
1	2	4	5	5	7	8	9	10
1	-		0	0	0	0		
1	20	14	0	0	14	14	-	0
1	21	10	0	4	10	14		4
21	20	0	10	14	10	14		4
20	22	8	14	14	22	22	-	0
20	2	0	14	24	24	24		10
22	2	1	22	23	23	23		1
22	23	2	22	22	24	24	±	0
2	23	0	24	24	24	24		0
23	24	21	24	24	45	45	±	0
23	29	25	24	38	49	63		14

1/ Wyjaśnienia do "Wykazu czynności" ujęte są w uwagach s. 93-94 załącznika.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
24	25	Przemarsz 1-go rzutu transportowego w rejon ie stacji kolejowej i ładowania na transport kolejowy.	18	45	45	63	63	X	0
25	26	Przejazd 1-go rzutu transportem kolejowym.	21	63	63	84	84	X	0
25	29	Czynność zerowa	0	63	63	63	63	X	0
25	5	Czynność zerowa	0	63	63	63	63	X	0
26	27	Rozładowanie 1-go rzutu w rejonie ćwiczeń.	2	84	84	86	86	X	0
29	30	Przemarsz 2-go rzutu w rejon ie stacji kolejowej i ładowanie na transport kolejowy.	23	63	63	86	86	X	0
30	31	Przejazd 2-go rzutu transportem kolejowym.	21	86	86	107	107	X	0
30	6	Czynność zerowa	0	86	86	86	86	0	0
27	31	Czynność zerowa	0	86	107	86	107	0	21
27	34	Prowadzenie przez 1-szy rzut 2 pz przedsięwzięć szkoleniowych i przygotowawczych do ćwiczenia.	0	86	86	86	86	0	0
27	28	Strzelanie amunicją bojową piechoty, artylerii i czołgów	74	86	86	160	160	X	0
28	34	Czynność zerowa	58	86	102	144	160	0	16
31	32	Rozładowanie 2-go rzutu w rejonie ćwiczeń	0	144	160	144	160	0	16
32	34	Prowadzenie przez 2-gi rzut przedsięwzięć szkoleniowych i przygotowawczych do ćwiczenia.	2	107	107	109	109	X	0
32	7	Czynność zerowa	51	109	109	160	160	X	0
32	33	Strzelanie amunicją bojową piechoty, artylerii i czołgów.	0	109	109	109	109	0	0
33	34	Czynność zerowa	35	109	125	144	160	0	16
34	35	Prace przygotowawcze sztabu 2 pz do ćwiczenia.	0	144	160	144	160	0	16
34	68	Zajęcie przez 2 pz rejonów wyjściowych do ćwiczeń.	2	160	191	162	193	X	31
			31	160	160	191	191	X	0

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
68	9	Czynność zerowa	0	191	191	191	191	X	0
34	9	Przejazd dcy 2 pz do dcy ZII	1	160	190	161	191	X	30
9	35	Przekazanie zadań i powrót dcy 2 pz.	2	191	191	193	193	X	0
35	37	Udział 2 pz w działaniach manewrowych	65	193	193	258	258	X	0
35	36	Przeprowadzenie pokazów w ramach 2 pz.	16	193	242	209	258		23
36	37	Czynność zerowa	0	209	258	209	258		49
11	37	Czynność zerowa	0	258	258	258	258		0
37	12	Meldunek dcy 2 pz po zakończeniu ćwiczenia	1	258	258	259	259	X	0
37	38	Zesrodkowanie 2 pz po zakończeniu ćwiczenia	9	258	258	267	267	X	0
38	13	Przejazd dcy 2 pz i wyznaczonych oficerów do miejsca omówienia ćwiczenia	1	267	267	268	268	X	0
13	14	Udział w omówieniu ćwiczenia	6	268	268	274	274	X	0
14	39	Powrót dcy 2 pz z oficerami z omówienia ćwiczenia.	1	274	274	275	275	X	0
38	39	Zadowanie na transport kolejowy 1-go rzutu 2 pz.	8	267	267	275	275	X	0
39	40	Zadowanie na transport kolejowy 2-go rzutu i przejazd koleją do garnizonu.	19	275	275	294	294	X	0
40	41	Przedsięwzięcia porządkowe, konserwacja sprzętu oraz zwolnienie do rezerwy.	90	294	294	384	384	X	0
41	15	Czynność zerowa	0	384	384	384	384	X	0
1	3	Kontrola prac przygotowawczych do mobilizacji w 14 pz i 32 pcz,	24	0	0	24	24		0
1	2	Kontrola częściowej mobilizacji i prac przygotowawczych w 2 pz.	24	0	0	24	24		0
1	50	Czynności przygotowawcze do przeprowadzenia mobilizacji w 14 pz.	24	0	0	24	24	X	0

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
58	66	Prowadzenie przez 1-szy rzut 14 pz przed- sięwzięć szkoleniowych i przygotowawczych do ćwiczenia.	95	61	61	156	157	x	0
58	59	Strzelanie amunicją bojową piechoty, arty- lerii i czołgów.	79	61	77	140	156		16
58	63	Czynność zerowa.	0	61	63	61	63		2
59	66	Czynność zerowa.	0	140	156	140	156		16
60	62	Ładowanie na transport kolejowy 2-go rzu- tu 14 pz.	3	55	55	58	58	x	0
60	5	Czynność zerowa.	0	55	63	55	63	x	0
62	63	Przejazd koleją 2-go rzutu 14 pz.	5	58	58	63	63	x	0
63	64	Rozładowanie 2-go rzutu 14 pz w rejonie przewidzianym do szkolenia.	2	63	63	65	65	x	0
62	6	Czynność zerowa	0	58	86	58	86		28
64	66	Prowadzenie przez 2-gi rzut 14 pz przed- sięwzięć szkoleniowych i przygotowawczych do ćwiczenia.	91	65	65	156	156	x	0
64	7	Czynność zerowa	0	65	109	65	109		44
64	65	Strzelanie amunicją bojową piechoty, arty- lerii i czołgów.	75	65	81	140	156		16
65	66	Czynność zerowa.	0	140	156	140	156		16
66	67	Przejazd transportem kolejowym 14 pz w rejon wyjściowy do działań.	34	156	156	190	190	x	0
67	9	Przejazd dowódcy 14 pz do dowódcy DZ.	1	190	190	191	191	x	0
67	68	Zajęcie przez 14 pz rejonów wyjściowych do działań.	1	190	190	191	191	x	0
68	69	Prace przygotowawcze sztabu 14 pz do ćwiczenia.	1	191	192	192	193		1
9	69	Przekazanie zadań i powrót dcy 14 pz.	2	191	191	193	193	x	0

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
69	71	Udział 14 pz w działaniach manewrowych.	65	193	193	258	258	X	0
69	70	Przeprowadzenie pokazów w ramach 14 pz.	16	193	242	209	258	X	49
70	71	Czynność zerowa.	0	209	258	209	258	X	47
71	72	Meldunek dcy 14 pz po zakończeniu ćwiczeń.	1	258	258	259	259	X	0
71	72	Zesrodkowanie 14 pz po zakończeniu ćwiczeń.	9	258	258	267	267	X	0
72	13	Przejazd dcy 14 pz i wyznaczonych oficerów do miejsca omówienia ćwiczenia.	1	267	267	268	268	X	0
72	73	Ładowanie i przejazd transportem kolejowym 1-gg rzutu 14 pz.	8	267	267	275	275	X	0
14	73	Powrót dcy 14 pz i wyznaczonych oficerów z omówienia.	1	274	274	275	275	X	0
73	74	Ładowanie i przejazd transportem kolejowym 2-go rzutu 14 pz do garnizonu.	5	275	275	280	280	X	0
74	75	Przedsięwzięcia porządkowe, konserwacja sprzętu oraz zwolnienie do rezerwy.	104	280	280	384	384	X	0
75	15	Czynność zerowa.	0	384	384	384	384	X	0
1	80	Czynności przygotowawcze do przeprowadzenia mobilizacji w 32 pcz.	24	0	0	24	24	X	0
3	80	Czynność zerowa.	0	24	24	24	24	X	0
80	81	Mobilizacja w 32 pcz.	19	24	24	43	43	X	0
81	4	Czynność zerowa.	0	43	48	43	48	X	5
81	82	Przemarsz 32 pcz w rejon stacji kolejowej i ładowanie transportów.	23	43	43	66	66	X	0
82	83	Przejazd transportem kolejowym w rejon OC DEBA.	11	66	66	77	77	X	0
83	84	Rozładowanie transportów kolejowych	2	77	77	79	79	X	0
84	86	Prowadzenie przedsięwzięć szkoleniowych i przygotowawczych do ćwiczenia.	89	79	79	168	168	X	0

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
84	85	Strzelanie amunicją bojową piechoty, artylerii i czołgów.	73	79	95	152	168		16
84	87	Organizacja pokazów strzelania czołgów.	67	79	101	146	168		22
85	86	Czynność zerowa.	0	152	168	152	168		16
87	86	Czynność zerowa.	0	146	168	146	168		22
86	88	Przejazd transportem kolejowym w rejonach wyjściowych do ćwiczeń.	66	168	168	234	234	x	0
86	8	Czynność zerowa.	0	168	235	268	235	x	67
88	10	Przejazd dcy 32 pcz do dcy ZT.	1	234	234	235	235		0
88	89	Prace przygotowawcze sztabu 32 pcz do ćwiczenia.	1	234	235	235	236		1
10	89	Powrót dcy 32 pcz	1	235	235	236	236	x	0
89	91	Udział 32 pcz w działaniach manewrowych.	22	236	236	258	258	x	0
89	90	Przeprowadzenie pokazów w ramach 32 pcz.	8	236	250	244	258		14
90	91	Czynność zerowa.	0	244	258	244	258		14
91	12	Meldunek dcy 32 pcz po zakończeniu ćwiczenia.	1	258	258	259	259		14
91	92	Zesrodkowanie 32 pcz po zakończeniu ćwiczenia.	9	258	258	267	267	x	0
92	13	Przejazd dcy 32 pcz i wyznaczonych oficerów do miejsca omówienia ćwiczenia.	1	267	267	268	268	x	0
92	93	Ładowanie 1-go rzutu na transport kolejowy.	8	267	267	275	275	x	0
14	93	Powrót dcy 32 pcz i oficerów z omówienia.	1	274	274	275	275	x	0
93	94	Ładowanie i przejazd 2-go rzutu do garnizonu.	5	275	275	280	280	x	0
94	95	Przedsięwzięcia porządkowe, konserwacja sprzętu oraz zwolnienie do rezerwy.	104	280	280	384	384	x	0
95	15	Czynność zerowa	0	384	384	384	384	x	0

	2	4	6	7	8	9	10
1	2						
2	4						
5	6						
6	7						
7	9						
7	8						
8	10						
9	10						
10	11						
11	12						
11	37						
11	71						
11	91						
12	13						
14	15						
		15	48	63	63	XX	0
		23	63	86	86	XX	0
		23	86	109	109	XX	0
		82	109	191	191	XX	0
		59	109	168	235		67
		0	168	168	235		67
		44	191	235	235	XX	0
		23	235	258	258	XX	0
		1	258	259	259	XX	0
		0	258	258	258		0
		0	258	258	258		0
		0	258	258	258		0
		9	259	268	268	XX	0
		110	274	384	385	XX	0

2
Kontrola przegrupowania poszczególnych oddziałów w rejonach obozów oraz realizacja przedsięwzięć ujętych w założeniach do ćwiczenia.

7
Kontrola realizacji przedsięwzięć ujętych w założeniach do ćwiczenia.

9
Kontrola przebiegu szkolenia na obozach w 2 pz i 14 pz oraz pracy sztabów tych oddziałów.

8
Kontrola przebiegu szkolenia w 32 pcz oraz pracy sztabu pułku.

10
Czynność zerowa.

10
Prowadzenie /kierowanie/ manewrowych działań w terenie.

11
-

12
Przyjęcie meldunków od podległych dowódców oddziałów po zakończeniu ćwiczenia.

37
Czynność zerowa.

71
Czynność zerowa.

91
Czynność zerowa.

13
Przygotowanie omówienia ćwiczenia.

15
Kontrola powrotu oddziałów do garnizonów oraz zwolnienia do rezerwy.

1/

Uwagi: Wykaz czynności nie w pełni odpowiada faktycznym czynnościom zrealizowanym przez wojska w ćwiczeniu "MAZURY". Rozwiązanie niniejsze może wyłącznie służyć jako przykład opracowania dokumentu stanowiącego załącznik do graficznie wykonanego modelu sieciowego /w tym wypadku załącznika 21/.

2/ Termin rzut transportowy został użyty umownie, celem przedstawienia dwóch etapów czasowych przejazdu pułków w rejon przeskolenia /poligonów/. W rzeczywistości rzutów tych nie było, gdyż pułki formowały eszelony w różnych ilościach i w sposób ciągły, a i sam przejazd miał również charakter ciągły. Z uwagi jednak na znaczny czas formowania eszelonów dla przejazdu w rejon przeskolenia całości oddziałów, celowe jest dokonanie podziału tego czasu na 2 etapy. Dopuszczalnym jest do bardziej ekonomicznego wykorzystania dysponowanego czasu. Mianowicie, w pierwszym etapie czasowym, wydzieliła się część pododdziałów z danego pułku /nazwana rzutem transportowym/, która formuje określoną ilość eszelonów i wyjeżdża w rejon danego poligonu. W międzyczasie druga część oddziału /stanowiąca drugi rzut transportowy/ mogłaby prowadzić szkolenie w ramach oddziału, w rejonie garnizonu.

W drugim natomiast etapie czasowym, pierwszy rzut transportowy rozładowuje się w rejonie przeskolenia i rozpoczyna szkolenie, a drugi rzut transportowy, znajduje się w trakcie formowania eszelonów i przejazdu.

Podział taki, jest oczywiście bardzo korzystny w przypadku, gdy czas formowania eszelonów jest duży tak, jak to np. miało miejsce w przypadku 2 pz - czas ten wynosił 41 godzin.

3/ Czynności ujęte w opisie numeracji zdarzeń od 1 do 15 dotyczą pracy kierownictwa. Czasy trwania poszczególnych czynności zostały ustalone po obliczeniu całości sieci i mają charakter orientacyjny /są "pozornie" zerowe/.

4. Opis użytych symboli:

- i, j - numeracja zdarzeń; dla poszczególnych czynności oznacza to: i - numer zdarzenia poprzedniego, j - numer zdarzenia następnego;
- y_{ij} - czas trwania czynności i, j ;
- t_i^w - najwcześniejszy termin zaistnienia zdarzenia poprzedniego dla danej czynności i, j ;
- t_i^p - najpóźniejszy termin zaistnienia zdarzenia poprzedniego dla danej czynności i, j ;
- t_j^w - najwcześniejszy termin zaistnienia zdarzenia następnego dla danej czynności i, j ;
- t_j^p - najpóźniejszy termin zaistnienia zdarzenia następnego dla danej czynności i, j ;
- z_{ij}^c - zapas czasu na czynnościach danej sekwencji o jaki można opóźnić wykonanie czynności danej sekwencji, bez wpływu na termin realizacji całego przedsięwzięcia

$$z_{ij}^c = t_j^p - y_{ij} - t_i^w$$

xx - patrz powyżej, pkt. 1,

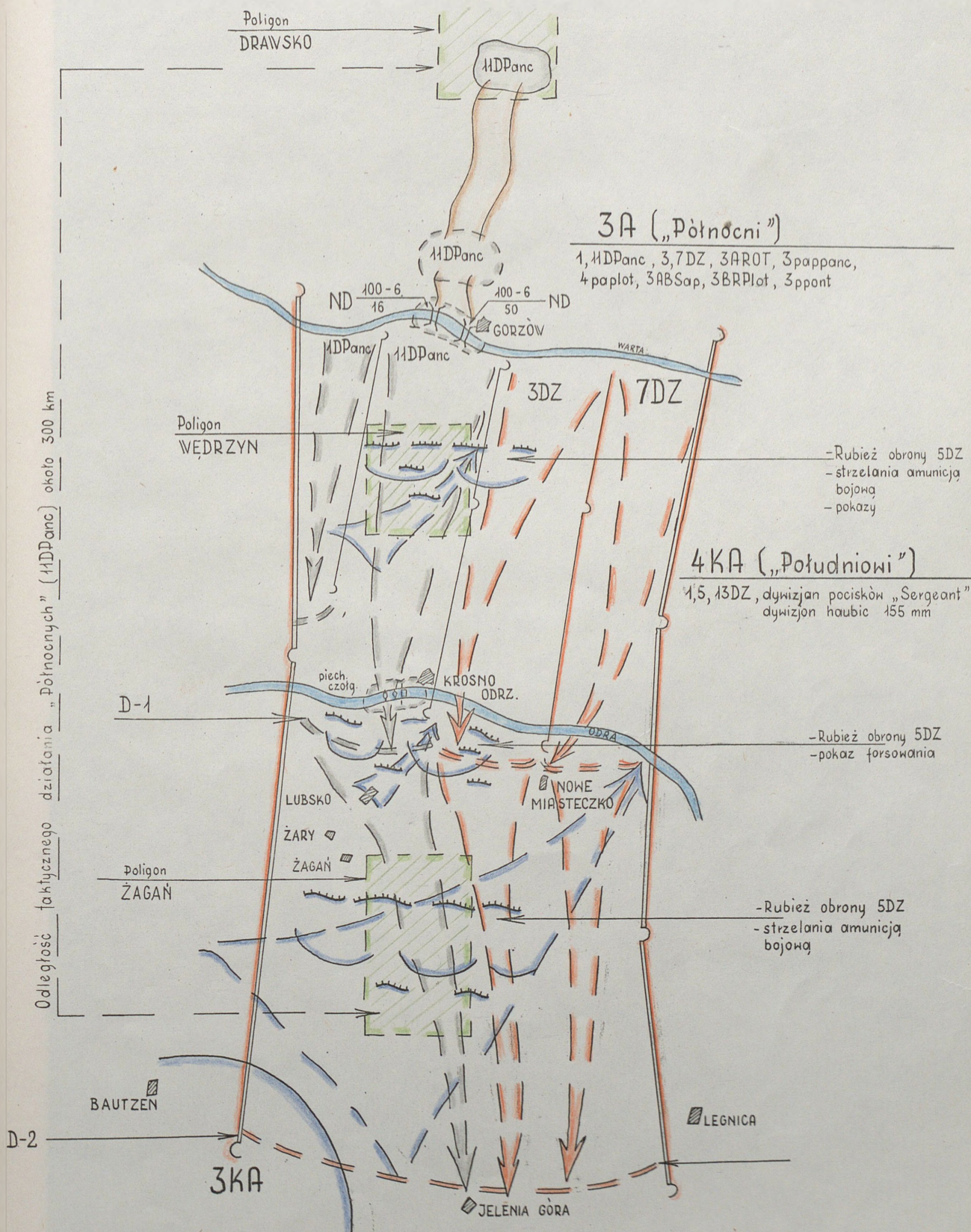
x - czynność znajdująca się na ścieżce krytycznej.

OPRACOWAŁ:

ppłk mgr inż. K. STANGREIF

SCHEMAT KONCEPCJI TAKTYCZNO-OPERACYJNEJ ĆWICZENIA „GROT”¹⁾

TAJNE
Egz nr.
Załącznik 23

¹⁾ W/g podobnej koncepcji opracowano i przeprowadzono ćwiczenie „NICHER”

Opracował:
prk. Sielecki

KRÓTKA CHARAKTERYSTYKA

ĆWICZEŃ "GROT" i "WICHER" 1/

1. Rodzaj ćwiczeń: dwustronne kompleksowe ćwiczenia taktyczne z wojskami z elementami ćwiczeń szkoleń letowych poprzedzone mobilizacją niektórych oddziałów ŚOW.

2. Temat ćwiczeń

Część I w pionie OTK: zabezpieczenie mobilizacji i przegrupowania wojsk operacyjnych na terytorium Śląskiego Okręgu Wojskowego.

Część II w pionie operacyjnym:

a/ dla "Północnych"

Organizacja i prowadzenie działań zaczepnych DPanc i DZ w warunkach zastosowania broni masowego rażenia;

b/ dla "Południowych"

Organizacja i prowadzenie działań opóźniających DZ w warunkach zastosowania broni masowego rażenia.

3. Podstawowe zagadnienia szkoleniowe ćwiczeń

a/ W pierwszym okresie:

- uzupełnienie oddziałów /pododdziałów/ dywizji zmechanizowanych rezerwistami w trybie normalnym w garnizonach;
- przeszkolenie wstępne rezerwistów /zgrywanie oraz odbycie strzelań z broni etatowej/;
- przegrupowanie wojsk transportem kolejowym do rejonów ćwiczeń;

b/ W drugim okresie:

- organizacja i marsz z rejonów wyjściowych położonych w głębi z pokonaniem przeszkód wodnych i stref skażeń promieniotwórczych;

1/ Koncepcja ćwiczeń "GROT" i "WICHER" była identyczna. Również skład stron i zadania były podobne, chociaż ćwiczyły inne jednostki. Dokładne sprawozdanie z ćwiczeń znajduje się w bibliotece tajnej ASG nr nr 06940, 08219.

- wejście dywizji pancernych do walki i prowadzenie natarcia ze strzelaniem amunicją bojową artylerii, czołgów i ostrym bombardowaniem lotnictwa;
- organizacja i prowadzenie działań opóźniających przez DZ.

4. Terminy prowadzenia ćwiczeń

- a/ "GROT" - 10-17.5.1965 r.
- b/ "WICHER" - 18-27.3.1966 r.

5. Rejony ćwiczeń

- OC WĘGRZYN i OC ŻAGAŃ
- dla "północnych" ponadto OC DRAWSKO jako rejon wyjściowy do działań.^{1/}

6. Skład stron /ogólnie/

a/ "Północni"

- dywizja pancerna /w ćwiczeniu "GROT" - 10 DPanc, w ćwiczeniu "WICHER" - 5 DPanc/ z niektórymi oddziałami i samodzielnymi pododdziałami w etatowym składzie oraz ze sztabami pozostałych oddziałów;
- sztaby niektórych związków taktycznych i samodzielnych oddziałów;
- sztaby brygad artylerii /niektóre oddziały w etatowym składzie tylko na okres strzelań na OC/.

b/ "Południowi"

- dywizja zmechanizowana /w ćwiczeniu "GROT" - 4 DZ, w ćwiczeniu "WICHER" - 2 DZ/ z niektórymi oddziałami i pododdziałami /zmobilizowanymi/;
- sztaby pozostałych oddziałów i pododdziałów dywizji zmechanizowanej.

7. Koncepcja taktyczno-operacyjna ćwiczeń /załącznik 23/

Zamiar stron w obydwóch ćwiczeniach przewidywał prowadzenie natarcia przez dywizję pancerną /"północnych"/ oraz organizację, prowadzenie obrony i działań opóźniających przez dywizję zmechanizowaną /"południowych"/.

1/ W obydwóch ćwiczeniach dywizje pancerne bezpośrednio przed ćwiczeniem odbywały szkolenie na OC DRAWSKO.

8. Przebieg ćwiczenia

Ćwiczenia rozpoczęły się mobilizacją niektórych oddziałów i pododdziałów dywizji zmechanizowanych.

Mobilizację przeprowadzono w obydwóch wypadkach za pomocą różnych systemów. W ćwiczeniu "GROT" systemem ukrytym, a w ćwiczeniu "WICHER"-alarmowym.

Na osiągnięcie gotowości bojowej przeznaczono trzy doby. ~~W~~ W ciągu pierwszej doby odbywało się wcielanie, umundurowanie i wyposażenie, a następne dwie doby były przeznaczone na szkolenie. Zgodnie z programem odbywano zajęcia teoretyczne i praktyczne z zasadniczych przedmiotów szkolenia bojowego z odbywaniem strzelań włącznie.

Po osiągnięciu gotowości bojowej dowódcy dywizji zmechanizowanych ~~z~~ strona „południowa” /4 DZ, 2 DZ/ otrzymali polecenie przegrupowania wojsk do rejonu OC WĘGRZYN z zadaniem prowadzenia działań obronnych.

W tym czasie na OC DRAWSKO odnośnie dywizje pancerne działające z wojskami, a także pozostałe związki i oddziały reprezentowane tylko przez dowództwa i sztaby /strona północna/ otrzymały zadania dotyczące działań zaczepnych.

Podkreślić należy, że w celu elastycznego dowodzenia wojskami "północnych" ze sztabu SOW wydzielono grupę operacyjną, która podgrywała sztab armii. Grupa ta była podporządkowana kierownictwu ćwiczenia.

W obydwóch ćwiczeniach dywizje pancerne działające z wojskami stanowiły drugi rzut armii i miały zadanie wejść do bitwy z rubieży znajdującej się w odległości około 80 km od rejonu wyjściowego.

Ze względu na trudne warunki terenowe i atmosferyczne w obu ćwiczeniach nastąpiło opóźnienie ~~w terminie~~ ataku. Oprócz drożni poważną przeszkodę stanowiła rz. WARTA, którą co prawda przekraczano wykorzystując mosty, lecz dojazd do rzeki, jak też teren na przeciwległym brzegu był na skutek szerokich rozlewisk trudny do pokonania.

Plan obu ćwiczeń przewidywał dla strony nacierającej odbyte szeregi strzelań amunicją bojową. W celu zapewnienia warunków bezpieczeństwa na poszczególnych rubieżach obrony polecało stronie broniącej się, na kilkanaście godzin przed podejściem wojsk nacierających wyco-

fywanie się na kolejną rubież obrony. Na skutek tego do starcia ćwiczących stron w toku ćwiczeń w zasadzie nie dochodziło. Dla zachowania jednak bardziej realistycznych warunków oraz stwerczenia celów dla poszczególnych rodzajów broni "południowi" otrzymywali polecenie pozostawienia figur bojowych na swoich stanowiska ogniowych. Figury miały być następnie rozpoznane przez "północnych" i w czasie strzelań niszczone.

Po wejściu do walki "północni" rozpoczęli pościg do rubieży rz. Odra. Rubież ta była częściowo obsadzona przez "południowych". Forsowanie rzeki odbywało się przy pomocy desantowych środków, promów oraz w końcowym etapie - po moście o nośności 16 t. W pierwszym etapie rzekę pokonały rozpoznawcze czołgi pływające.

W miarę przeprowadzania się poszczególnych elementów ugrupowania bojowego dywizji oddziały i pododdziały "północnych" przechodziły do pościgu. Wojska "południowych" prowadziły działania opóźniające do ostatecznej rubieży na OC ŻAGAŃ.

Atak rubieży obronnej na OC ŻAGAŃ był poprzedzony ogniowym przygotowaniem z użyciem amunicji bojowej. Strzelania odbywały także czołgi i piechota w momencie ataku. W tym czasie wojska "południowych" znajdowały się na płd skraju poligonu. W głębi poligonu rozegrano kontratak "południowych" i na tym ćwiczenie zakończono.

W uzupełnieniu przebiegu ćwiczenia należałoby zwrócić uwagę na niektóre momenty organizacyjne:

- kierownictwo zakładało prowadzenie ćwiczeń według decyzji ćwiczących. Niemniej jednak koncepcja taktyczno-operacyjna przewidująca prowadzenie działań zaczepnych przez dywizje pancerne, a działań opóźniających przez dywizje zmechanizowane, a ponadto wycofywanie wojsk "południowych" przed podejściem wojsk "północnych" wykluczała możliwość realizacji tej reguły szczególnie jeśli chodzi o decyzje dowódców dywizji w sytuacjach zasadniczych;
- kwestia przyznawania powodzenia jednej ze stron w czasie działań, również w wyżej wymienionych przyczyn w zasadzie nie stanowiła problemu, gdyż poza kilkakrotnym starciem małych pododdziałów w końcowym etapie ćwiczenia poważniejszych sytuacji wynikłych z boju spotkaniowego nie było;

- w związku z obecnością na ćwiczeniu przełożonych ze szczebla centralnego, przedstawicieli władz partyjnych i państwowych z województw i powiatów, a także obserwatorów spoza okręgu /ze względu na charakter i rozmach ćwiczeń/ niektóre fragmenty ćwiczeń potraktowano jako pokazy. Dążność do zaprezentowania jak najlepszego wykonania poszczególnych czynności w wielu wypadkach wprowadziła sztuczność do poszczególnych sytuacji taktycznych. Na podstawie zebranych materiałów badawczych /wywiady, ankiety/ należy stwierdzić, że działanie na efekt powoduje wyręczenie ćwiczących dowódców w podejmowaniu decyzji, a nawet dowodzeniu i kierowaniu wojskami. Obniża to niewątpliwie stopień realizacji celów szkoleniowych;
- sprawne kierowanie obydwoma ćwiczeniami pozwala wyciągnąć wniosek, że można ograniczyć skład aparatu kierowniczo-rozjemczego do niezbędnego minimum /nie wyznaczano rozjemców terenowych z powodu strzelań amunicją bojową/.

Opracował:

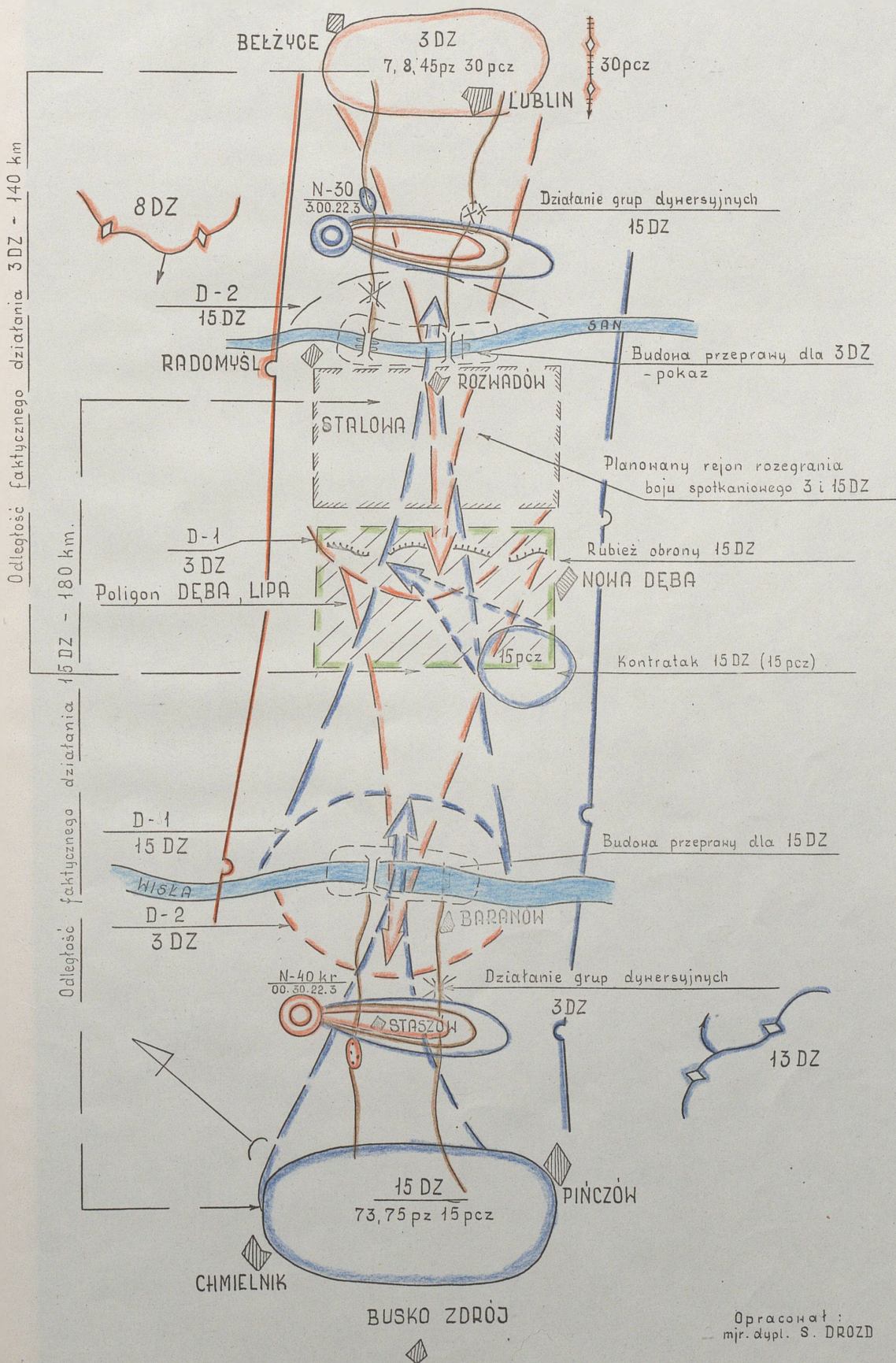
płk dypl. R. SIELECKI

SCHEMAT KONCEPCJI TAKTYCZNO-OPERACYJNEJ ĆWICZENIA „SAN”

TAJNE

Egz nr.....

Załącznik 25

KRÓTKA CHARAKTERYSTYKA ĆWICZENIA "SAN"^{1/}

1. Rodzaj ćwiczenia: dwustronne kompleksowe ćwiczenie taktyczne z częścią wojsk WOW poprzedzone mobilizacją jednostek skadrowanych.
2. Temat ćwiczenia: Przegrupowanie DZ z rejonów położonych w głębi i wejście do walki, bój spotkaniowy oraz działania kompleksowe.

Ponadto: Dla strony "wschodnich" organizacja działań zaczepnych z forsowaniem szerokiej przeszkody wodnej.

Dla strony "zachodnich" organizacja i prowadzenie działań opóźniających w rezultacie przegrania boju spotkaniowego.

3. Podstawowe zagadnienia szkoleniowe ćwiczenia:

a/ w pierwszym okresie: 18 - 21.3:

- uzupełnienie jednostek skadrowanych rezerwistami w trybie normalnym w garnizonach;
- przeszkolenie wstępne pododdziałów /zgrywanie/ oraz przeprowadzenie strzelań z broni etatowej w warunkach garnizonowych;
- wyprowadzenie wojsk 3 DZ z garnizonów do wyznaczonych rejonów wyjściowych do ćwiczenia;
- przegrupowanie wojsk 15 DZ transportem kolejowym w rejony wyjściowe do ćwiczenia;
- przeprowadzenie strzelań bojowych artylerii na OC ORZYSZ i DEBA;

b/ w drugim okresie: 22 - 24.3:

- organizacja i marsz ćwiczących stron z rejonów wyjściowych położonych w głębi z pokonaniem przeszkód wodnych i stref skażeń promieniotwórczych;
- rozegranie boju spotkaniowego.

Dla strony "Wschodnich":

- rozwijanie działań zaczepnych w rezultacie wygranego boju spotkaniowego;

1/ Opracowano na podstawie sprawozdania z ćwiczenia "SAN" bibl.szkol. ASG nr 08558 /opracowanego przez mjr dypl. S. Drozda/.

- forsowanie szerokiej przeszkody wodnej z marszu.

Dla strony "Zachodniej":

- prowadzenie działań opóźniających /w wyniku boju spotkaniowego/;
- organizacja obrony za szeroką przeszkodę wodną i walka o jej utrzymanie;

c/ w trzecim okresie: 25 - 26.3:

- strzelania bojowe wyznaczonych pododdziałów piechoty i czołgów na OC DEBA i MIELEC;
- strzelania bojowe artylerii 3 DZ na OC LIPA..

4. Termin przeprowadzenia ćwiczenia: 18 - 26.3.1966 r.

5. Skład stron /faktyczny/:

"Wschodni"

a/ 3 DZ /z etatowymi oddziałami i samodzielnymi pododdziałami - uzupełnionymi rezerwistami /za wyjątkiem 8 pz/.

b/ 15 BAA w składzie: dowództwo i sztab brygady:

- dywizjon artylerii /uzupełniony rezerwistami/.

c/ Wojewódzki Sztab Wojskowy LUBLIN i Powiatowe Sztaby Wojskowe CHEŁM i ZAMOŚĆ.

"Zachodni" 15 DZ w składzie: dowództwo i sztab, 75 pz i 19 dar /uzupełniony rezerwistami/.

W dyspozycji kierownictwa ćwiczenia:

- batalion saperów /uzupełniony rezerwistami/;
- batalion zabiegów specjalnych /uzupełniony rezerwistami/;
- kompania rozpoznania radiotechnicznego;
- dwie grupy pozoracji w składzie 1 + 12 szeregowych.

6. Koncepcja taktyczno-operacyjna ćwiczeń /załącznik 25/

Zamiar stron przewidywał prowadzenie działań zaczepnych przez stronę "Wschodnich" oraz prowadzenie działań opóźniających przez stronę "Zachodnich".

7. Ogólny przebieg ćwiczenia /opracowany na podstawie obserwacji, materiałów zebranych w czasie omówienia ćwiczenia oraz dokumentacji sprawozdawczej WOW/.

a/ Pierwszy okres ćwiczenia 18-21.3.

Ćwiczenie rozpoczęło się powołaniem rezerwistów w dniu 18.3 i uzupełnieniem wyznaczonych jednostek 3 i 15 DZ,

15 BAA i 7 ppont, które trwało w ciągu dwóch kolejnych dni. Powołanie rezerwy osobowej przeprowadzono za pomocą kart powołania z określonym terminem wstawiennictwa oraz trybem alarmowym z natychmiastowym wstawiennictwem rezerwistów.

Przebieg mobilizacji w poszczególnych jednostkach /garnizonach/ według oceny kierownictwa ćwiczenia był niedostatecznie przemyślany i zorganizowany. W czasie omówienia ćwiczenia podkreślano mało przemyślany system organizacji wcielania oraz słabą pracę grup mobilizacyjnych na poszczególnych punktach przyjęcia rezerwy.

Rezerwiści tracili dużo czasu w oczekiwaniu na przydział oraz w odnajdywaniu pododdziałów, magazynów itp. W rezultacie przedłużającego się czasu mobilizacji rezerwy osobowej nie wszystkie mobilizowane jednostki wykonały zadania mobilizacyjne w terminie określonym instrukcjami i nie zajęły w odpowiednim czasie rejonów alarmowych.

Po zakończeniu mobilizacji w oddziałach 3 DZ zorganizowano w dniach 19-21.3 wstępne przeszkolenie rezerwistów w warunkach garnizonowych oraz przeprowadzono strzelania szkolne. Natomiast w 15 DZ /sztab i 75 pz/ zostały przegrupowane przy pomocy transportu kolejowego z garnizonów /OLSZTYN/ do rejonu wyjściowego ćwiczenia /PINCZÓW, BUSKO-ZDRÓJ, CHMIELNIK/.

W godzinach popołudniowych 21.3 ćwiczący otrzymali założenia, w myśl których poszczególne strony poczyniły odpowiednie przygotowania zgodnie z wytworzoną sytuacją taktyczno-operacyjną i otrzymanymi zadaniami bojowymi. Dowódcy dywizji i pułków podejmowali decyzje, a sztaby opracowywały plany działania. Wojska obu stron przeprowadziły likwidację skutków uderzeń jądrowych, uzupełniały zapasy materiałowe oraz przygotowywały się do marszu i walki.

b/ Drugi okres ćwiczenia 22-23.3.

Po uzyskaniu pełnej gotowości do działań oddziały rozpoczęły marsz do linii frontu z rejonów położonych w głębi. Początek marszu 3 DZ o 5.00 22.3, 15 DZ o 4.00 22.3.

W czasie marszu wojska ćwiczących stron zmuszone były przekraczać strefy skażeń promieniotwórczych, a także

pokonywać przeszkody wodne. Oprócz tego ich marsz odbywał się w warunkach działania grup dywersyjnych /pozorowanych przez pododdział pozoracji będący w dyspozycji kierownictwa ćwiczenia/. Obok tych "trudności" natury taktyczno-topograficznej dały się zauważyć braki natury organizacyjnej sztabów oraz poszczególnych oficerów dowódców. Braki te uwidoczniły się przede wszystkim w niedostatecznych umiejętnościach planowania, organizowania oraz kierowania ruchem wojsk. Wykonujące marsz zbliżenia kolumny 3 DZ napotykały na duże trudności z pokonaniem niektórych odcinków dróg, zachowaniem odpowiedniego tempa marszu oraz utrzymania regulaminowych odstępów /przerw/ taktycznych między pojazdami i pododdziałami /powstawały zatory, błędzenia kolumn itp/. Trudności te wynikały z braku odpowiedniego zorganizowania regulacji ruchu, słabej pracy oddziałów zabezpieczenia ruchu, niedostatecznej umiejętności oficerów /szczególnie rezerw/ w posługiwaniu się mapą, słabej orientacji w terenie oraz nieodpowiedniego zaopatrzenia dowódców w środki łączności. Rezultatem takiego działania wojsk było opóźnienie się ich w podejściu na rubież rzeki SAN oraz w rejon spotkania stron.

Dużym brakiem w pracy dowódców i sztabów planujących przemarsz wojsk /jak podkreślano na omówieniu/ było nieuwzględnienie przeszkód wodnych na trasach przemarszu, a w związku z tym włączenie oddziałów inżynierskich ze środkami przepławowymi w ugrupowanie marszowe poszczególnych kolumn, zamiast stworzyć oddzielne kolumny, lub prowadzić je na czole maszerujących oddziałów.

W godzinach popołudniowych 22.3 kierownictwo ćwiczenia planowało rozegranie boju spotkaniowego między oddziałami 3 DZ przepławionymi przez rzekę SAN w rejonie ROZWADÓW, a oddziałami 15 DZ, które otrzymały zadanie sforsowania rz. SAN i uchwycenia przyczółka w tym samym rejonie.

W praktyce jednak do takiego spotkania w pełni nie doszło. Złożyło się na to szereg przyczyn - a mianowicie:
- wojska 3 DZ aby znaleźć się w rejonie zaplanowanego starcia stron musiały pokonać rz. SAN na zbudowanych przez siebie przepławach /most stały w rejonie ROZWADÓWA w założeniu zniszczony/, natomiast pododdziały inżynierskie ze sprzętem przepławowym znalazły się w kolumnach, z których nie były w stanie wydostać się do przodu /wąskie

drogi, jednakowe tempo marszu/. Wobec tego budowę przepraw rozpoczęto i kontynuowano w miarę podchodzenia do rzeki poszczególnych kolumn ze sprzętem przeprawowym. W rezultacie nad rzeką znalazły się dwa pułki - jeden w oczekiwaniu na zbudowanie przeprawy, drugi na przeciwległym brzegu rzeki w oczekiwaniu na podejście przeciwnika.

- przedłużający się czas budowy przepraw /mostu pontonowego/ spowodowany był również i tym, że pododdziały inżynierskie /kadra i saperzy z rezerwy/ nie znali danego sprzętu przeprawowego, a przed ćwiczeniem nie zostali zapoznani z zasadami jego obsługi.

Przeprawa wojsk 3 DZ rozpoczęła się dopiero w godzinach południowych i wskutek braku czasu /zmrak oraz dalszy plan działań/ - bój spotkaniowy rozegrano tylko fragmentarycznie. Zgodnie z planem kierownictwa ćwiczenia zwycięstwo w boju spotkaniowym przyznano 3 DZ, która otrzymała zadanie prowadzenia pościgu, natomiast oddziały 15 DZ zmuszone zostały do prowadzenia działań opóźniających i przejścia do obrony na rubieży CHMIEŁÓW, STANY.

W ciągu nocy z 22 na 23.3 wojska 15 DZ ^{wycofały} się na wyznaczoną przez kierownictwo ćwiczenia rubież /bez prowadzenia działań opóźniających/, gdzie zorganizowały obronę, natomiast oddziały 3 DZ zakończyły w całości przeprawę przez rz. SAN, uporządkowały się i bez prowadzenia działań bojowych przegrupowały się w rejon poligonu DEBA na znane sobie podstawy wyjściowe do natarcia.

O 10.30 23.3 po ogólnym przygotowaniu ataku rozpoczęło się natarcie "wschodnich" na doraźnie zorganizowaną obronę "zachodnich". /Ten fragment ćwiczenia zorganizowano jako pokaz dla dowództwa okręgu i władz cywilnych/. W czasie natarcia zasadnicza masa czołgów 3 DZ wspierała działanie oddziałów zmechanizowanych tylko ogniem z miejsca /szczupły limit kilometrów/, po czym wycofano je z walki i przeprowadzono dezaktywację przy pomocy bzsrs.

Po opanowaniu czołgowych punktów oporu "zachodnich" w planie przeprowadzenia ćwiczenia zakładano, że pierwszorzutowe oddziały 3 DZ przejdą do walki z kontratakującym pułkiem czołgów 15 DZ, a zza skrzydła zostanie wprowadzony do walki drugi rzut 3 DZ. W praktyce jednak nie udało się tego zrealizować ponieważ pułk czołgów wykonywał kontratak w kolumnie wzdłuż drogi, która nie prowadziła na ugrupowanie

bojowe "przeciwnika", natomiast część czołgów, które rozwi-
nęły się w szlak bojowy natrafiły na bagnisty teren i większość
z nich ugrzęzła w mokradłach. W tym czasie wojska 3 DZ po
przekamaniu obrony przeszły w ugrupowanie marszowe i innymi
drogami, aniżeli maszerował pułk czołgów kontynuowały^{mapa} w na-
kazanym kierunku. Ponieważ kolumny obu stron rozminęły się,
nie zachodziła potrzeba wprowadzenia do walki drugiego rzutu
dywizji. Wobec takiej sytuacji, kierownictwo ćwiczenia naka-
zało przerwać kontynuowanie ćwiczenia taktycznego.

e/ Trzeci okres ćwiczenia: 24-26.3

Dnia 24.3 rozpoczęto strzelania bojowe pododdziałów artyle-
rii 3 DZ na OC LIPA oraz czołgów i piechoty zmotoryzowanej
3 i 15 DZ na OC DEBA.

Opracował:

mjr dypl. S. DROZD

ZESTAWIENIE WYNIKÓW BADAŃ ANKIETOWYCH
OFICERÓW W ĆWICZENIACH "SAN" I "WICHER"

Ilość oficerów biorących udział w badaniach ankietowych:

Wyszczególnienie		Ilość oficerów			Wykształcenie wojskowe				
		starsi	młodszy	razem	wyższe	oficerskie szkoły	KDO	studium wojskowe	inne
Oficerowie kierownictwa i rozjemcy	S ¹⁷	19	2	21	18	3	-	-	-
	W ¹⁷	16	1	17	13	2	1	-	1
Oficerowie ćwiczący	S	18	5	23	13	9	1	-	-
	W	19	7	26	19	7	-	-	-
Razem:	S	37	7	44	31	12	1	-	-
	W	35	8	43	32	9	1	-	1

Treść pytań oraz odpowiedzi uzyskane od respondentów w czasie badań /w procentach/

1. Stopień zbliżenia ćwiczenia do rzeczywistego przyszłego pola walki

Lp.	Treść pytania		dużym	raczej dużym	średnim	raczej małym	małym	brak zdania
a	W jakim stopniu zostały w ćwiczeniu osiągnięte cele szkoleniowe	S	20	10	40	21	6	3
		W	8	28	58	3	3	-
b	W jakim stopniu uzyskano w ćwiczeniach zbliżenie do rzeczywistej walki	S	10	5	25	38	20	2
		W	-	13	55	27	5	-

1/ S Dane dotyczące ćwiczenia "SAN"

W " " " " "WICHER"

2. W jakim stopniu przejawily się w ćwiczeniu wyszczególnione poniżej czynniki realności sytuacji taktycznej? /w procentach/

Lp.	Czynniki realności sytuacji		duży	raczej duży	średni	raczej mały	brak	brak zdania
a	Szybkość działań wojsk	S	10	13	42	30	3	2
		W	25	25	27	18	5	-
b	manewrowość	S	7	15	31	36	7	4
		W	9	18	27	33	10	3
c	działania na kierunkach	S	13	30	27	15	3	12
		W	18	23	30	14	3	18
d	rozśrodkowanie sił	S	11	14	30	32	7	6
		W	5	18	44	25	8	-
e	nagle zmiany sytuacji	S	20	18	33	15	8	6
		W	11	21	30	30	5	3
f	napięte i krytyczne sytuacje	S	10	20	35	18	10	7
		W	20	14	28	18	7	13
g	zwroty zaczepne	S	7	18	33	25	5	12
		W	6	12	14	30	8	30
h	wysiłek wojsk /fizyczny/	S	57	23	20	-	-	-
		W	78	16	3	-	-	3
i	wysiłek sztabów	S	61	32	7	-	-	-
		W	57	21	10	4	2	6
j	realność sytuacji	S	9	14	35	32	-	10
		W	9	16	57	10	-	8

W uwagach na ten temat dużo wypowiedzi dotyczyło konieczności ograniczenia wpływu rozjemców na decyzje dowódców. W tym zakresie postulowano: zwiększyć samodzielność dowódców w podejmowaniu decyzji, zaniechać w czasie ćwiczenia elementów pokazowych, zrezygnować z działania na efekt; nie zastępować ćwiczących w wykonaniu; stosować więcej sytuacji taktycznych wymagających od dowódców natychmiastowej decyzji.

We wnioskach dotyczących sposobów zwiększenia wpływu ćwiczeń na kształtowanie właściwych cech osobowości oficerów proponowano:

- nie prowadzić "ćwiczących" za rączkę", prowadzić ćwiczenie wg decyzji ćwiczących dowódców, stawiać zadania nie podając sposobów i metod ich wykonania, pozostawić inicjatywę dowódcom /szczególnie na niższych szczeblach/;
- zwrócić uwagę na praktyczną stronę dowodzenia; w toku ćwiczenia dokonywać zamiany funkcji oraz uczyć samej organizacji pracy /szczególnie oficerów sztabów/;
- w szkoleniu kadry na miejsce dotychczasowych treningów sztabowych i ćwiczeń na mapach w pomieszczeniach sztabowych zwiększyć ilość ćwiczeń szkieletowych w terenie;
- wyeliminować panujące niezdrowe tendencje do rozgrywania epizodów pokazowych, w którym organizatorem jest kierownictwo, a właściwy dowódca narzędziem wykonawczym;
- oficerów rezerwy przed ćwiczeniem taktycznym przeszkalać w garnizonach w okresie minimum dwóch tygodni;
- oficerów rezerwy oceniać o jeden stopień niżej od oficerów zawodowych;
- na rozjemców nie powoływać takich oficerów, przy których w następnym ćwiczeniu ćwiczący będą rozjemcami;
- dać możliwość wypowiedzania się wszystkim oficerom na temat organizacji dowodzenia i podejmowania decyzji oraz uwzględniania ich propozycji przez kierownictwo.

W wypowiedziach oficerowie zwracali uwagę, że dowodzenie pozostawia wiele do życzenia, karność i dyscyplina w pododdziałach są niedostateczne. Oficerowie młodzi niedoszkoleni, lekceważą swoje obowiązki, szukają wygod i jak najmniejszej odpowiedzialności.

II. Problematyka dotycząca pomiaru /zasad i kryterium/
ćwiczeń taktycznych z wojskami

1. Jak należałoby ocenić związki taktyczne i oddziały
biorące udział w ćwiczeniach? /ilość wypowiedzi/

a/ ocena strony "Wschodniej" "Południowej"

	<u>SAN</u>	<u>WICHER</u>
- niedostateczne	-	-
- dostatecznie	4	15
- dobrze	4	21
- bardzo dobrze	2	20

b/ ocena strony "Zachodniej" "Północnej"

	<u>SAN</u>	<u>WICHER</u>
- niedostatecznie	1	-
- dostatecznie	2	5
- dobrze	6	6
- bardzo dobrze	1	-

Ankieta w tej sprawie została przeprowadzona po zakończeniu ćwiczenia, ale przed jego omówieniem, ażeby ankietowanym nie była znana ocena dokonana przez kierownictwo.

Nadmienić należy, że ocen tych nie można porównywać z oceną kierownictwa, ponieważ w omówieniu ćwiczenia oceny nie sprecyzowano, lecz stwierdzono, że cele szkoleniowe osiągnięto, a ćwiczące oddziały i związki taktyczne wykonały właściwie postawione zadania.

Wnioski i wypowiedzi na ten temat:

- strona wschodnia otrzymała nieco trudniejsze warunki i zadania do realizacji /ćwiczenie "SAN"/;
- oceniać można według skali ocen pod warunkiem, że będą sformułowane szczegółowe kryteria ocen /10% wyp./;
- w ćwiczeniach o dużych rozmiarach nie powinno być skali ocen, natomiast winno się stwierdzać czy np. strona zachodnia wykonała w całości zadanie lub też nie i to powinno stanowić ocenę dla strony.

2. Czy oceny oficjalne sformułowane przez kierownictwo są obiektywne i sprawiedliwe? /w procentach/

Op.	Wyszczególnienie		tak	raczej tak	raczej nie	nie	brak zdania
a	za całość ćwiczenia	S	5	5	5	-	85
		W	7	16	3	-	74
b	dla strony "Wschodniej"	S	5	3	5	-	87
		W	3	15	3	-	79
c	dla strony "Zachodniej"	S	3	5	3	-	89
		W	-	7	-	-	93

Uwaga: Respondenci wypełniali treść ankiety przed ogłoszeniem oceny ~~za~~ ćwiczenie przez kierownictwo.

Wnioski z wypowiedzi na ten temat:

- oceny były tylko raczej sprawiedliwe, ponieważ rozjemcy niejednokrotnie robią problemy z rzeczy mało istotnych, przedstawiają materiał /fakty/ niedokładnie, na podstawie jednego faktu dokonują uogólnień.

3. Jakie czynniki należy uwzględnić przy ocenie wyników ćwiczeń /ewentualnie brane były pod uwagę w innych ćwiczeniach/?

Złożoność i realność sytuacji w świetle taktycznych możliwości ZP /oddziału/, wykazanie przez ćwiczących zdolności organizacyjnych /szczególnie dowództw i sztabów/, zdolności rozwiązywania w sposób szybki najważniejszych problemów /wyszukiwanie ich i stawianie na pierwszy plan swojego działania/.

Ponadto /ilości wypowiedzi/:

	<u>"SAN"</u>	<u>"WICHER"</u>
- stan wyszkolenia pododdziałów i kadry	15	12
- praca dowódców i sztabów	15	9
- wykonanie zadań przez żołnierzy	11	4
- realność decyzji	8	3
- realizacja decyzji w praktyce	5	2

	"SAN"	"WICHER"
- stan techniczny sprzętu	12	10
- dowodzenie	8	10
- wysiłek ludzki	2	-
- przygotowanie do ćwiczenia	5	3
- opracowanie dokumentacji bojowej	2	3
- wysiłek oficerów	3	3
- poziom wyszkolenia rezerwistów	10	10
- wypadki nadzwyczajne	3	-
- prace organizacyjne kwatermistrzowskie	3	20
- organizacja i sprawność łączności	7	15
- ograniczenie terenowe na poligonach	3	8

4. Jaki powinien być tryb oceniania związków taktycznych /oddziałów/ biorących udział w ćwiczeniach? /ilość wypowiedzi/

Lp.	Wyszczególnienie		tak	brak zdania
a	a/ jednoosobowo-dowódca?	S	-	5
		W	-	-
b	b/ dowódca po zasięgnięciu opinii współpracowników?	S	45	-
		W	26	-
c	c/ zespół /oficerów wspólnie z dowódcą/?	S	50	-
		W	74	-

Uwagi respondentów:

- jednoosobowo nie można ocenić ćwiczenia obiektywnie;
- przy ocenie ćwiczenia uwzględniać przyczyny obiektywne;
- oceny powinny być oparte na podstawie danych zebranych przez rozjemców i obserwacji dowódców wyższego szczebla. Konieczne jest również wysłuchiwanie zdania specjalistów przed podaniem oceny za ćwiczenia /szczególnie pododdziałów specjalnych/;
- oceniać oficerów według oceny ćwiczenia -- to niesprawiedliwe.

5. Czyje opinie powinny być uwzględniane /były brane pod uwagę w innych ćwiczeniach/ przy ocenianiu wyników ćwiczeń taktycznych z wojskami?

- wszystkich rozjemców oddziałowych i terenowych	- 35 wypowiedzi
- oficerów kierownictwa, dowódców rodzajów wojsk i służb	- 30 "
- ćwiczących dowódców	- 25 "
- oficerów nie podległych służbowo ćwiczącym	- 20 "
- członków Kół Młodzieży Wojskowej	- 2 "

Wnioski z wypowiedzi na ten temat:

- spojrzenie na działanie ćwiczących jedynie od strony kierownictwa i rozjemców nie pozwala w pełni ocenić efektów szkoleniowych. Prawidłowo pomyślany sondaż opinii samych ćwiczących do najniższego szczebla pozwoli w określonym stopniu obiektywnie ocenić całość działań w ćwiczeniach;
- dane wyjściowe do oceny, to sposób i jakość wykonywanego zadania;
- przy ustalaniu poszczególnych ocen dla ćwiczących należałoby, aby rozjemcy badali obiektywne przyczyny niedociągnięć, a oceniany powinien mieć możliwość wyjaśnienia tych przyczyn.

6. Czy na wysokość oceny wyników ćwiczeń wywierają wpływ
niżej wyszczególnione czynniki pozaszkoleniowe i w
jakim stopniu? %w procentach/

lp.	Czynniki pozaszkoleniowe	Stopień wpływu na ocenę				Brak zdania	
		duży	średni	mały	żaden		
a	wzgląd, że zbyt niskie oceny uzyskane przez ćwiczących świadczyłyby ujemnie o danym nadrzędnym związku	S	15	10	15	10	50
		W	16	35	16	28	5
b	zbyt wygórowane oceny demoralizowałyby ćwiczących	S	7	20	5	3	65
		W	23	16	28	22	11
c	względy personalne	S	20	20	7	7	46
		W	40	21	7	20	12
d	uprzednia opinia o ćwiczącym związku taktycznym /oddziale/	S	15	10	10	7	58
		W	21	14	23	23	19
e	uprzednia opinia o ćwiczącym dowódcy	S	25	15	3	5	52
		W	16	16	30	21	17

Wnioski z wypowiedzi na ten temat:

- każda słuszna ocena spełnia swoją rolę - oceny niesłuszne /złośliwe/ mają ujemny wpływ;
- ocen niedostatecznych /ogólnej/ raczej unikać - stawiać w ostateczności po wnikliwym rozpatrzeniu wszystkich czynników;
- oceny obiektywne są stosunkowo trudne do ustalenia, na ich wysokość wpływa szereg różnych czynników i wiele norm trudnych do ustalenia;
- winę za złe decyzje dowódca przypisuje oficerom sztabu, chociaż niejednokrotnie dowódca ich w ogóle nie wysłuchuje, lub nie uwzględnia ich propozycji.

7. Jakie ponadto czynniki pozaszkoleniowe wywierają wpływ na ocenę wyników ćwiczeń taktycznych?

Wnioski z wypowiedzi na ten temat:

- odpowiednie warunki bytowe dla rozjemców;
- indywidualny charakter rozjemcy;
- brak obiektywności u rozjemców polega na skłonności do przejawiania znaczenia zaistniałych faktów /zarówno w znaczeniu ujemnym jak i dodatnim/.

8. Czy stosowane zasady i kryteria oceniania ćwiczeń?

Op.	Treść szczegółowego pytania		tak	raczej tak	raczej nie	nie	brak zdania
a	są wystarczająco ściśle	S	5	50	10	10	25
		W	21	21	25	12	21
b	zapewniają w pełni obiektywną ocenę	S	5	40	20	10	25
		W	9	36	25	12	18
c	wywołują tendencje do:	S	3	-	30	30	37
		W	9	10	14	23	44
	- obniżenia ocen	S	15	15	25	15	30
		W	15	9	18	18	40

Uwagi i propozycje dotyczące systemu /zasad/ pomiaru /oceny/ ćwiczeń taktycznych z wojskami:

- wprowadzić sześciostopniową skalę ocen: bardzo dobrze, dobrze, zadowalająco, dostatecznie, miernie, niedostatecznie;
- wprowadzić skalę ocen według jakości wykonanego zadania;
- wprowadzić ocenę indywidualną przez rozjemców za poszczególne fragmenty ćwiczenia;
- ćwiczenia oceniać każdorazowo według wzoru i wytycznych ustalonych przez kierownictwo;
- na podstawie indywidualnych ocen rozjemców, ustalać oceny zbiorowe dla pododdziałów, a te z kolei dadzą ogólną ocenę za całość ćwiczenia /strony/.

Zestawił
na podstawie ankiet

mjr dypl. S. DROZD